

NATUUR- EN LANDSCHAPSBEHEER EN RELATIENOTABELEID

**Een institutioneel onderzoek naar taken en handelingen van actoren op de
beleidsterreinen natuur- en landschapsbeheer (1945-) en relatienotabeleid (1974-)**

PIVOT-rapport nr. 79

Versie 2000 / juli 2006
Project Wegwerken Archiefachterstanden (PWAA)

Tekst: drs. N. van Oldenbeek en drs. A.S. Fris

Vormgeving:

Zetwerk:

Druk:

ISBN: 90-74442-78-1

ISSN:

© Rijksarchiefdienst /PIVOT. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Rijksarchiefdienst /PIVOT.

PROJECT INVOERING VERKORTING OVERBRENGINGSTERMIJN

Voor u ligt het rapport waarin de uitkomsten van een onderzoek, gehouden in het kader van het Project Invoering Verkorting Overbrengingstermijn (PIVOT), zijn weergegeven. PIVOT is een projectorganisatie die in mei 1991 door de Algemene Rijksarchivaris in het leven is geroepen. De aanleiding daarvoor vormde de (voorgenomen) verkorting van de overbrengingstermijn conform de nieuwe Archiefwet van vijftig naar twintig jaar. Vanuit het oogpunt van democratisering van het openbaar bestuur moet deze termijnverkorting positief worden beoordeeld. Immers, eerder overgedragen archieven worden ook eerder volledig toegankelijk voor het publiek. Voor de Rijksarchiefdienst betekent deze termijnverkorting echter dat, wanneer er geen maatregelen worden genomen, zij overstroomd wordt met archiefmateriaal. De neerslag van dertig jaar overheidshandelen zou bij de invoering van de nieuwe wet in een korte periode moeten worden overgebracht naar de depots van de archiefdiensten. Voor de centrale rijksorganen wordt de omvang van deze stroom van gegevensbestanden geschat op ongeveer 600 strekkende kilometer over de periode 1943-1973 en over de periode 1973-1990 op nog eens eenzelfde hoeveelheid. Omdat een dergelijke hoeveelheid archiefmateriaal niet beheersbaar, noch hanteerbaar is en de opslag ervan te kostbaar heeft de Rijksarchiefdienst in het kader van PIVOT tezamen met de verschillende Hoge Colleges van Staat en de ministeries maatregelen getroffen om deze vloed te kanaliseren.

Bij het uitvoeren van deze inhaaloperatie moesten reeds bestaande problemen bij de archiefzorg van de rijksoverheid in versneld tempo worden opgelost. Onder de Archiefwet 1962 zijn grote achterstanden ontstaan in het selecteren van naoorlogs archiefmateriaal en in het overbrengen van archief van vóór 1940 naar de Rijksarchiefdienst. In inspectierapporten van de Rijksarchiefdienst werd daar al op gewezen, maar door het rapport 'Archiefbeheer en -behoud bij het Rijk' dat de Algemene Rekenkamer in 1988 uitbracht, is dit probleem pas in zijn volle omvang tot politiek Den Haag doorgedrongen.

PIVOT is mogelijk geworden door de inzet van extra financiële middelen die de minister van WVC in 1991 heeft toegezegd: fl. 17 miljoen over een periode van tien jaar (de looptijd van het project). Daarnaast zetten de ministeries en de Hoge Colleges van Staat, verantwoordelijk voor selectie en overdracht van hun archieven, elk eigen middelen in om deze operatie mogelijk te maken. Afspraken daarover zijn vastgelegd in convenanten die de verschillende secretarissen-generaal of vertegenwoordigers van de Hoge Colleges van Staat met de Algemene Rijksarchivaris hebben gesloten.

1. De uitgangspunten van PIVOT

Om de hierboven beschreven papiervloed op een verantwoorde manier te kunnen beperken heeft PIVOT een nieuw selectie-instrument ontworpen. De traditionele selectiemethoden zijn voor een operatie van deze omvang niet toereikend: zij zijn te arbeidsintensief en dus te kostbaar waarbij de basis van de gevoerde selectie niet altijd duidelijk is geformuleerd. Bij de traditionele selectie worden als criteria gebruikt: de inhoudelijke of informatieve waarde van documenten en de plaats die zij innemen in het geheel van een dossier, een archief of verzameling archieven. Aangezien men bij die manier van selecteren geen model hanteert waarmee men de context van de gegevens in kaart kan brengen, kan men aan de gegevens op zich moeilijk een waarde toekennen. De functie van de gegevens is in dat geval niet te achterhalen. Het gevolg hiervan is een subjectieve selectie omdat iedereen die selecteert een eigen interpretatie aan de gegevens geeft.

PIVOT gaat ervan uit dat de selectie moet worden uitgevoerd vanuit het gezichtspunt van het overheidsorgaan of de organen die deze documenten in het kader van hun taak en het daaruit voortvloeiende handelen hebben ontvangen of geproduceerd: niet de informatiewaarde van documenten maar de waardebeoordeling van handelingen van overheidsorganen staat centraal. Met de gegevensbestanden die naar de Rijksarchiefdienst worden overgebracht moet het handelen van de overheid in relatie tot haar omgeving op hoofdlijnen te reconstrueren zijn. Daarbij wil PIVOT met het resultaat van de selectie op

basis van deze doelstelling bronnen voor de kennis van en het inzicht in de Nederlandse samenleving (en cultuur) veiligstellen voor blijvende bewaring.

De methode om dit te bereiken is de methode institutioneel onderzoek van PIVOT. Deze methode is in de afgelopen jaren ontwikkeld aan de hand van praktijkervaringen en nieuwe, theoretische inzichten uit binnen- en buitenland. Via wet- en regelgeving en andere bestuurlijk-organisatorische bronnen wordt nagegaan welke handelingen overheidsorganen verrichten. Op basis van de handelingen kan achterhaald worden welke neerslag er in principe zou *moeten* zijn. Met andere woorden, de selectie zal niet meer plaatsvinden op basis van het archiefstuk zelf, maar op basis van de handeling. Handelingen worden gewaardeerd in het kader van de context.

Uiteindelijk zal PIVOT de overbrenging van het geselecteerde materiaal naar de depots van de Rijksarchiefdienst begeleiden. De rijksorganen zijn zelf verantwoordelijk voor de fysieke selectie en bewerking die de archieven en andere gegevensbestanden moeten ondergaan om ze geschikt te maken voor overdracht. Desgewenst zal PIVOT hen daarbij adviseren. Richtsnoer voor de bewerking na het institutioneel onderzoek en de institutionele selectie vormen de door de Permanente Commissie Documentaire Informatievoorziening (PCDIN) in september 1991 aanvaarde 'Normen voor goede en geordende staat' (zie hiervoor ook de PIVOT-brochure 'Om de kwaliteit van het behoud: normen 'goede en geordende staat' (Rijksarchiefdienst/PIVOT, 's-Gravenhage 1993).

2. Het institutioneel onderzoek

Om het voor de selectie noodzakelijke inzicht te krijgen in het handelen van de overheidsorganen is PIVOT institutionele onderzoeken gestart bij de verschillende ministeries. De onderzoekers worden door PIVOT zelf en door de verschillende ministeries ingezet. Zij nemen gezamenlijk ongeveer 130 onderzoeksgebieden of beleidsterreinen voor hun rekening. Per beleidsterrein beschrijft de onderzoeker de historische ontwikkeling van dat beleidsterrein als context van de handelingen die er sinds 1940 zijn verricht. De onderzoeksperiode verschilt per beleidsterrein, maar bestrijkt in het algemeen de periode 1940 tot heden.

Uitgangspunt bij de onderzoeken vormt de Methode van Institutioneel Onderzoek (MIO), neergelegd in de brochure 'Handelend optreden' (PIVOT-brochure, 's-Gravenhage 1994). De resultaten van een institutioneel onderzoek worden beschreven in een Rapport Institutioneel Onderzoek (RIO). Een RIO is de contextbeschrijving van een beleidsterrein waarop overheidsorganen handelend optreden en omvat:

1. een historische schets van het beleidsterrein waarop het onderzoek betrekking heeft, inclusief:
 - de doelstellingen van de overheid op het beleidsterrein;
 - de overheidsorganen en overige actoren;
 - de onderlinge relaties tussen de actoren;
 - de beleidsinstrumenten;
 - een beschrijving van het taakgebied waartoe het beleidsterrein behoort.

2. een overzicht van de handelingen die overheidsorganen verrichten of hebben verricht, inclusief:
 - de looptijd van elke handeling (begin- en einddatum);
 - de grondslag (bron) van elke handeling;
 - het produkt van de handeling (indien bekend).

Zo mogelijk worden de handelingen thematisch of procedureel geordend, waardoor men de handelingen in hun context kan zien.

Een belangrijk begrip in het institutioneel onderzoek vormt de 'handeling'. Een handeling is een complex van activiteiten, gericht op het totstandbrengen van een produkt, dat een actor verricht ter vervulling van een taak of op grond van een bevoegdheid. Aangezien we niet alleen willen beschrijven wat de overheid moet doen maar ook wat zij daadwerkelijk doet, gebruiken we als bron voor het

beschrijven van het handelen niet alleen officiële wet- en regelgeving en de daaruit voortvloeiende algemene maatregelen van bestuur, koninklijke besluiten, ministeriële regelingen en beschikkingen zoals instellings-, opheffings- en organisatiebesluiten als onderzoeksbron, maar ook jaarverslagen en jaaroverzichten, staatsalmanakken, memories van toelichting op de rijksbegroting en op bovengenoemde wetten, beleidsnota's, archieven en literatuur. Daarnaast vormen interviews met beleidsmedewerkers en andere deskundigen - in en buiten de overheid- op het beleidsterrein een bron van informatie.

Naast het begrip 'handeling' neemt het begrip 'actor' in het institutioneel onderzoek een belangrijke plaats in. 'Actor' volgens de PIVOT-methode wordt gedefinieerd als "een overheidsorgaan of een particuliere organisatie of persoon die een rol speelt op een beleidsterrein". Strekten de PIVOT-onderzoekers zich tot 1995 uit tot de handelingen van overheidsorganen in de strikte zin van het woord, in de Archiefwet 1995 wordt, gebaseerd op de Algemene wet bestuursrecht, onder 'overheidsorgaan' verstaan "organen van overheidsstichtingen, verenigingen en vennootschappen die, ook voor zover zij niet krachtens publiekrecht zijn ingesteld, toch met openbaar gezag zijn bekleed of waaraan toch één of meer overheidstaken zijn opgedragen en de daarvoor benodigde publiekrechtelijke bevoegdheden zijn toegekend". Het begrip 'overheidsorgaan' is hiermee aanzienlijk verbreed.

In de onderzoeksrapporten worden de handelingen van particuliere instellingen niet opgenomen. Wel wordt hun rol op het beleidsterrein beschreven. Op grond van het acquisitieprofiel van het Algemeen Rijksarchief wordt bepaald of de archieven van particuliere instellingen voor overbrenging in aanmerking komen.

3. De toepassingsmogelijkheden

De resultaten van het institutioneel onderzoek, neergelegd in het RIO, worden daarna verwerkt in een wettelijk voorgeschreven selectie-instrument: de selectielijst, in PIVOT-termen het "basis selectiedocument" (BSD). De selectielijst is een lijst van handelingen die elk voorzien zijn van de waardering 'bewaren' of 'vernietigen'. De selectielijst volgt uit de beschrijving van het RIO. In overleg met de betreffende instelling(en) wordt aan de hand van deze selectielijst bezien welke gegevensbestanden voor 'de eeuwigheid' geselecteerd moeten worden en uiteindelijk overgebracht worden aan de Rijksarchiefdienst. De ontwerp-selectielijst wordt ter inzage gelegd bij verscheidene instanties en de zorgdrager(s) bied(t)(en) de ontwerp-selectielijst aan aan de minister van OCenW. De definitieve selectielijst wordt vastgesteld door de zorgdrager(s) in kwestie en de minister/staatssecretaris van OCenW.

Wanneer de inhaaloperatie eenmaal voltooid is, zijn we er nog niet. In de toekomst moet worden voorkomen dat nieuwe achterstanden ontstaan bij selectie en overbrenging van gegevensbestanden. Om de toepassingsmogelijkheden van het institutioneel onderzoek ook voor de toekomst te kunnen garanderen, is het daarom noodzakelijk om ontwikkelingen in taken, handelingen en organisatie van de overheid, alsmede de grondslag van die taken en handelingen bij te houden. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de zorgdragers. Het RIO en het BSD kunnen gebruikt worden als basis voor de ontwikkeling van een structureel documentair informatieplan teneinde het beheer van de gegevensbestanden die de Rijksarchiefdienst na 20 jaar verwerft en het beheer van de gegevensbestanden bij de verantwoordelijke organen zelf te verbeteren.

Zo kan in samenwerking met de betreffende organen worden voorkomen, dat zich in de toekomst nieuwe, onbeheersbare stuwmeren van archief en andere gegevensbestanden zullen vormen.

Algemeen Rijksarchief/PIVOT
Den Haag, juni 1995.

Inhoudsopgave

Verantwoording.....	9
Deel I. NATUUR- EN LANDSCHAPSBEHEER	11
Hoofdstuk 1: Inleiding.....	12
1.1 Afbakening en doelstelling van het beleidsterrein	12
1.2 Historisch overzicht.....	12
<i>Periode tot 1945</i>	12
<i>Eerste naoorlogse decennia</i>	13
<i>Periode vanaf 1970</i>	14
<i>Jaren negentig</i>	15
<i>Politieke verantwoordelijkheid en ambtelijke organisatie</i>	16
1.3 Actoren	18
1.3.1 Minister van LNV en taakvoorgangers	18
1.3.2 Actoren binnen het ressort van de minister van LNV	19
<i>Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL)</i>	19
<i>Commissie Beheer Landbouwgronden</i>	20
<i>Commissie voor de Opvoeding tot de Natuurbeschermingsgedachte (CBNE) / Commissie voor Natuurbeschermingseducatie</i>	20
<i>Natuurbeschermingsraad</i>	20
<i>Natuurwetenschappelijke Commissie (NWC)</i>	21
<i>Provinciale Commissies Beheer Landbouwgronden</i>	21
<i>Raad voor het natuurbeheer</i>	21
<i>Rijksinstituut voor Natuurbeheer</i>	21
<i>Stichting Beheer Landbouwgronden (SBL)</i>	22
<i>Stuurgroep Particuliere Natuurschoonwet-landgoederen</i>	22
<i>Voorlopige Commissie Nationale Parken (VCNP)</i>	22
<i>Voorlopige Natuurbeschermingsraad</i>	22
1.3.3 Directeur Staatsbosbeheer	23
1.3.4 Andere overheidsactoren	23
<i>Coördinatiecommissie Internationale Milieuvraagstukken (CIM)</i>	23
<i>Coördinatiecommissie Ontwikkelingssamenwerking (COCOS)</i>	23
<i>Coördinatiecommissie Verenigde Naties en Geassocieerde Organisaties (COCO-VNGO)</i>	24
<i>Minister van Financiën</i>	24
<i>Minister van VROM</i>	24
<i>Raad voor Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO)</i>	24
<i>Rijksplanologische Dienst</i>	24
Hoofdstuk 2: Beleid, advisering, onderzoek en verantwoording	25
2.1 Algemene beleidsbepaling	25
2.2 Algemene beleidsadviesing.....	25
2.3 Onderzoek	28
2.4 Verantwoording, bezwaar en beroep.....	30
Hoofdstuk 3: Wet- en regelgeving	31
3.1 Advisering opstellen wet- en regelgeving	31
3.2 Natuurschoonwet 1928.....	31
3.3 Natuurbeschermingswet	32
3.4 Wet deelneming Grevelingen.....	32
Hoofdstuk 4: Uitvoeringsinstrumenten	33
4.1 Toelating en subsidiëring niet-terreinbeherende instellingen natuurbescherming	33
4.2 Bijdragen landschapsbeleidsplannen.....	34
4.3 Landschaps (verzorgings) bijdragen.....	35
4.4 Bevordering instandhouding landgoederen (Natuurschoonwet 1928)	35
4.5 Aanwijzing natuurmonumenten	38

4.6	Begrenzing natuurontwikkelingsprojecten.....	39
4.7	Onteigening	41
4.8	Grondverwerving natuurgebieden	42
4.9	Staatsdeelneming natuurgebieden	44
4.10	Overheidsbeheer van staatsnatuurmonumenten en andere natuurterreinen.....	44
4.11	Achterstallig onderhoud historische tuinen, parken en buitenplaatsen	46
4.12	Aanschaf, instandhouding en beheer natuurgebieden door niet-overheidorganisaties.....	47
4.13	Vergunning- en ontheffingverlening Natuurbeschermingswet	49
4.14	Verklaring van geen bezwaar cultuurtechnische werken	50
4.15	Aanmoedigingsprijzen.....	51
4.16	Educatie	52
4.17	Voorlichting	53
4.18	Aanduiding en afsluiting beschermde natuurmonumenten	54
4.19	Aanwijzing bevoegdheid tot betreding van natuurterreinen.....	55
Hoofdstuk 5:	Handhaving en monitoring	56
5.1	Handhaving	56
5.2	Monitoring.....	57
Hoofdstuk 6:	Internationaal overleg.....	59
6.1	Nationale voorbereiding internationaal overleg	59
6.2	Informeel overleg	60
6.3	Geformaliseerd overleg	61
	<i>Bilateraal overleg</i>	61
	<i>Verenigde Naties</i>	61
	<i>IUCN</i>	61
	<i>Conventie van Ramsar</i>	61
	<i>Benelux</i>	62
	<i>Conventie van Bern</i>	62
	<i>Europese Gemeenschap (EG)</i>	62
6.4	Verplichtingen krachtens internationale afspraken	63
Deel II.	Relatienotabeleid	64
Hoofdstuk 7:	Inleiding Relatienotabeleid.....	65
7.1	Ontstaan van de Relatienota en de daaruit voortvloeiende regelingen en nota's	65
7.2	Ontstaan en uitvoering van beheersregelingen.....	65
7.3	De procedures betreffende de beheersovereenkomsten.....	67
	<i>Procedure 1977</i>	67
	<i>Procedure 1983</i>	68
	<i>Procedure 1988</i>	68
7.4	Belangrijkste actoren op het terrein van het relatienotabeleid	68
	<i>Minister van LNV</i>	69
	<i>Bureau Beheer Landbouwgronden</i>	69
	<i>Commissie Beheer Landbouwgronden</i>	69
	<i>Geschillencommissies</i>	69
	<i>Provinciale Commissies Beheer Landbouwgronden</i>	70
	<i>Stichting Beheer Landbouwgronden (SBL)</i>	70
Hoofdstuk 8:	Algemene handelingen	71
Hoofdstuk 9:	Beheersovereenkomsten	73
9.1	Algemene bepalingen	73
9.2	Beheersplan	74
9.3	Beheersverplichtingen en beheersovereenkomsten	77
9.4	Vergoedingen	77
9.5	Algemene voorwaarden.....	79
9.6	Geschillen.....	80
9.7	Probleemgebieden buiten relatienotagebieden	80

9.7.1 <i>Besluit bijdragen probleemgebieden</i>	80
9.7.2 <i>Beschikking bijdragen probleemgebieden</i>	81
Hoofdstuk 10: Onderhoudsovereenkomsten landschapselementen	83
10.1 Periode vanaf 1977.....	83
10.1 Periode vanaf 1987.....	84
Bijlagen deel I en II	86
Overzicht wet- en regelgeving	86
Natuur- en landschapsbeheer.....	86
Relatienotabeheer	87
Literatuurlijst.....	88
Natuur- en landschapsbeheer.....	88
<i>Stukken afkomstig van het ministerie van LNV</i>	88
<i>Overige literatuur</i>	88
Relatienotabeheer	88
<i>Stukken afkomstig van het ministerie van LNV</i>	88
<i>Overige literatuur</i>	88
Afkortingen	89

Verantwoording

Dit rapport is het resultaat van een tweetal institutionele onderzoeken bij het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Tijdens het onderzoek hebben de volgende personen medewerking verleend door het verstrekken van informatie en leveren van commentaar:

Ministerie van LNV

drs. J. Blaauwbroek (Voorlichting)
drs. T van Eijsden (Natuurbeheer)
drs. T.P. Klarenberg (Natuurbeheer)
drs. J.H. Rietema (Natuurbeheer)
J.H. van Tol (Facilitaire Dienst)
ing. W.F. van Vliet (Natuurbeheer)

Staatsbosbeheer

dr. P.C. de Hullu

Rijksarchiefdienst

E.A.T.M. Schreuder

Toelichting bij deel I

Het eerste deel beschrijft het overheidsbeleid ten aanzien het natuur- en landschapsbeheer in Nederland over de periode vanaf 1945. Onderzoek voor de periode tot 1995 is tussen 1997 en 1999 verricht door Nico van Oldenbeek, terwijl substantiële bijdragen aan het historisch overzicht werden geleverd door drs. T.P. Klarenberg en R.H. van der Heide.

Uit de Natuurbeschermingswet zijn niet alle handelingen opgenomen in dit rapport. Handelingen met betrekking tot de bescherming van inheemse planten en dieren (artt. 22-25 en 33a) zijn te vinden in het rapport *Flora en fauna*. Handelingen met betrekking tot de Natuurbeschermingswet zijn te vinden in rubrieken 3.3, 4.5, 4.7, 4.12, 4.13, 4.18 en 4.19.

Wat de Natuurschoonwet 1928 betreft (rubrieken 3.2 en 4.4) zijn hier zowel de handelingen van de minister van LNV opgenomen als van de minister van Financiën. Weliswaar is er bij Financiën onlangs een institutioneel onderzoek afgerond naar het beleidsterrein belastingheffing krachtens heffingswetten (rapport *Belastingen: de Geheiligde Schuld*), waarin ook handelingen ingevolge de Natuurschoonwet beschreven zijn, maar om de samenhang met de inhoudelijke kant van die wet te verhogen heeft LNV ervoor gekozen om de handelingen met een eigen beschrijving op te nemen in het voorliggende rapport. Tevens wordt dan duidelijker welke handelingen door ministers gezamenlijk worden verricht. In de bijbehorende selectielijst Natuur- en landschapsbeheer worden onder het kopje 'minister van Financiën' geen handelingen opgenomen, maar komt er een verwijzing naar de handelingen zoals beschreven in *Belastingen: de Geheiligde Schuld*.

Naar aanleiding van het driehoeksoverleg met de directie Natuurbeheer van het ministerie van LNV, Staatsbosbeheer en de Rijksarchiefdienst over de selectievoorstellen bij de handelingen werd deel I van het rapport op diverse plaatsen gewijzigd. De eindredactie daarbij was in handen van Jan van Tol. De wijzigingen betreffen o.a. de Natuurbeschermingswet en de belangrijkste organisatorische veranderingen die hebben plaatsgevonden sinds 1995:

- decentralisatie van uitvoeringstaken met betrekking tot de Natuurbeschermingswet (1996 en 1998)
- opheffing van de Natuurbeschermingsraad (1997)
- decentralisatie van uitvoeringstaken met betrekking tot de Natuurschoonwet (1997)
- externe verzelfstandiging van Staatsbosbeheer als zelfstandig bestuursorgaan (1997).

De laatstgenoemde verandering heeft de verst reikende gevolgen, want door de status van ZBO is Staatsbosbeheer sinds 1998 zorgdrager in de zin van de Archiefwet. De neerslag van handelingen van SBB tot en met 1997 valt nog onder de archiefzorg van de minister van LNV.

Toelichting bij deel II

Deel II beschrijft het relatienotabeleid, het specifieke aandachtsgebied voor de relatie tussen het natuur- en landschapsonderhoud en de landbouw dat ontstond in 1974. Het relatienotabeleid wordt beschreven vanuit het gezichtspunt van het ministerie van LNV en zijn taakvoorganger op het gebied van natuurbeheer, het ministerie van CRM.

Het onderzoek werd tussen 1994 en 1996 verricht door Agathe Fris.

De handelingen in deel II hebben een dubbele nummering. Het eerste nummer sluit aan bij de doorlopende telling die begint bij de handelingen op het beleidsterrein Natuur- en landschapsbeheer (deel I van dit rapport). Het tweede nummer geeft een verwijzing naar de in 1998 vastgestelde selectielijst Relatienotabeleid voor archieven van de minister van LNV (Stcrt. 61).

DEEL I. NATUUR- EN LANDSCHAPSBEHEER

Een onderzoek naar taken en handelingen van actoren op het beleidsterrein natuur- en landschapsbeheer in de periode vanaf 1945

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Afbakening en doelstelling van het beleidsterrein

Het beleidsterrein natuur (de duurzame instandhouding en herstel en ontwikkeling van de natuurlijke en landschappelijk waarden) is in het kader van PIVOT opgesplitst in een viertal deelbeleidsterreinen.

1. **Bosbouwbeleid:** de duurzame instandhouding, herstel en de ontwikkeling van beplantingen en van een kwalitatief hoogwaardig bos t.b.v. de natuur, de recreatie, het landschap en het milieu,
2. **Flora- en faunabeheer:** het beschermen en instandhouden van in het wild levende planten- en diersoorten,
3. **Relatienotabeleid:** het verbeteren van de relatie tussen de bescherming van de natuur en landschappelijke waarden en de uitoefening van de landbouw (zie deel II) en
4. **Natuur- en landschapsbeheer:** het beschermen, instandhouden en ontwikkelen van cultuur-historische en anderszins waardevolle landschappen.

De doelstellingen van het nationaal natuurbeleid sinds 1945 kennen de volgende hoofdlijnen:

- instandhouding, herstel en ontwikkeling van nationaal en internationaal belangrijke ecosystemen binnen een ruimtelijk stabiele ecologische hoofdstructuur;
- instandhouding van aardkundige, cultuurhistorische en belevingswaarden van gebieden met specifieke landschappelijke waarden;
- versterking van de natuurcomponenten van het milieu- en waterbeleid en van het ruimtelijk beleid.

1.2 Historisch overzicht

Periode tot 1945

Een behoefte aan maatregelen tot bescherming van de natuur ontstond in het laatste kwart van de 19^e eeuw, toen natuurliefhebbers verontrust raakten over de sterke teruggang van de oppervlakte aan zogeheten ‘woeste gronden’, oftewel natuurgebieden. Deze teruggang was het gevolg van de verdeling van de markgronden en de toepassing van het pas uitgevonden kunstmest (chilisalpeter).

Natuurbescherming omwille van het belang van de natuur zelf was omstreeks de eeuwwisseling vooral een particuliere aangelegenheid. De vroegste bemoeienis van de overheid met natuurbeheer beperkte zich tot het instandhouden van landgoederen en bossen en uitbreiding van bosareaal. Dit laatste vond plaats door bebossing van woeste gronden.

Van particuliere zijde vond in 1905 de oprichting plaats van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. Men kan zeggen dat de vereniging werd opgericht omdat het afval van Amsterdam een bedreiging vormde voor het Naardermeer (die ‘waardeloze plas’ dreigde met afval te zullen worden gedempt). In 1906 kocht de vereniging het Naardermeer: Nederlands eerste natuurmonument. Drie jaar later besloot ook Staatsbosbeheer enige van haar terreinen de status natuurmonument te verlenen. Bij het beheer ontzag Staatsbosbeheer ook op kleine schaal al sinds 1907 bepaalde terreintjes, meestal rond vennen of op zandverstuivingen, zowel op eigen grond als in gemeentebebossingen. De Heidemaatschappij meldde in haar jaarverslagen voor het eerst in 1919 dat ‘het streven zich openbaart iets te doen tot het behoud van het landschappelijke schoon’.

Al bracht de overheid in deze periode verschillende wetten tot stand die het behoud van natuurlijke waarden beoogden, toch dienden deze grotendeels het belang van land- en bosbouw: de Vogelwet (1912), de Jachtwet (1923) en de Boswet (1922). De Boswet, een opvolger van de Nood-Boswet 1917, moest ervoor zorgen dat bossen niet zomaar gekapt werden. De Boswet 1922 regelde de kapmelding

en bood de mogelijkheid bossen die gekapt dreigden te worden te onteigenen ten behoeve van natuurbeschermingsorganisaties.

De eerste directeur van het in 1899 opgerichte Staatsbosbeheer nam in 1908 het vooruitstrevende besluit de natuurwetenschappelijk waardevolste gebieden aan te wijzen als staatsmonument. Van groot belang was de instelling in 1928 van de Commissie van Advies inzake Natuurmonumenten van het Staatsbosbeheer. Deze 'commissie-Weevers' kreeg de taak Staatsbosbeheer te adviseren bij het beheer van natuurgebieden en gebieden aan te merken die bescherming verdienen vanwege hun grote waarde voor natuur en landschap.

Eind jaren twintig namen particulieren het initiatief tot de oprichting van provinciale landschapsbeschermingsorganisaties. De stichting Het Utrechtse Landschap (1927) was de eerste in de complete reeks provinciale stichtingen. Alleen Friesland gaf de voorkeur aan de verenigingsvorm. De financiering van de grondaankopen liep globaal gesproken parallel aan die van Natuurmonumenten. Regelmatig vond provinciaal aankoopoverleg plaats om tot een juiste coördinatie en taakverdeling tussen de aankopende instanties (naast Natuurmonument en het provinciale Landschap ook nog het ministerie en Staatsbosbeheer) te komen.

In 1928 zag de Natuurschoonwet het licht. Hierdoor kon de overheid eigenaren van een landgoed met bijzondere waarden van natuurschoon in fiscale zin tegemoetkomen, mits het landgoed naar behoren werd onderhouden en zijn karakter behield. In datzelfde jaar werd er een Natuurbeschermingswet aangekondigd, die echter pas 40 jaar later zijn beslag zou krijgen.

In 1933 viel al 44.500 hectare onder de werking van de Natuurschoonwet (NSW), die vermoedelijk een aanzienlijk deel van dit areaal voor de kap heeft behoed. Ter vergelijking: de oppervlakte aan bossen en woeste gronden van de Dienst Domeinen en het Staatsbosbeheer gezamenlijk werden in hetzelfde jaar geschat op 21.500 hectare, terwijl de Vereeniging Natuurmonumenten in 1936 een areaal beheerde van 9650 hectare.

De adviserende taak van de commissie-Weevers werd in 1933 uitgebreid tot de door de overheid gesubsidieerde ontginningsprojecten. Deze taakuitbreiding was een eerste poging om ontginningswerken en cultuurtechnische ingrepen af te wegen tegen de negatieve effecten daarvan op natuur en landschap.

In april 1940 werd de Natuurbeschermingsbeschikking van kracht, bedoeld om te voorkomen dat de overheid cultuurtechnische werken zou uitvoeren of subsidiëren die de natuur zouden schaden. In de beschikking werd gesteld dat de rijksoverheid alleen cultuurtechnische werken subsidieert die ook recht doen aan de belangen van natuur en landschap.

De eerste aanzet tot planologische bescherming van de belangrijkste natuurgebieden werd in 1942 gegeven met de vaststelling van de 'Voorlopige lijst van natuurgebieden' van de Rijksdienst voor het Nationale Plan, die voortbouwde op de lijst uit 1939 van de Contact-Commissie. De lijst bood de mogelijkheid van bezwaar tegen voorgenomen werken in die gebieden en bleef gelden tot vijf jaar nadat de Wet op de Ruimtelijke Ordening in werking trad. Eveneens in 1942 kwamen de ministers van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (OKW) en van Nijverheid en Landbouw overeen dat OKW de vorming zou bekostigen van staatsnatuurmonumenten, die bij Staatsbosbeheer in eigendom en beheer werden gegeven. Ook SBB zelf kocht natuurgebieden aan, en daarnaast subsidieerde OKW op beperkte schaal de aankoop van natuurmonumenten door de Provinciale Landschappen.

Eerste naoorlogse decennia

De natuurbescherming was ook na de bevrijding nog voornamelijk gericht op de verwerving en het beheer van waardevolle gebieden. Staatsbosbeheer ging ook 'genaaste' rijkseigendommen beheren als natuurgebied, evenals in de loop der jaren overgedragen rijksdomeinen van de Dienst der Domeinen, zoals forten en linies. In het Rijksaankoopplan van 1953 werd uitgegaan van het verwerven van

20.000 hectare aan natuurgebieden.¹ Verder ging er vanaf het einde van de jaren vijftig ook aankoopsubsidie naar gemeenten en later eveneens naar lokale organisaties zoals Marke Vragenderveen en Stichting Edwina van Heek. Daarnaast nam het areaal aan landschappelijk waardevolle landgoederen toe; in 1947 viel al 84.480 hectare onder de Natuurschoonwet.

Een ander belangrijk instrument voor natuurbehoud was educatie; veel van de natuurbeschermers van het eerste uur, zoals Jac. P. Thijsse, waren dan ook onderwijzers. Voor de natuurstudie door jongeren werd de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJV) opgericht. Op verzoek van de Internationale Unie voor Natuurbescherming werd in 1951 een Nationale Commissie voor de Opvoeding tot de Natuurbeschermingsgedachte opgericht.² Na verschillende initiatieven tot natuureducatie op lokaal niveau werd in 1960 het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie (IVN) opgericht. CRM gaf deze instelling subsidie voor diverse projecten. Veel provincies gaven bijdragen voor de provinciale consultants voor natuur en milieueducatie.

In de jaren zestig brak het besef door dat natuur en landschap niet konden voortbestaan zonder goed beheer op basis van een beheersplan. Staatsbosbeheer stelde zich ten doel voor alle terreinen een beheersplan te maken, en de Vereniging voor Natuurmonumenten en de provinciale Landschappen volgden dat voorbeeld en ontvingen daarvoor van CRM subsidie. Het ministerie van Landbouw en Visserij verleende beseigenaren vanaf 1967 een bosbijdrage.

Van groot belang voor het natuurbehoud was de totstandkoming van de Natuurbeschermingswet (Stb. 1967, 572), die in 1968 in werking trad als wettelijk kader voor de bescherming van zowel natuurgebieden als inheemse planten- en diersoorten. De al eerder bestaande aanwijzing van staatsnatuurmonumenten werd nu geformaliseerd en uitgebreid met de mogelijkheid om ook particuliere gebieden in samenspraak met de betrokken provincies en gemeenten aan te wijzen als beschermd natuurmonument. Tegelijk voorzag de wet in de totstandkoming van beheersplannen voor dergelijke particuliere gebieden.

Het nieuwe Rijksaankoopplan uit 1969 voorzag in de aanschaf van 110.000 hectare aan natuurgebied, die in twintig jaar gerealiseerd zou moeten worden: 70.000 ha. door SBB en gemeenten en 40.000 ha. door particuliere natuurbeheerorganisaties. De particuliere aankopen werden mogelijk gemaakt door het leningsstelsel van CRM. Dit systeem met een looptijd van twintig jaar bestond uit een afspraak met het ministerie van Financiën over de lening van een jaarlijks bedrag van 20 miljoen gulden, waarbij Financiën de rente en aflossing beschikbaar stelde. De grondprijstijgingen bleven beperkt door het grote aanbod van weinig rendabele marginale landbouwgronden, bos en natuurterrein, zeker in vergelijking met (landbouw)gronden die voor stedelijke doeleinden gebruikt werden. Dit was het gevolg van het in vergelijking met de ons omringende landen stringente planologische beleid.

Periode vanaf 1970

Naarmate de bevolking en de welvaart na de wederopbouw groeiden ontstond er een toenemende druk op de natuur. Stadsuitbreiding, industrialisatie, wegeaanleg, productieverhoging in de landbouw, ruilverkaveling, grote waterstaatswerken en militaire oefenterreinen gingen ten koste van het landschapsschoon en verarmden de flora en fauna zienderogen. Hoewel milieubederf geleidelijk werd erkend als gevaar voor de natuur, lag het argument voor natuurbehoud voorlopig nog altijd bij de recreatie. In de jaren zeventig werd de vrees voor het voortbestaan van de mens een overwegend motief om natuur en milieu te beschermen. Markante aanleidingen daarvoor waren het in 1972 verschenen rapport van de Club van Rome en de in 1973 uitgebroken eerste oliecrisis. Het jaar 1970 was overigens uitgeroepen tot internationaal natuurbeschermingsjaar.

Vanwege de toegenomen complexiteit differentieerde de overheid het brede beleidsveld natuur en landschap in een reeks beleidscategorieën, die voor het eerst uitgewerkt werden in de Structuurvisie Natuur en Landschap 1977.

¹ Hiervan werd in de periode 1955-1970 ongeveer 17.500 ha. gerealiseerd.

² In 1972 kreeg de commissie de naam Commissie voor de Natuurbeschermingseducatie, die vanaf 1991 onderdeel vormde van de Natuurbeschermingsraad.

De tijdgeest van democratisering werd ook zichtbaar bij de natuurbescherming. Tijdens een vergadering van de Vereniging voor Natuurmonumenten in 1969 gaven jongeren aan te willen participeren in de natuurbeschermingsorganisaties. In deze periode ontstonden actiegroepen die zich onder andere verenigden in de stichting Natuur en Milieu. De stichting kreeg subsidie van CRM en de provinciale milieufederaties; op basis van de werkgelegenheidsplannen 1978-1982 werden de subsidies zelfs duurzaam.

Het beheer van natuur en landschap werd in de jaren 1978-1981 versterkt doordat de sector participeerde in tijdelijke en structurele werkgelegenheidsplannen. In het kader van het Integraal Structuurplan Noorden des Lands 1978 werden belangrijke projecten inzake het herstel van landschapselementen in Noord-Nederland uitgevoerd. Duurzame arbeidsplaatsen voor natuur- en landschapsbeheer kwamen zowel beschikbaar door dit structuurplan als door het nationale arbeidsplaatsplan Kwartaire Sector en het werkgelegenheidsplan van Den Uyl - Van Thijn. Voor deze arbeidsplaatsen kwamen niet alleen de grote organisaties als Staatsbosbeheer, Vereniging Natuurmonumenten, Natuur en Milieu en de provinciale landschappen in aanmerking, maar ook Landschapsbeheer Nederland (voorheen LONL), de elf provinciale stichtingen landschapsbeheer en de stichting tot Behoud van particuliere Historische Buitenplaatsen.

Aan het begin van de jaren tachtig leidden milieuschandalen en agrarische overbemesting tot wezenlijke politieke belangstelling voor natuur en milieu. Het besef groeide dat de natuur van de kwetsbare zandgronden en hoogvenen reddeloos verloren was. In de Natuurverkenning 1977 werd al geconstateerd dat de milieudruk door verzuring, vermessing en verdroging te hoog was om de gewenste natuurdoelen te realiseren. Met grootschalige ingrepen als het plaggen van duinvalleien en met name heidevelden en het opschonen van vennen probeerde de rijksoverheid tijdelijk soelaas te bieden, totdat de milieucondities zodanig verbeterd zouden zijn dat de natuur in ieder geval binnen de Ecologische Hoofdstructuur van Nederland weer voldoende stabiliteit zou krijgen. Zodoende kreeg het beleidsterrein er naast verwerving en beheer een nieuwe invalshoek bij: de ruimtelijke ordening.

Jaren negentig

Ruimtelijke ordening had aanvankelijk een decentraal karakter, maar onder invloed van natuurbeschermingsorganisaties ontstond er meer nationale coördinatie en sturing. Het Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud was daarvan een uiting. Het Natuurbeleidsplan uit 1990 zette de lijn van nationale inzet voort met de introductie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), een samenhangend netwerk van kerngebieden, natuurontwikkelingsgebieden en verbindingzones. Kerngebieden zijn gebieden met bestaande ecologische waarden van nationale of internationale betekenis. Tot de kerngebieden – die in beginsel een omvang hebben van minimaal 250 hectare – behoren de bestaande natuurterreinen, landgoederen, bossen, waardevolle cultuurlandschappen en grote wateren. Natuurontwikkelingsgebieden zijn gebieden die goede kansen bieden voor het ontwikkelen van ecologische waarden van (inter-) nationale betekenis. Verbindingszones ten slotte zijn smalle corridors of ‘stepping stones’ die kerngebieden verbinden met natuurontwikkelingsgebieden. Ter bescherming van de kern- en natuurontwikkelingsgebieden voert de overheid een zogeheten bufferbeleid, gericht op de afscherming tegen schadelijke invloeden van buiten deze gebieden.

Het Natuurbeleidsplan was een strategisch plan, dat in onderlinge samenhang de doelstellingen en strategieën van de overheid weergaf ten aanzien van het natuur- en landschapsbeleid. Het ruimtelijk beleid van het rijk voor een groot aantal functies van het landelijk gebied werd verwoord in het Structuurschema Groene Ruimte (SGR) uit 1993. Dit structuurschema bevatte concrete beleidsafspraken over onder andere natuur en landschap en kwam in de plaats van de drie groene structuurschema's uit 1986 (Natuur- en landschapsbehoud, Landinrichting en Openluchtrecreatie) en de nota Ruimtelijk Kader Randstadgroenstructuur.

De beleidsontwikkelingen resulteerden ook in nieuwe wetgeving. Zo werden de doelstellingen van de inmiddels dertig jaar oude Natuurbeschermingswet in 1998 ondergebracht in twee nieuwe wetten: de

Natuurbeschermingswet 1998 (Stb. 1998, 403) en de Flora- en faunawet (Stb. 1998, 402), die vermoedelijk in 2000 of 2001 in werking zullen treden. De nieuwe Natuurbeschermingswet heft het onderscheid op tussen beschermde natuurmonumenten (particulier eigendom) en staatsnatuurmonumenten en biedt daarnaast de mogelijkheid tot de aanwijzing van beschermde landschapsgezichten.

Politieke verantwoordelijkheid en ambtelijke organisatie

Onder OKW

Voor de oorlog was het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (OKW) verantwoordelijk voor natuurbescherming. Het ministerie van Landbouw was verantwoordelijk voor de Boswet en de Natuurschoonwet 1928. In 1947 kwamen de departementen van Landbouw en van OKW overeen dat natuurbescherming voortaan geheel onder OKW ging ressorteren. Voor de uitvoering van het beleid maakte OKW gebruik van de dienst Staatsbosbeheer van Landbouw. Voor de aansturing van de natuurbeschermingsconsulenten en de landschapsconsulenten werd in 1948 de afdeling Natuurbescherming en Landschap bij Staatsbosbeheer opgericht, die financieel ten laste kwam van het ministerie van OKW. Het Staatsbosbeheer (SBB) deed over het beheer verslag in zijn jaarverslagen.

De commissie-Weevers werd vanaf 1946 voortgezet als de Natuurwetenschappelijke Commissie (NWC).

Onder CRM

In 1965 ging de afdeling Oudheidkunde en Natuurbescherming op in het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk (CRM). Natuurbescherming en Openluchtrecreatie werden daarna samengevoegd tot de (hoofd)directie Natuurbescherming en Openluchtrecreatie (NBOR). In 1978 versterkte NBOR zijn beleidsmatige invloed op regionaal niveau door de instelling van inspecteurs NBOR, die leiding gaven aan de Natuurbeschermingsconsulenten en aan de Openluchtrecreatieconsulenten. De natuurbeschermingsconsulenten bleven binnen SBB belast met het beheer van de staatsnatuurmonumenten en de uitvoering van beheersregelingen.

De Natuurbeschermingswet stelde in 1968 de Natuurbeschermingsraad in, een nieuw algemeen adviescollege als opvolger van de sinds 1946 bestaande Voorlopige Natuurbeschermingsraad.

Onder Landbouw en Visserij

In 1982 besloot het kabinet-Lubbers dat het ministerie van Landbouw en Visserij de verantwoordelijkheid zou krijgen voor de beleidsterreinen Natuurbehoud en Openluchtrecreatie. Het Directoraat-Generaal Landinrichting, Grond- en Bosbeheer van dit ministerie werd daartoe sterk uitgebreid en heringericht. Naast de al bestaande directies werden onder meer de directies Openluchtrecreatie en Natuur, Milieu en Faunabeheer ingesteld. Het nieuwe Directoraat-Generaal, dat de naam Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg kreeg, belichaamde de verbreding van het takenpakket van het ministerie buiten de strikt landbouwkundige en landbouweconomische sfeer. Staatsbosbeheer als beleidsuitvoerende dienst viel altijd al onder dit ministerie, zodat met het besluit om de beleidspakketten voor natuurbehoud en openluchtrecreatie samen te voegen met die voor de landbouw, de politieke verantwoordelijkheid met betrekking tot Natuur, Groene Ruimte en Openbare recreatie in een hand kwam.

In 1985 ging het beheerbeleid van SBB over naar de directie Natuur en Landschapsbescherming. Pas op 7 november 1989, bij de installatie van het derde kabinet-Lubbers, werd de nieuwe naam van het ministerie Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Deze naamsverandering werd nog extra geaccentueerd door de aanstelling van een staatssecretaris voor natuurbeheer. Het gaf de bedoeling weer om in het ministerie het 'groen' van de boeren en tuinders te verenigen met het 'groen' van de natuur- en milieubeschermers.

In 1994 werd de Raad voor het natuurbeheer ingesteld en eind 1996 werd de Natuurbeschermingsraad opgeheven.

Decentralisatie van uitvoerende taken Natuurbeschermingswet

Op grond van de Decentralisatie Impuls droeg de minister van LNV vanaf 1996 een groot aantal uitvoerende taken over aan Gedeputeerde Staten van de provincies (Mandaatbeschikking, Stcrt. 1996, 3). Het ging om taken die voortvloeien uit de Natuurbeschermingswet, de Jachtwet, de Vogelwet, het Vogelbesluit en de Boswet. In de gekozen constructie bleef de minister verantwoordelijk. Wat betreft de Natuurbeschermingswet ging het om:

- besluiten als bedoeld in de artikelen 12, eerste lid, 13, 14, eerste lid, en 16, tweede lid, onder c, behoudens ten aanzien van beschermde natuurmonumenten gelegen in de Waddenzee;
- besluiten inzake vergunningen overeenkomstig artikel 12 of inzake ontheffingen ten aanzien van staatsnatuurmonumenten als bedoeld in artikel 21, behoudens ten aanzien van staatsnatuurmonumenten gelegen in de Waddenzee;
- besluiten als bedoeld in de artikelen 18, 29 en 30.

Deze bevoegdheden worden in 1997 (Stcrt. 53) en terugwerkend tot 1-1-1996 uitgebreid met:

- namens LNV beslissen inzake bezwaarschriften tegen in mandaat genomen besluiten;
- namens LNV verweer voeren bij de rechter inzake in mandaat genomen besluiten.

De Raad van State kon zich echter niet verenigen met de toegepaste mandaatverlening aan een niet-ondergeschikt bestuursorgaan, aangezien de desbetreffende wetten daarin niet voorzagen. Na de uitspraak van 14 mei 1998 zag de minister van LNV zich genoodzaakt om de beslissings- en tekenbevoegdheid voor de Jachtwet, de Boswet en de Vogelwet rechtstreeks te mandateren aan de regio- en teammanagers van LASER (de uitvoeringsorganisatie van LNV). Vervolgens droeg hij ook de bovengenoemde mandaten inzake de Natuurbeschermingswet rechtstreeks op aan een ondergeschikt orgaan, in dit geval de regiodirecteuren van LNV. Daartoe werden de machtigingen van de vijf regiodirecteuren aangepast (Stcrt. 1998, 149). Opmerkelijk is dat deze aanpassing maar liefst 3 ½ jaar terugwerkt tot 1-1-1995, dus tot een jaar voordat die taken aan GS werden gemandateerd. Zo werd het mandaat aan GS wat betreft de Natuurbeschermingswet met terugwerkende kracht ongedaan gemaakt. Overigens werden de voorheen door GS uitgeoefende bevoegdheden inzake bezwaar en beroep niet toegekend aan de regiodirecteuren.

1.3 Actoren

1.3.1 Minister van LNV en taakvoorgangers

Departementale organisatie van het beleidsterrein natuur- en landschapsbeheer.

1945-1965	Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (OKW)
1946-1958	Afdeling Oudheidkunde en Natuurbescherming, Bureau Natuurbescherming
1958-1965	Afdeling Oudheidkunde en Natuurbescherming, Onderafdeling Natuurbescherming
1965-1982	Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM)
1965-1967	Directie Kunsten
	Afdeling Oudheidkunde en Natuurbescherming, Onderafdeling Natuurbescherming
1967-1968	Directoraat-generaal voor Culturele Zaken
	Afdeling Oudheidkunde en Natuurbescherming, Onderafdeling Natuurbescherming
1968-1972	Directoraat-generaal voor Culturele Zaken
	Directie Oudheidkunde en Natuurbescherming, Afdeling Natuur- en Landschapsbescherming
1972-1977	Directoraat-generaal voor Volksontwikkeling en Recreatie
	Directie Natuurbehoud en Openluchtrecreatie, Hoofdafdeling Natuur- en Landschapsbescherming
	Afdeling Landschap en Milieu
	Afdeling Natuurgebieden
	Afdeling Coördinatie en Beleidsontwikkeling
1977-1982	Directoraat-generaal voor Natuurbehoud, Recreatie en Media
	Directie Natuurbehoud en Openluchtrecreatie, Hoofdafdeling Natuur- en Landschapsbescherming
	Afdeling Landschap en Milieu
	Afdeling Natuurgebieden
	Afdeling Coördinatie en Beleidsontwikkeling
1982	Directoraat-generaal voor Natuurbehoud, Recreatie en Media
	Hoofddirectie Natuurbehoud en Openluchtrecreatie (NBOR)
	Directie Natuur- en Landschapsbeheer (NLB)
	Afdeling Landschap en Milieu
	Afdeling Natuurgebieden
	Afdeling Coördinatie en Beleidsontwikkeling
1982-1989	Landbouw en Visserij
1982-1983	Hoofddirectie Natuurbehoud en Openluchtrecreatie (NBOR)
	Directie Algemene Beleidsaangelegenheden (ABA)
	Directie Natuur- en Landschapsbescherming (NLB)
	Directoraat-generaal voor Landinrichting, Grond- en Bosbeheer
	Directie Beheer Landbouwgronden
1983-1985	Directoraat-generaal Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg
	Hoofddirectie Natuurbehoud en Openluchtrecreatie (NBOR)
	Directie Algemene Beleidsaangelegenheden (ABA)
	Stafeenheid Beleidsontwikkeling en Onderzoek
	Taakgroep Maatschappelijke Aangelegenheden
	Sector Ruimte, Landschap en Milieu
	Directie Natuur- en Landschapsbescherming (NLB)
	Sector Gebiedsbescherming en Soortenbehoud
	Sector Ruimtelijk Kwaliteitsbeheer
1985-1986	Directoraat-generaal Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg
	Directie Beheer Landbouwgronden
	Specifieke Aangelegenheden
	Algemeen Beheer en Werkgelegenheid
	Verwerving, Beheer en Overdracht
	Structuur- en Beheersregelingen
	Directie Algemene Beleidsaangelegenheden (ABA)
	Directie Natuur- en Landschapsbescherming
	Sector Gebiedsbescherming en Soortenbehoud
	Sector Ruimtelijk Kwaliteitsbeheer
1986-1989	Directoraat-generaal Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg
	Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer
	Sector Natuur- en Landschapsbeheer
	Bureau Internationale Aangelegenheden Natuur, Milieu en Faunabeheer

	<ul style="list-style-type: none"> Hoofdafdeling Gebiedsbescherming, Natuurbeheer en Landschapsbehoud Hoofdafdeling Natuurontwikkeling en Grote Eenheden Sector Milieu en Ruimte <ul style="list-style-type: none"> Hoofdafdeling Milieuaangelegenheden Hoofdafdeling Ruimtelijke Aangelegenheden, Nationale Parken en Landinrichting
1989	<ul style="list-style-type: none"> Directie Beheer Landbouwgronden <ul style="list-style-type: none"> Verwerving, Beheer en Overdracht Structuur- en Beheersregelingen Directoraat-generaal Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer <ul style="list-style-type: none"> Sector Algemeen Beheer Sector Natuur en Landschap Sector Milieu en Water Sector Landelijke Gebieden Sector Faunabeheer en Soortenbescherming Sector Nationale Parken Sector Onderzoek, Educatie en Informatie Sector Internationale Gelegenheden Directie Bos- en Landschapsbouw <ul style="list-style-type: none"> Hoofdafdeling Bos en Beplantingen Hoofdafdeling Landschapsontwikkeling Directie Beheer Landbouwgronden <ul style="list-style-type: none"> Verwerving, Beheer en Overdracht Structuur- en Beheersregelingen
1989-	Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
1989-1991	<ul style="list-style-type: none"> Directoraat-generaal Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer <ul style="list-style-type: none"> Sector Algemeen Beheer Sector Natuur en Landschap Sector Milieu en Water Sector Landelijke Gebieden Sector Faunabeheer en Soortenbescherming Sector Nationale Parken Sector Onderzoek, Educatie en Informatie Sector Internationale Gelegenheden Directie Bos- en Landschapsbouw <ul style="list-style-type: none"> Hoofdafdeling Bos en Beplantingen Hoofdafdeling Landschapsontwikkeling Directie Beheer Landbouwgronden <ul style="list-style-type: none"> Verwerving, Beheer en Overdracht Structuur- en Beheersregelingen
1991-1994	<ul style="list-style-type: none"> [Directie Staatsbosbeheer] Directoraat-generaal Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg Directie Natuur, Bos, Landschap en Fauna <ul style="list-style-type: none"> Sector Algemene Aangelegenheden Sector Natuur Sector Bos Sector Landschap, Landinrichting en het Stedelijk Groen Sector Flora en Fauna Sector Milieu, Water en Ruimte Directie Beheer Landbouwgronden <ul style="list-style-type: none"> Verwerving, Beheer en Overdracht Structuur- en Beheersregelingen
1994-1995	<ul style="list-style-type: none"> [Directie Staatsbosbeheer] Directie Natuurbeheer Directie Groene Ruimte en Recreatie

1.3.2 Actoren binnen het ressort van de minister van LNV en taakvoorgangers

Boschraad (1945 – 1948)

Ingesteld in 1922 bij de wet betreffende de bosbouw (*Stb.* 1922, 349). Opgeheven in 1948. De Boschraad hield zich op de hoogte van alles wat van belang was voor de bosbouw alsmede voor het

behoud van bossen en andere houtopstanden ter bewaring van het natuurschoon. O.g.v. de Natuurschoonwet uit 1928 werd de Boschraad belast met advisering bij de rangschikking van landgoederen. Tot 1947 gaf de raad de minister van Landbouw hierover advies; van 1947 tot en met 1948 adviseerde de Boschraad de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Commissie Aankoop en Beheer Particuliere Natuurgebieden

Ingesteld op verzoek van de toenmalige staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, op 23 februari 1971.

De commissie heeft tot taak de opstelling van een landelijk veiligstellingplan voor natuurgebieden.

Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL)

Op grond van de Wet Agrarisch Grondverkeer (Stb. 1981, 248) is het bureau ingesteld. Het bureau speelt een rol binnen de beheersregelingen. Volgens de Beschikking financieel beheer Bureau Beheer Landbouwgronden (1982) werd het beschouwd als een departementale organisatie-eenheid van het ministerie van Landbouw en Visserij. Vanaf 1982 is het bureau belast met het kopen en verkopen van gronden in het belang van de natuurbescherming. Daarnaast adviseert het BBL de minister op het gebied van het agrarisch grondbeleid en het te voeren beleid inzake de relatie tussen landbouw en natuur- en landschapsonderhoud.

Commissie Beheer Landbouwgronden

De Commissie Beheer Landbouwgronden (Stcrt. 1985, 213) kan de minister verzoeken subcommissie in te stellen die een advies uitbrengen inzake het beheren van landbouwgronden. Zij kreeg als taken: het ontwikkelen van een wijze van evaluatie van beheersplannen; het geven van aanwijzingen aan de Provinciale Commissies Beheer Landbouwgronden omtrent de evaluatie van de onder punt a bedoelde beheersplannen; het begeleiden van de Provinciale Commissies Beheer Landbouwgronden bij de uitvoering van de evaluatie van beheersplannen; het formuleren van onderzoeksvragen die voortvloeien uit de verrichte evaluaties; het behandelen van vraagstukken betreffende de evaluatie van beheersregelingen in algemene zin.

Commissie voor de Opvoeding tot de Natuurbeschermingsgedachte (CBNE) / Commissie voor Natuurbeschermingseducatie

De Commissie voor de Opvoeding tot de Natuurbeschermingseducatie (CBNE) werd op 1 december 1951 op verzoek van de IUCN (International Union for the Conservation of Nature en Natural Resources) door de minister van OKW ingesteld. Het doel van de Commissie is het scheppen van mogelijkheden voor de bevolking om actief deel te nemen aan de vormgeving en de inrichting van de omgeving waarin zij woont, werkt en zich ontspant. De CBNE adviseert zowel overheids- als particuliere instellingen op het terrein van het natuur- en landschapsbeheer. Sinds 1972 is de commissie bekend onder de naam Commissie voor Natuurbeschermingseducatie; in 1991 werd deze een onderdeel van de Natuurbeschermingsraad.

Commissie Waterwildreservaten IJsselmeer (CWIJ) (1944 -)

Ingesteld bij brief van de secretaris-generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming van 13 maart 1944. De commissie pleegt overleg over richtlijnen die ten aanzien van het reservaat zijn of worden opgesteld en over de maatregelen die getroffen moeten worden zodat deze richtlijnen in de praktijk op de meest doeltreffende manier worden nageleefd.

de Interdepartementale Commissie Nationale Parken en Nationale Landschapsparken (Commissie Verhoeve) (1972 -)

Ingesteld in 1972 door staatssecretaris Vonhoff van het ministerie van CRM (Stcrt. 1972, 199). De Commissie adviseerde de staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk inzake nationale parken en nationale landschapsparken.

Nationaal Agentschap van het Europees Informatiecentrum voor Natuurbescherming (1978 – 1982)

Het Nationaal Agentschap van het Europees Informatiecentrum voor Natuurbescherming (van de Raad van Europa) was in eerste instantie ondergebracht bij het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie (het 'agentschap' was in 1967 -op initiatief van het ministerie van CRM- opgericht onder de naam 'Voorlichtingscentrum voor Natuurbescherming' en ondergebracht bij het IVN). De verwachting was namelijk, dat de werkzaamheden van het agentschap zich vooral in de educatieve richting zouden gaan ontwikkelen.

Later bleek dat de werkzaamheden van het agentschap zich vooral ontwikkelden in de richting van een 'clearing house'-functie, waarbij informatieuitwisseling plaatsvindt omtrent het natuurbeschermingsbeleid in de lidstaten van de Raad van Europa. Om die reden werd het agentschap per 1 januari 1977 ondergebracht bij het ministerie van CRM.

Natuurbeschermingsraad

De Natuurbeschermingsraad werd ingesteld bij de Natuurbeschermingswet (Stb. 1967, 572) als ruimer geïnstrueerde taakopvolger van de Voorlopige Natuurbeschermingsraad. In 1969 werd de Natuurwetenschappelijke Commissie aan de raad toegevoegd. Tot 1982 was de raad onderdeel van het ministerie van CRM, en sinds 1983 maakte de raad deel uit van het ministerie van LNV. In 1991 werd ook de Commissie voor Natuurbeschermingseducatie geplaatst onder de Natuurbeschermingsraad. Na 1994 werden de adviestaken van de raad feitelijk uitgevoerd door de Raad voor het natuurbeheer (instellingsbesluit: Stb. 1994, 326), zij het onder verantwoordelijkheid van de Natuurbeschermingsraad. Eind 1996 werd de Natuurbeschermingsraad opgeheven krachtens de Aanpassingswet herziening adviesstelsel (Stb. 1997, 63). Deze wet behelsde de intrekking van verplichte adviesprocedures in een groot aantal wetten, waardoor in de Natuurbeschermingswet de passages met betrekking tot de Natuurbeschermingsraad vervielen.

Natuurwetenschappelijke Commissie (NWC)

Voorloper van deze commissie was de in 1928 ingestelde Commissie van Advies inzake Natuurmonumenten van het Staatsbosbeheer, beter bekend als de commissie-Weevers. Deze had de taak Staatsbosbeheer te adviseren bij het beheer van natuurgebieden en gebieden aan te merken die bescherming verdienen vanwege hun grote waarde voor natuur en landschap. In 1933 werd de adviserende taak uitgebreid tot de door de overheid gesubsidieerde ontginningsprojecten. Vanaf 1946 bestond de commissie voort als de Natuurwetenschappelijke Commissie (NWC). In 1969 werd de NWC onderdeel van de Natuurbeschermingsraad, en in 1991 werd de commissie opgeheven.

Provinciale Commissies Beheer Landbouwgronden

De Provinciale Commissies bestonden tot 1984 uit elf leden, daarna uit twaalf leden, die door de Commissie Beheer Landbouwgronden worden benoemd. Bij wijziging in 1988 werden elf leden door de Gedeputeerde Staten benoemd. De leden zijn zowel uit de rijks-, provinciale- en gemeentelijke overheden als uit belangenverenigingen afkomstig. In 1988 werd bepaald dat de Directeur Landbouw, Natuur en Openlucht recreatie, vallend onder het Directoraat-Generaal Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg, de functie van secretaris zou vervullen. De Provinciale Commissies werden gerechtigd subcommissies in te stellen en daarvoor een instructie op te stellen.

Raad voor het natuurbeheer

De Raad werd ingesteld in 1994 (Stb. 326) als algemeen adviescollege van de minister van LNV op het gebied van het natuurbeheer. Naast de eigen adviestaken werd de Raad eveneens belast met het voorbereiden van adviezen van de Natuurbeschermingsraad totdat laatstgenoemd college eind 1996 werd opgeheven.

Rijksinstituut voor Natuurbeheer

Het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (Stcrt. 1969, 176) is een samenvoeging van de Rijksinstituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud (RIVN) en de Stichting voor

Toegepast Biologisch Onderzoek in de Natuur (ITBON). Taak van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer is het verrichten van onderzoek ten behoeve van het natuurbeheer, het natuurbehoud en het behoud van de natuurlijke hulpbronnen. Tegenwoordig draagt het instituut de naam IBN-DLO.

Stichting Beheer Landbouwgronden (SBL)

De stichting werd in 1946 opgericht en bij beschikking op 1 januari 1983 opgeheven. Volgens de statuten van de Stichting Beheer Landbouwgronden, vastgesteld op 26 mei 1977, had de stichting tot doel: de bevordering van het uit oogpunt van algemeen belang meest gewenste gebruik van de grond. Vanaf 1946 tot 1982 was de stichting belast met het kopen en verkopen van gronden in het belang van de natuurbescherming.

Stuurgroep Economische en Financiële Problematiek Particuliere Natuurschoonwet-Landgoederen (Stuurgroep N.S.W.- Landgoederen)

Ingesteld op verzoek van de staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk van 2 oktober 1975.

De stuurgroep heeft tot taak:

- 1- Het formuleren van een onderzoeksopdracht aan een nog nader aan te wijzen instelling, die de opdracht krijgt de urgentie en grootte van de financiële en fiscale problematiek van particulier-landgoedeigenaren te onderzoeken;
- 2- De keuze van de instelling, welke de opdracht tot het onderzoek zal krijgen, alsmede het verstrekken van de opdracht;
- 3- Het begeleiden van het desbetreffende onderzoek;
- 4- Het geven van beleidsaanbevelingen na evaluatie van het uit te brengen rapport.

Stuurgroep Inrichting Grevelingenbekken (Stuurgroep Grevelingen)

Ingesteld bij beschikking van de Minister van Verkeer en Waterstaat van 5 juli 1972.

De stuurgroep heeft het begeleiden en coördineren van de werkzaamheden tot inrichting van het Grevelingenbekken tot taak.

Stuurgroep Particuliere Natuurschoonwet-landgoederen

De stuurgroep is in 1979 ingesteld door de minister van CRM (Stb. 1979, 54) en had als doel het begeleiden van de maatregelen die zijn genomen ten aanzien van de duurzame instandhouding van de cultuurhistorische, natuurwetenschappelijke, landschappelijke en recreatieve waarden van landgoederen. Daarnaast kan de stuurgroep voorstellen doen aan de betrokken ministers inzake onder andere de financiële en economische problematiek van particuliere landgoederen.

Toelichtingscommissie natuurprijs (1945 -)

Ingesteld door de minister van OKW. Om de aandacht voor het natuur- en landschapsbeheer te stimuleren kan de minister (aanmoedigings-) prijzen geven voor uitstekende prestaties. Voorbeeld van zo'n toetsingscommissie is de Beoordelingscommissie gemeentelijke natuurprijs. De toetsingscommissies stellen vast wie een aanmoedigingsprijs krijgt op het gebied van natuur- en landschapsbeheer.

Voorlopige Commissie Nationale Parken (VCNP)

De commissie is in 1980 door de minister van CRM ingesteld (Stcrt. 216). De commissie heeft als taak de minister gevraagd of ongevraagd advies te geven over de instelling van nationale parken, de inrichting en het beheer van nationale parken, de aanwending van financiële middelen en de ruimtelijke aspecten met betrekking tot nationale parken.

Voorlopige Natuurbeschermingsraad

Deze raad werd ingesteld in 1946 (Stcrt. 112), onder meer als taakopvolger van de Commissie van advies inzake de natuurmonumenten van het Staatsbosbeheer (ingesteld 19-2-1934). Toen de Natuurbeschermingswet in werking trad in 1968, werd de raad opgevolgd door de Natuurbeschermingsraad.

1.3.3 Directeur Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer (SBB) is al een eeuw verantwoordelijk voor het beheer van bos- en natuurgebieden van de overheid (opgericht 1899 / KB organisatie Stb. 1929, 45). De beheerstaak van Staatsbosbeheer draagt bij aan bescherming van de bodem, het tegengaan van verdroging en bevordering van een goede milieukwaliteit. Binnen het beheer valt ook het verhuren van jacht- en visgronden. Daarnaast heeft Staatsbosbeheer een belangrijke adviserende rol op het terrein van natuur- en landschapsbeheer. De minister had in het verleden ook een aantal taken - waaronder subsidieverlening - gedelegeerd aan het Staatsbosbeheer. Onder de actor directeur Staatsbosbeheer vallen ook houtvesters en terreinbeheerders.

Het ministerie van Landbouw kreeg in de jaren dertig de verantwoordelijkheid over de Boswet en het Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer werd vanaf 1941 voor het aankopen van terreinen gesubsidieerd door het ministerie van OKW. In 1947 kwamen de departementen van OKW en Landbouw overeen dat natuurbescherming verder geheel onder OKW ging ressorteren, maar voor de uitvoering van beleid werd gebruik gemaakt van de diensten van SBB dat niettemin onderdeel bleef van Landbouw. Voor de aansturing van de natuurbeschermingsconsulenten en de landschapsconsulenten werd in 1948 de afdeling Natuurbescherming en Landschap bij Staatsbosbeheer opgericht, die financieel ten laste kwam van het ministerie van OKW. Staatsbosbeheer rapporteerde over het beheer in zijn jaarverslagen.

In 1965 nam CRM de taken met betrekking tot natuurbescherming over van OKW, en in 1982 werd dit pakket doorgegeven aan het ministerie van Landbouw. Het ministerie bepaalde het beleid, Staatsbosbeheer was verantwoordelijk voor het beheersbeleid en eigen terreinen. In 1985 ging het beheersbeleid van SBB over naar de directie Natuur en Landschapsbescherming.

Nadat in 1985 al door de Interdepartementale Begeleidingscommissie Privatisering was geadviseerd om Staatsbosbeheer te privatiseren, zijn er verschillende stadia en vormen geweest waarin de organisatie een steeds grotere zelfstandigheid kreeg. In 1998 werd SBB extern verzelfstandigd met de status van zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) krachtens de wet Verzelfstandiging Staatsbosbeheer (Stb. 1997, 514). Tegenwoordig bestaat SBB uit een centrale organisatie in Driebergen en acht regionale kantoren. De regio's zijn onderverdeeld in districten met ieder een beheereenheid met een opzichter en een boswachter. De directeur geeft rechtstreeks leiding aan de centrale organisatie en de regio's.

1.3.4 Andere overheidsactoren

Coördinatiecommissie Internationale Milieuvraagstukken (CIM)

De CIM is in 1971 door de minister van Algemene Zaken opgericht (oktober 1971/ nr. 11539). De ambtelijke interdepartementale coördinatie betreft de totstandkoming van internationaal milieubeleid, de taakverdeling tussen de verschillende organisaties die zich met milieuvraagstukken bezig houden, de standpunten van de Nederlandse delegaties naar de verschillende internationale organisaties en de Nederlandse standpunten in bilateraal verband.

Coördinatiecommissie Ontwikkelingssamenwerking (COCOS)

In 1964 is de COCOS door de minister van Buitenlandse Zaken opgericht (oktober 1964/ nr. 152609). De COCOS heeft als taak het voorbereiden van besluitvorming inzake ontwikkelingssamenwerking, schuldenproblematiek ontwikkelingslanden, etc.

Coördinatiecommissie Verenigde Naties en Geassocieerde Organisaties (COCO-VNGO)

In 1948 is de COCO-VNGO door de minister van Buitenlandse Zaken ingesteld (juni 1948/nr. 20061). De COCO VNGO- heeft als taak het ontwikkelen c.q. handhaven van een eenduidig beleid van Nederland in alle VN-organisaties met betrekking tot gezamenlijke onderwerpen die in die organisaties aan de orde komen.

Minister van Defensie

De coördinator Ruimtelijke Ordening en Milieuzaken Defensie (CROMD) is verantwoordelijk voor het defensiebeleid op het gebied van ruimtelijke ordening en milieu. Ten aanzien van natuur en landschap volgt Defensie het rijksbeleid, in het bijzonder zoals dit is vastgelegd in het Natuurbeleidsplan (1990) en het Structuurschema Groene Ruimte (1995).

Minister van Financiën

De Natuurschoonwet valt onder de gedeelde verantwoordelijkheid van de ministers van LNV en van Financiën. Dit is terug te voeren op het feit dat deze wet uit 1928 bedoeld is voor het behoud van landgoederen met grote landschappelijke waarde (een typische aangelegenheid van natuur- en landschapsbeheer), terwijl hiervoor een fiscaal instrument wordt ingezet.

Minister van VROM

De Natuurbeschermingswet uit 1967 biedt de minister van LNV de mogelijkheid om gebieden aan te wijzen als beschermd natuurgebied; daarbij is de instemming vereist van de minister van VROM.

Raad voor Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO)

Adviesorgaan van de regering ten aanzien van het te voeren beleid inzake onderzoek en ontwikkeling op het terrein van de milieubescherming en natuur- en landschapsontwikkeling. De RMNO is opgericht in 1981 door de minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne in overeenstemming met de minister van CRM (mei 1981/nr.31478).

Rijksplanologische Dienst

Wanneer de minister van LNV een gebied wil aanwijzen als beschermd natuurgebied, is daarbij advies vereist van o.m. de Rijksplanologische Dienst. Datzelfde geldt bij vergunningverlening voor bepaalde activiteiten in zo'n gebied; beide soorten adviezen zijn terug te voeren op de Natuurbeschermingswet van 1967.

Hoofdstuk 2: Beleid, advisering, onderzoek en verantwoording

2.1 Algemene beleidsbepaling

(1.)	
Actor	Minister van LNV; Minister van Defensie
Handeling	Het formuleren en evalueren van beleidsstandpunten inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode	1945-
Product	Nota landelijke gebieden 1983, Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud 1986, Structuurschema Groene Ruimte
Opmerking	Zie voor het opstellen van Planologische Kernbeslissingen (PKB) het Pivot-rapport <i>Ruimtelijke Ordening</i> .

(2.)	
Actor	Minister van LNV
Handeling	Het deelnemen aan commissies, werkgroepen, advies- en overlegorganen inzake natuur- en landschapsbeheer waarvan de minister noch het voorzitterschap, noch het secretariaat uitoefent maar waarin de minister wel vertegenwoordigd is
Periode	1945-

2.2 Algemene beleidsadviesing

(3.)	
Actor	Minister van LNV
Handeling	Het instellen en opheffen van vaste adviescommissies inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode	1945-
Opmerking	Algemene adviescolleges op het onderhavige beleidsterrein: Centrale Commissie voor de Natuurbescherming, Voorlopige Natuurbeschermingsraad (1946-1967), Natuurbeschermingsraad (1968-1996), Raad voor het Natuurbeheer (1994 -).

(4.)	
Actor	Minister van LNV
Handeling	Het instellen en opheffen van ad-hoc adviescommissies en werkgroepen inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode	1945-
Opmerking	Een voorbeeld is de in 1993 ingestelde Landelijke Werkgroep Natuurterreinen Uiterwaarden (LWNU).

(5.)	
Actor	Minister van LNV
Handeling	Het benoemen, schorsen of ontslaan van de (adviserende) leden van adviescommissies inzake natuur- en landschapsbeheer

- Periode 1945-
 Grondslag O.a. Instellingsbeschikking Voorlopige Natuurbeschermingsraad, artt. 2 en 3; Natuurbeschermingswet, art. 3, lid 2 en 3
- (6.)
 Actor Minister van LNV
 Handeling Het goedkeuren van de werkwijze van commissies op het terrein van het natuur- en landschapsbeheer
 Periode 1945-
- (7.)
 Actor Voorlopige Natuurbeschermingsraad
 Handeling Het adviseren van de minister van LNV inzake de bescherming van de natuur en van het landschapsschoon
 Periode 1946-1967
 Grondslag Instellingsbesluit VNBR, art. 1, lid 1
- (8.)
 Actor Minister van LNV
 Handeling Het aanwijzen van personen die ambtshalve lid zijn van de Voorlopige Natuurbeschermingsraad
 Periode 1946-1967
 Grondslag Instellingsbesluit VNBR, art. 2, lid 3
- (9.)
 Actor Minister van LNV
 Handeling Het vaststellen van de bezoldiging of toelage voor de (adjunct-) secretaris van de (Voorlopige) Natuurbeschermingsraad en het uitkeren daarvan
 Periode 1946-1996
 Grondslag Instellingsbesluit VNBR, art. 3, lid 4; Natuurbeschermingswet, art. 4
- (10.)
 Actor Minister van LNV
 Handeling Het verstrekken van onkostenvergoedingen en vacatiegelden aan de leden van de (Voorlopige) Natuurbeschermingsraad en zijn commissies en aan de (adjunct-)secretarissen
 Periode 1946-1996
 Grondslag Instellingsbesluit VNBR, art. 3, lid 4; Natuurbeschermingswet, art. 4
- (11.)
 Actor Natuurbeschermingsraad
 Handeling Het adviseren van de minister inzake natuur- en landschapsbeheer
 Periode 1968-1996
 Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 2, lid 1
- (12.)
 Actor Minister van LNV

- Handeling Het toevoegen van een of meer adjunct-secretarissen aan de
Natuurbeschermingsraad
- Periode 1968-1996
- Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 3, lid 5
- Opmerking Op verzoek van de Natuurbeschermingsraad.
- (13.)
- Actor Minister van LNV
- Handeling Het vaststellen van aanvullende bepalingen omtrent de werkwijze van de
Natuurbeschermingsraad
- Periode 1968-1996
- Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 3, lid 8
- (14.)
- Actor Voorlopige Commissie Nationale Parken
- Handeling Het adviseren van de minister van LNV inzake natuur- en
landschapsbeheer
- Periode 1980-1998
- Bron Instellingsbesluit VCNP (Stcrt 1980, 216)
- (15.)
- Actor Raad voor het natuurbeheer
- Handeling Het adviseren van het bevoegde gezag inzake beleid m.b.t. natuur- en
landschapsbeheer
- Periode 1994-
- Grondslag Besluit Raad voor het natuurbeheer, art. 3
- Opmerking Het bevoegde gezag bestaat in dit geval uit de Eerste en Tweede Kamer, de
betrokken
ministers, de provinciale en gemeentelijke overheden en de besturen van de
waterschappen.
- (16.)
- Actor Directeur Staatsbosbeheer
- Handeling Het adviseren van de minister van LNV inzake het beleid m.b.t. natuur- en
landschapsbeheer
- Periode 1945-
- Bron Interview
- (234.)
- Actor Interdepartementale Commissie Nationale Parken en Nationale Landschapsparken
(Commissie Verhoeve)
- Handeling Het adviseren van de staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk
Werk inzake nationale parken en nationale landschapsparken
- Periode 1972 -
- Bron Stcrt. 12 oktober 1972, nr.199 houdende mededeling inzake de installatie door
staatssecretaris Vonhoff van de Commissie Nationale Parken en Landschapsparken
- Product Adviezen

2.3 Onderzoek

(17.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het instellen en opheffen van onderzoekinstellingen inzake natuurbeheer- en landschapsbeheer
Periode 1945-
Product Oprichting Rijksinstituut voor Natuurbeheer (Stcrt. 1969, 176)

(18.)

Actor Directeur Rijksinstituut voor het Natuurbeheer
Handeling Het (jaarlijks) aan de minister van LNV doen van een onderzoeksvorstel met betrekking tot natuurbeheer- en landschapsbeheer
Periode 1969-
Grondslag Instellingsbeschikking Rijksinstituut voor Natuurbeheer, art. 3
Opmerkingen – Bij het Rijksinstituut voor het Natuurbeheer is een programmeringscommissie werkzaam. De minister levert de voorzitter.
– Het voorstel past in een plan van werkzaamheden van aangewezen onderzoekinstellingen.

(19.)

Actor Raad voor Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO)
Handeling Het adviseren van betrokken ministers omtrent de hoofdlijnen van het onderzoek op het maatschappelijk aandachtsgebied natuur- en landschapsbeheer
Periode 1979-
Bron *Vorbereidend rapport* (RMNO, 1979)
Product Programma van hoofdlijnen

(20.)

Actoren Minister van LNV;
Directeur Staatsbosbeheer
Handeling Het vaststellen van onderzoeksprogramma's inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode 1969-
Grondslag Instellingsbeschikking Rijksinstituut voor Natuurbeheer, art. 3

(21.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het voorbereiden van intern (wetenschappelijk) onderzoek en het vaststellen van onderzoeksrapporten inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-

(22.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het voorbereiden en begeleiden van extern (wetenschappelijk) onderzoek inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-
Opmerking Sinds 1999 kan dit ook onderzoek betreffen door de in dat jaar verzelfstandigde Dienst

Landbouwkundig Onderzoek (DLO).

(23.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het verstrekken van opdrachten en het vaststellen van eindrapportages van extern (wetenschappelijk) onderzoek inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-
Opmerking Sinds 1999 kan dit ook onderzoek betreffen door de in dat jaar verzelfstandigde Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO).

(244.)

Actor Stuurgroep Economische en Financiële Problematiek Particuliere Natuurschoonwet Landgoederen (Stuurgroep N.S.W.-Landgoederen)
Handeling Het formuleren van onderzoeksopdrachten inzake de urgentie en grootte van de financiële en fiscale problematiek van particulier-landgoedeigenaren voor een instelling, die het onderzoek uit zal voeren
Periode 1975 -
Grondslag Verzoek van de Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk van 2 oktober 1975

(245.)

Actor Stuurgroep Economische en Financiële Problematiek Particuliere Natuurschoonwet Landgoederen (Stuurgroep N.S.W.-Landgoederen)
Handeling Het kiezen van de instelling, welke de opdracht tot het onderzoek zal krijgen naar de urgentie en grootte van de financiële en fiscale problematiek van particulier-landgoedeigenaren voor een instelling, alsmede het verstrekken van de opdracht
Periode 1975 -
Grondslag Verzoek van de Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk van 2 oktober 1975

(246.)

Actor Stuurgroep Economische en Financiële Problematiek Particuliere Natuurschoonwet Landgoederen (Stuurgroep N.S.W.-Landgoederen)
Handeling Het begeleiden van onderzoek, dat uitgevoerd wordt door een instelling, inzake de de urgentie en grootte van financiële en fiscale problematiek van particulier-landgoedeigenaren
Periode 1975 -
Grondslag Verzoek van de Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk van 2 oktober 1975

(247)

Actor Stuurgroep Economische en Financiële Problematiek Particuliere Natuurschoonwet Landgoederen (Stuurgroep N.S.W.-Landgoederen)
Handeling Het geven van beleidsaanbevelingen aan de Minister van CRM na evaluatie van het uit te brengen rapport
Periode 1975 -
Grondslag Verzoek van de Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk van 2 oktober 1975

2.4 Verantwoording, bezwaar en beroep

(24.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het opstellen van periodieke verslagen inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-

(25.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het beantwoorden van Kamervragen inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-

(26.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het informeren van de Nationale Ombudsman en parlementaire onderzoekscommissies naar aanleiding van klachten over de gevolgen of de uitvoering van het beleid inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-
Opmerkingen – Zie ook Pivot-rapport *Behoorlijk behandeld* over de Nationale Ombudsman.
– Parlementair onderzoek gebeurt meestal door de Commissies voor de Verzoekschriften.

(27.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het beantwoorden van vragen van individuele burgers, bedrijven en instellingen inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-

(28.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het beslissen op beroepschriften naar aanleiding van beschikkingen inzake natuur- en landschapsbeheer en het voeren van verweer in beroepschriftprocedures voor administratiefrechtelijke organen
Periode 1945-
Opmerking Zie ook Pivot-rapport *Drie maal 's Raads recht* over de Raad van State.

(29.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het voeren van verweer bij de Raad van State inzake besluiten krachtens de Natuurbeschermingswet
Periode 1968-
Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 19
Opmerking Namens de minister tussen 1996 en 1998 uitgevoerd door Gedeputeerde Staten en sindsdien op vergelijkbare basis door de regionale LNV-beleidsdirecties.

Hoofdstuk 3: Wet- en regelgeving

3.1 Advisering opstellen wet- en regelgeving

(30.)

Actor	Raad voor het natuurbeheer
Handeling	Het adviseren van het bevoegde gezag inzake het opstellen van wet- en regelgeving met betrekking tot natuur- en landschapsbeheer
Periode	1994-
Grondslag	Besluit raad voor het Natuurbeheer, art. 3
Opmerking	Het bevoegde gezag is hier de Eerste en Tweede Kamer, de betrokken ministers, de provinciale en gemeentelijke overheden en de besturen van de waterschappen.

(31.)

Actor	Gedeputeerde Staten
Handeling	Het adviseren van het bevoegde gezag inzake het opstellen van wet- en regelgeving met betrekking tot natuur- en landschapsbeheer
Periode	1986-
Bron	Natuurbeleidsplan

3.2 Natuurschoonwet 1928

Eigenaren van landgoederen kunnen de minister waaronder natuur ressorteert en de minister van Financiën verzoeken hun terreinen aan te merken als landgoed in de zin van de Natuurschoonwet 1928. De rangschikking als NSW-goed heeft voor de eigenaren allerlei belastingvoordelen tot gevolg. Zie verder rubriek 4.4.

(32.)

Actoren	Minister van LNV; Minister van Financiën
Handeling	Het opstellen, wijzigen en intrekken van de Natuurschoonwet 1928
Periode	1945-
Product	Natuurschoonwet 1928 (Stb. 1928, 63)

(33.)

Actoren	Minister van LNV; Minister van Financiën
Handeling	Het stellen van regels inzake de voorwaarden voor rangschikking als NSW-landgoed en de bij een verzoek tot rangschikking te overleggen stukken
Periode	1989-
Grondslag	Natuurschoonwet zoals gewijzigd in 1989 (Stb. 252), art. 1, lid 3 en art. 2, lid 2; Natuurschoonwet zoals gewijzigd in 1995 (Stb. 582), art. 1, lid 4
Product	Rangschikkingsbesluit Natuurschoonwet 1928 (Stb. 1990, 612)
Opmerkingen	– De regels kunnen bij of krachtens amvb gesteld worden. – Voor wat betreft de inhoud van de bijlagen bij het verzoek deels gemandateerd aan LASER.

(34.)	
Actoren	Minister van LNV; Minister van Financiën
Handeling	Het opstellen, wijzigen en intrekken van aanschrijvingen en circulaires die betrekking hebben op de Natuurschoonwet
Periode	1945-
Product	Aanschrijving van de minister van Landbouw en Visserij en de staatssecretaris van Financiën inzake kamperen op NSW-landgoederen (12-9-1985)

3.3 Natuurbeschermingswet

Sinds 1968 geldt in Nederland de Natuurbeschermingswet (Stb. 1967, 572). Deze wet maakt het onder andere mogelijk om natuurgebieden te beschermen door ze aan te wijzen als beschermd (staats-) natuurmonument. Voor de uitvoering van deze wet zie rubrieken 4.5, 4.7, 4.12, 4.13, 4.18 en 4.19.

(35.)	
Actor	Voorlopige Natuurbeschermingsraad
Handeling	Het voorbereiden van de Natuurbeschermingswet
Periode	1946-1967
Grondslag	Instellingsbesluit VNBR, art. 1 lid 2

(36.)	
Actor	Minister van LNV
Handeling	Het opstellen, wijzigen en intrekken van de Natuurbeschermingswet
Periode	1945-
Product	Natuurbeschermingswet (Stb. 1967, 572) en wijzigingen

(37.)	
Actor	Minister van LNV
Handeling	Het opstellen, wijzigen en intrekken van aanschrijvingen en circulaires die betrekking hebben op de Natuurbeschermingswet
Periode	1968-

3.4 Wet deelneming Grevelingen

De wet Deelneming Grevelingen dateert uit 1985 (Stb. 409). Op grond van deze wet neemt het Rijk met risicodragend kapitaal deel aan de gemeenschappelijke regeling waarbij een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam, genaamd natuur- en recreatiegebied de Grevelingen, wordt gevormd. Zie verder de paragraaf Staatsdeelneming Grevelingen in het Hoofdstuk Uitvoeringsinstrumenten.

(38.)	
Actor	Minister van LNV
Handeling	Het leveren van bijdragen aan de opstelling, wijziging en intrekking van de Wet deelneming Grevelingen
Periode	ca. 1983-
Product	Wet deelneming Grevelingen (Stb. 1985, 409)

Hoofdstuk 4: Uitvoeringsinstrumenten

4.1 Toelating en subsidiëring niet-terreinbeherende instellingen natuurbescherming

Niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties (ntbo's) zijn actief op het gebied van het natuurbeheer- en landschapsbeheer, het milieu en het flora- en faunabeheer. De minister heeft in 1989 voor de ntbo's een bijdrageregeling opgezet. De bijdrageregeling is bedoeld ten behoeve van de exploitatie van deze organisaties of ten behoeve bepaalde onderdelen van die exploitatie. Voor 1989 werden bijdragen aan deze instellingen gewoon in de begroting opgenomen.

N.B. Voor handelingen m.b.t. terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties zie paragraaf 4.12.

(39.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het opstellen van een bijdrageregeling voor niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties in het kader van het natuur- en landschapsbeheer
Periode	1989-
Product	Subsidieregeling niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties (Stcrt. 1989, 154)

(40.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het toelaten van niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties in het kader van het natuur- en landschapsbeheer
Periode	1989-
Grondslag	Subsidieregeling niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties, art. 2, lid 1

(41.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het stellen van (nadere) regels inzake de inrichting en organisatie van niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties die bijdragen ontvangen in het kader van het natuur- en landschapsbeheer
Periode	1989-
Grondslag	Subsidieregeling niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties, art. 14, lid 2

(42.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het vaststellen of intrekken van een bijdrage voor niet-terreinbeherende organisaties in het kader van het natuur- en landschapsbeheer
Periode	1989-
Grondslag	Subsidieregeling niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties, art. 5, lid 1
Opmerking	De handeling bestaat o.a. uit het goedkeuren van het werkplan en personeelsplan en het verstrekken van voorschotten aan ntbo's met liquiditeitsproblemen.

(43.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het goedkeuren van de bestemming van het batig liquidatiesaldo van een ntbo die opgeheven wordt
Periode	1989-

Grondslag Subsidieregeling niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties, art. 26

(44.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het verlenen van ontheffingen van (verbods-)bepalingen uit de Subsidieregeling ntbo
Periode 1989-
Grondslag Subsidieregeling niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties, art. 16

4.2 Bijdragen landschapsbeleidsplannen

Landschapsbeleidsplannen hebben een ondersteunende functie voor het gemeentelijk beleid waarvan de uitwerking consequenties kan hebben voor het landschap. Een voorbeeld hiervan is het beleid inzake gemeentelijke kapverordeningen. Om gemeenten te stimuleren deze plannen op te zetten heeft de overheid de Bijdrageregeling landschapsbeleidsplannen (Stcrt. 1985, 131) opgesteld.

(45.)

Actoren Minister van LNV (tot 1993);
 Stichting Landschapsbeheer Nederland (vanaf 1993)
Handeling Het opstellen van een bijdragenregeling voor financiële steun aan gemeenten bij het opzetten van landschapsbeleidsplannen
Periode 1985-
Product Regeling bijdragen landschapsbeleidsplannen (Stcrt. 1985, 131), Subsidiebrief Stichting landschapsbeheer Nederland

(46.)

Actoren Directeur Staatsbosbeheer (tot 1987);
 Minister van LNV (vanaf 1987)
Handeling Het aanwijzen van deskundige bureaus die landschapsbeleidsplannen opstellen voor gemeenten
Periode 1985-1993
Grondslag Regeling bijdragen landschapsbeleidsplannen, art. 1, onder b

(47.)

Actoren Directeur Staatsbosbeheer (tot 1987);
 Minister van LNV (1987-1993);
 Stichting Landschapsbeheer Nederland (vanaf 1993)
Handeling Het toekennen van bijdragen aan gemeenten voor de kosten voor het laten opstellen van een landschapsbeleidsplan
Periode 1985-
Grondslag Regeling bijdragen landschapsbeleidsplannen, art. 9

(48.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het vaststellen van een bijdrage aan de Stichting Landschapsbeheer Nederland voor het uitvoeren van de Regeling landschapsbeleidsplannen
Periode 1993-
Bron Interview

4.3 Landschaps (verzorgings) bijdragen

Voortkomend uit de zorg voor de kwaliteit van het landschap heeft de minister van LNV een tweetal regelingen opgezet: de Bijdragenregeling Landschap en de Beschikking landschapsverzorgingsbijdragen, op grond waarvan gelden kunnen worden verleend voor beplanting in het algemeen. Een voorbeeld hiervan zijn de bijdragen voor de beplanting rond woonwagencampen of in het kader van de bestrijding van de iepziekte.

(49.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het opstellen van bijdrageregelingen voor landschapsverzorging
Periode 1972-
Product Bijdragenregeling landschap (Stcrt. 1972, 110), Beschikking landschapsverzorgingsbijdrage (Stcrt. 1982, 1)

(50.)

Actoren Directeur Staatsbosbeheer (tot 1987);
Minister van LNV (vanaf 1987)
Handeling Het toekennen van een bijdrage ten behoeve van de landschapsverzorging
Periode 1972-
Grondslag Bijdrageregeling landschap; Beschikking landschapsverzorgingsbijdrage, art. 2, lid 2
Opmerking Bijdragen kunnen bv. toegekend worden in het kader van de bestrijding van iepziekte of perevuur.

(51.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het erkennen van deskundige bureaus die beplantingsprogramma's voor landschapsverzorging opstellen
Periode 1982-
Grondslag Beschikking landschapsverzorgingsbijdrage, art. 3, lid 3

4.4 Bevordering instandhouding landgoederen (Natuurschoonwet 1928)

De Natuurschoonwet 1928 (Stb. 63) is opgezet ten behoeve van landgoederen in situaties waarin het behoud onder druk kwam te staan door de invoering van de vermogensbelasting, onroerend zaakbelasting en het successierecht. Het beginsel van de wet is om een lagere bestemmingswaarde dan de waarde in het economische verkeer in aanmerking te nemen voor de heffing van de vermogensbelasting en successierecht, en bij het successierecht bovendien 25 jaar uitstel van invordering te verlenen mits het landgoed goed wordt onderhouden en zijn karakter niet verliest. De eigenaar kan een verzoek om zijn landgoed te rangschikken als NSW-landgoed richten aan de ministers van LNV en van Financiën.

De Natuurschoonwet verstaat onder landgoederen: geheel of gedeeltelijk met bossen of andere houtopstanden bezette terreinen – daaronder begrepen die, waarop een buitenplaats voorkomt – voor zover het blijven voortbestaan van die terreinen in de bestaande toestand voor het behoud van het natuurschoon wenselijk wordt geacht. Een landgoed verliest zijn NSW-rangschikking wanneer het niet langer voldoet aan de voorwaarden of wanneer de eigenaar daartoe verzoekt.

Toen de portefeuille van het natuur- en landschapsbeheer in 1982 werd overgedragen aan het ministerie van Landbouw en Visserij, kwam de uitvoering van de Natuurschoonwet te liggen bij de directie Staatsbosbeheer. Vanaf 1985 voerden achtereenvolgens de directies van NMF, NBLF en N

deze taken uit, en sinds 1997 zijn ze toevertrouwd aan LASER (Wijziging machtiging regio- en teammanagers LASER, Stcrt. 1997, 136).

Voor de wet- en regelgeving inzake de Natuurschoonwet 1928 zie rubriek 3.2; handelingen inzake het toezicht staan in rubriek 5.1.

(52.)

Actoren Minister van LNV;
Minister van Financiën

Handeling Het rangschikken van onroerende goederen als NSW-landgoed of het intrekken van de rangschikking

Periode 1945-

Grondslag Natuurschoonwet 1928, art. 2, lid 2 en art. 3, lid 2; Natuurschoonwet zoals gewijzigd in 1989 (Stb. 252), art. 2, lid 3 en art. 3, lid 3 en 4; Natuurschoonwet zoals gewijzigd in 1995 (Stb. 582), art. 3a

Product Gezamenlijke beschikkingen en verklaringen van de ministers van LNV en Financiën

Opmerkingen – Een tijdelijke rangschikking is sinds 1995 mogelijk voor landgoederen die niet het voorgeschreven percentage bos of houtopstanden hebben of waarvan de aard afwijkt van de voorschriften. Na drie jaar moet het landgoed alsnog volledig aan de voorwaarden voldoen, een termijn die de minister van LNV in bijzondere omstandigheden met maximaal twee jaar kan verlengen. De eigenaar kan de ministers vragen om een verklaring dat het landgoed inmiddels volledig aan de NSW-voorwaarden voldoet.
– Sinds 1997 namens de minister van LNV uitgevoerd door LASER.

(53.)

Actor Boschraad

Handeling Het adviseren van de betrokken ministers inzake de rangschikking van een onroerend goed als NSW-landgoed

Periode 1945-1948

Grondslag Natuurschoonwet, art. 3

(54.)

Actor Hoofd van het Staatstoezicht op de Bosschen

Handeling Het adviseren van de betrokken ministers inzake de rangschikking van een onroerend goed als NSW-landgoed

Periode 1945-1947

Grondslag Natuurschoonwet, art. 3

(55.)

Actor Directeur Staatsbosbeheer

Handeling Het adviseren van de betrokken ministers inzake de rangschikking van een onroerend goed als NSW-landgoed

Periode 1945-1982

Grondslag Natuurschoonwet, art. 3, lid 1

(56.)

Actoren Minister van LNV;
Directeur Staatsbosbeheer

Handeling Het opstellen van voorwaarden inzake de velling van bossen of andere houtopstanden

die behoren tot een NSW-landgoed
Periode 1945-1989
Grondslag Natuurschoonwet , art. 3, lid 2 onder d
Opmerking Sinds 1990 geldt hiervoor het Rangschikkingsbesluit (Stb. 612).

(57.)

Actoren Minister van LNV (1945-1982 en 1986-);
Directeur Staatsbosbeheer (1982-1985)
Handeling Het controleren of NSW-landgoederen nog voldoen aan de voorwaarden tot rangschikking en het toetsen van door landgoedeigenaren voorgenomen verrichtingen
Periode 1945-
Grondslag Natuurschoonwet 1928, art. 3, lid 2; Natuurschoonwet zoals gewijzigd in 1989 (Stb. 252), art. 3, lid 1 en 5, art. 4, lid 3 onder b
Opmerking Sinds 1997 namens de minister van LNV uitgevoerd door LASER.

(58.)

Actoren Minister van LNV;
Minister van Financiën
Handeling Het beslissen dat een landgoed zijn rangschikking als NSW-landgoed behoudt
Periode 1989-
Grondslag Natuurschoonwet zoals gewijzigd in 1989 (Stb. 252), art. 3, lid 2 en 5;
Natuurschoonwet zoals gewijzigd in 1995 (Stb. 582), art. 3a
Product Gezamenlijke beschikkingen van de ministers van LNV en Financiën
Opmerkingen – Bij overdracht, verdeling e.d. van het landgoed moet daartoe binnen zes maanden een verzoek aan de ministers worden gedaan. In bijzondere gevallen kan de minister van LNV die termijn verlengen.
– Sinds 1997 namens de minister van LNV uitgevoerd door LASER.

(59.)

Actoren Minister van LNV;
Minister van Financiën
Handeling Het vaststellen van een kortere termijn waarbinnen een niet ernstig aangetast landgoed dat zijn rangschikking verliest opnieuw kan worden voorgedragen voor rangschikking
Periode 1989-
Grondslag Natuurschoonwet zoals gewijzigd in 1989 (Stb. 252), art. 4, lid 2
Product Gezamenlijke beschikkingen van de ministers van LNV en Financiën
Opmerkingen – De standaard termijn bedraagt tien jaar.
– Aan de kortere termijn kunnen voorwaarden verbonden worden.
– Sinds 1997 namens de minister van LNV uitgevoerd door LASER.

(60.)

Actoren Minister van LNV;
Minister van Financiën
Handeling Het goedkeuren van de regels voor openstelling voor het publiek van een NSW-landgoed
Periode 1945-
Grondslag Natuurschoonwet 1928, art. 4, lid 3; Natuurschoonwet zoals gewijzigd in 1956 (Stb. 362), art. 7, lid 1
Product Gezamenlijke beschikkingen van de ministers van LNV en Financiën
Opmerking Sinds 1997 namens de minister van LNV uitgevoerd door LASER.

(61.)	
Actoren	Minister van LNV; Minister van Financiën
Handeling	Het beslissen of een landgoed na successie, schenking of overdracht nog volgens de goedgekeurde regels is opengesteld voor het publiek
Periode	1945-
Grondslag	Natuurschoonwet, art. 8
Product	Gezamenlijke beschikkingen van de ministers van LNV en Financiën
Opmerking	Bij een negatief oordeel vordert de minister van Financiën alsnog successierechten e.d. van de nieuwe eigenaar.

(62.)	
Actor	Stuurgroep Particuliere Natuurschoonwet-landgoederen
Handeling	Het adviseren van de ministers inzake de uitvoering van maatregelen voor de duurzame instandhouding van de cultuurhistorische, natuurwetenschappelijke, landschappelijke en recreatieve waarden van landgoederen
Periode	1979-
Grondslag	Instellingsbeschikking Stuurgroep particuliere Natuurschoonwet-landgoederen

4.5 Aanwijzing natuurmonumenten

Op grond van de Natuurbeschermingswet wijst de overheid in samenspraak met allerlei instanties terreinen en wateren aan die van algemeen belang zijn uit het oogpunt van natuurschoon of om hun natuurwetenschappelijke betekenis. Deze terreinen en wateren worden natuurmonumenten genoemd; particuliere gebieden krijgen de naam beschermd natuurmonument en gebieden in het bezit van de staat worden staatsnatuurmonument genoemd. Overigens bestond de mogelijkheid om staatsnatuurmonumenten aan te wijzen al geruime tijd voor het verschijnen van de Natuurbeschermingswet.

(63.)	
Actoren	Minister van LNV; Staatsbosbeheer (1945-1967); Minister van VROM (1968-)
Handeling	Het aanwijzen van een gebied als beschermd natuurmonument of staatsnatuurmonument dan wel het intrekken van die aanwijzing
Periode	1945-
Grondslag	(sinds 1968): Natuurbeschermingswet, art. 7, lid 1, art. 11, lid 1 en art. 21, lid 1
Opmerkinge n	Wat de aanwijzing als beschermd natuurmonument betreft omvat de handeling tevens activiteiten die uitsluitend door de minister van LNV worden verricht: <ul style="list-style-type: none"> – Het besluiten tot het in overweging nemen van een aanwijzing, dan wel van een (gedeeltelijke) intrekking; – Het bij nadere beschikking bepalen dat voorafgaand aan een aanwijzing onmiddellijk (deels) de rechtsgevolgen intreden, die de wet aan zo'n aanwijzing verbindt (alleen bij dringende noodzaak en als de bescherming niet al is geregeld bij het besluit tot het in overweging nemen van een aanwijzing). – Het besluiten omtrent verlenging van de termijn waarin Gedeputeerde Staten de reacties toezenden die bij hen zijn ingekomen inzake zijn overweging tot aanwijzing, dan wel tot (gedeeltelijke) intrekking van zo'n aanwijzing.

- (64.)
 Actor Natuurwetenschappelijke Commissie
 Handeling Het aanmerken van gebieden die bescherming verdienen vanwege hun grote waarde voor natuur en landschap
 Periode 1945-1968
 Bron Interview
 Opmerking In 1969 werd de commissie een onderdeel van de Natuurbeschermingsraad.
- (65.)
 Actor Gedeputeerde Staten
 Handeling Het opstellen van een beschouwing over de aanwijzing van een gebied als beschermd natuurmonument of staatsnatuurmonument dan wel over de intrekking van die aanwijzing
 Periode 1968-
 Grondslag Natuurbeschermingswet , art. 9, lid 4, art. 11, lid 2 en art. 21, lid 1
- (66.)
 Actor Natuurbeschermingsraad
 Handeling Het adviseren van minister over de aanwijzing van een gebied als beschermd natuurmonument of staatsnatuurmonument dan wel over de intrekking van die aanwijzing
 Periode 1968-1996
 Grondslag Natuurbeschermingswet , art. 9, lid 6, art. 11, lid 2 en art. 21, lid 1
- (67.)
 Actor Rijksplanologische Dienst
 Handeling Het adviseren van de minister van LNV over de aanwijzing van een gebied als beschermd natuurmonument of over de intrekking van die aanwijzing
 Periode 1968-
 Grondslag Natuurbeschermingswet , art. 9, lid 6 en art. 11, lid 2
- (68.)
 Actor Minister van LNV
 Handeling Het toekennen van een schadevergoeding aan belanghebbenden die, ten gevolge van de aanwijzing van een beschermd natuurmonument of de weigering een vergunning te verlenen, op niet-redelijke wijze geschaad worden
 Periode 1968-
 Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 18, lid 1
 Opmerking Tussen 1996 en 1998 namens de minister uitgevoerd door Gedeputeerde Staten, tot het desbetreffende mandaat in 1998 met terugwerkende kracht ongedaan werd gemaakt. Sinds 1998 met machtiging van de minister uitgevoerd door de regiodirecties van LNV.

4.6 Begrenzing natuurontwikkelingsprojecten

In het *Natuurbeleidsplan* (TK II 1989/1990, 21 149, nrs. 2-3) zijn een groot aantal agrarische gebieden aangewezen waarbinnen natuurontwikkeling wordt nagestreefd. Het gaat hierbij om gebieden gelegen binnen de ecologische hoofdstructuur waarin mogelijkheden aanwezig zijn voor het ontwikkelen van

natuurwaarden van nationale en internationale betekenis dan wel het aanzienlijk verhogen van de aanwezige natuurwaarden. Het betreft hier vooral gebieden die ontwikkeld kunnen worden tot natte schraalgronden en moerassen.

Om natuurontwikkelingsprojecten te kunnen realiseren moeten soms gronden kunnen worden aangekocht. Daarvoor werd in 1991 de Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten ingesteld (Stcrt. 123). De procedure was als volgt. Gedeputeerde Staten vroegen de provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden om een voorontwerp-begrenzingsplan op te stellen. Na vaststelling werd dit ter toetsing voorgelegd aan de minister, waarna GS het plan definitief vaststelden.

In 1995 ging de Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten op in de Regeling Beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling.

(69.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het opstellen van regelingen met betrekking tot de begrenzing van natuurontwikkelingsprojecten
Periode 1991-
Product Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten (Stcrt. 1991, 123)

(70.)

Actor Gedeputeerde Staten
Handeling Het adviseren van de minister van LNV over het opstellen van (bijdragen)regelingen inzake de begrenzing van natuurontwikkelingsprojecten
Periode 1991-
Bron Toelichting Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten (Stcrt. 1991, 123)

(71.)

Actor Natuurbeschermingsraad
Handeling Het adviseren van de minister van LNV over het opstellen van regelingen inzake de begrenzing van natuurontwikkelingsprojecten
Periode 1991-1996
Bron Toelichting Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten (Stcrt. 1991, 123)

(72.)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het adviseren van de minister van LNV over het opstellen van regelingen inzake de begrenzing van natuurontwikkelingsprojecten
Periode 1991-
Bron Toelichting Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten (Stcrt. 1991, 123)

(73.)

Actor (Centrale) Landinrichtingscommissie
Handeling Het adviseren van de minister van LNV over het opstellen van regelingen inzake de begrenzing van natuurontwikkelingsprojecten
Periode 1991-
Bron Toelichting Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten (Stcrt. 1991, 123)
Opmerking Van toepassing op een gebied waarvoor herinrichting, ruilverkaveling of aanpassingsinrichtingen uit hoofde van de Landinrichtingswet worden voorbereid.

(74.)

Actor (Centrale) Landinrichtingscommissie
Handeling Het adviseren van de Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden inzake het voorontwerp-begrenzingsplan
Periode 1991-
Grondslag Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten, art. 4 onder b
Opmerking Van toepassing op een gebied waarvoor herinrichting, ruilverkaveling of aanpassingsinrichtingen uit hoofde van de Landinrichtingswet worden voorbereid.

(75.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het stellen van voorwaarden met betrekking tot de begrenzingsplannen voor natuurontwikkelingsprojecten
Periode 1991-
Grondslag Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten, art. 3, lid 2 en 3
Opmerking Deel van deze handeling maakt uit:
- het aangeven van het aantal hectaren per provincie waarvoor ten hoogste een begrenzingsplan vast kan worden gesteld;
- de projecten waarvoor bij voorrang een begrenzingsplan moet worden opgesteld;
- het bedrag dat jaarlijks uit de kas bestemd is voor natuurontwikkelingsprojecten.

(76.)

Actoren Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden;
Gedeputeerde Staten
Handeling Het vaststellen, wijzigen of intrekken van een (voorontwerp-) begrenzingsplan voor een natuurontwikkelingsproject
Periode 1991-
Grondslag Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten, artt. 3 - 14
Opmerking Het voorontwerp-begrenzingsplan wordt opgesteld door de Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden.

(77.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het goedkeuren van (de wijziging van) een begrenzingsplan van een natuurmonument
Periode 1993-
Grondslag Regeling bijdragen particuliere terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties, art. 3, lid 3

4.7 Onteigening

De Onteigeningswet stelt de overheid sinds 1851 in staat om particulier bezit, zoals grond en onroerende goederen, in het algemeen belang te onteigenen. Een algemeen belang is bijvoorbeeld de aanleg van een spoorweg. Acht jaar voordat de Natuurbeschermingswet werd aangenomen, maakte een verruiming van de Onteigeningswet het mogelijk om ook de natuurbescherming te hanteren als een algemeen belang en desnoods te kunnen overgaan tot onteigening (Stb. 1959, 23). Deze mogelijkheid geldt tevens voor de gebieden die aan een natuurmonument grenzen, en wordt bijvoorbeeld toegepast wanneer een eigenaar zijn natuurschoon slecht beheert.

De onteigening geschiedt ten name van het Rijk, een andere openbaar lichaam of een andere rechtspersoon met volledige rechtsbevoegdheid, die in het belang der natuurbescherming werkzaam is.

Op grond van elk van deze afzonderlijke wensen wordt een wetsvoorstel gemaakt – een zogenaamde Nutswet – die door het parlement dient te worden goedgekeurd.

Totstandkoming van de Natuurbeschermingswet heeft deze mogelijkheid van onteigening onverlet gelaten. Wel bevat de Natuurbeschermingswet enkele bepalingen voor de gevallen waarin de minister onteigening overweegt, namelijk wat betreft het kunnen verbieden van bepaalde verrichtingen in een gebied dat op de nominatie staat om te worden onteigend.

(78.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het opstellen van een wetsvoorstel tot onteigening van een onroerend goed in het belang van het natuurbeheer
Periode	1959-
Grondslag	Onteigeningswet zoals gewijzigd in 1959 (Stb. 23), art. 142
Product	Wet van 25 april 1963 tot onteigening in het belang der natuurbescherming van percelen, erfdienstbaarheden en andere zakelijke rechten in de gemeente Melick en Herkenbosch, in het natuurgebied “Meijnweg” (Stb. 1963, 611)
Opmerking	Deel van deze handeling is het registreren van beschouwingen van Gedeputeerde Staten (Onteigeningswet, art. 146).

(79.)

Actor	Commissaris van de Koningin
Handeling	Het afgeven van een bevestiging dat de juiste procedure is gevolgd inzake de onteigening van een onroerend goed ten behoeve van de natuurbescherming
Periode	1959-
Grondslag	Onteigeningswet zoals gewijzigd in 1959 (Stb. 23), art. 150 onder 2

(80.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het verbieden van handelingen die het karakter aantasten van een natuurgebied dat de staat voornemens is te onteigenen, dan wel het intrekken of verlengen van dat verbod
Periode	1968-
Grondslag	Natuurbeschermingswet, art. 31
Opmerkingen	– Het betreft handelingen die schadelijk zijn voor het natuurschoon of voor de natuurwetenschappelijke betekenis. – Verlenging gebeurt bij koninklijk besluit.

(81.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het verlenen van ontheffingen inzake handelingen die verboden zijn in een natuurgebied dat de staat voornemens is te onteigenen
Periode	1968-
Grondslag	Natuurbeschermingswet, art. 31, lid 3

4.8 Grondverwerving natuurgebieden

Jaarlijks worden door de overheid gronden gekocht welke uiteindelijk worden verkocht aan terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties. Ongeveer dezelfde oppervlakte als jaarlijks door de overheid aan grond wordt gekocht wordt ook weer overgedragen of doorverkocht aan dit soort

organisaties. Daarnaast heeft het ministerie tussen eind jaren vijftig en 1970 ongeveer 35 subsidies verleend voor de aankoop van natuurterreinen door gemeenten.

(82.)

Actoren Staatsbosbeheer (1945-);
Minister van LNV (1945-);
Stichting Beheer Landbouwgronden (SBL, 1946-1982);
Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL, 1983-)

Handeling Het beslissen over de aankoop, verkoop of ruil van gronden in het belang van het natuur- en landschapsbeheer

Periode 1945-

Bron *Stichting beheer landbouwgronden 1946 t/m 1982. Overzicht van 37 jaar activiteiten op het landelijk gebied*

(83.)

Actoren Staatsbosbeheer (1945-);
Minister van LNV (tot 1946);
Stichting Beheer Landbouwgronden (SBL, 1946-1982);
Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL, 1983-)

Handeling Het uitvoeren van aankoop-, verkoop- en ruiltransacties van gronden in het belang van het natuur- en landschapsbeheer

Periode 1945-

Bron *Stichting beheer landbouwgronden 1946 t/m 1982. Overzicht van 37 jaar activiteiten op het landelijk gebied*

Opmerking Deze handeling omvat o.a. het aanwijzen van een driemanschap dat gronden taxeert en het (laten) taxeren van gronden.

(84.)

Actor Minister van LNV
Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL)

Handeling Het verlenen van bijdragen aan gemeenten voor de verwerving van natuurgebieden

Periode 1950-1970

Bron Interview

(85.)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden

Handeling Het adviseren van de minister van LNV inzake het bepalen dat vanaf een bepaald tijdstip geen beroep kan worden gedaan op de koopplicht in natuurontwikkelingsprojecten

Periode 1991-

Grondslag Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten, art. 18; Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling, art. 52

(86.)

Actor Minister van LNV

Handeling Het bepalen dat vanaf een bepaald tijdstip geen beroep kan worden gedaan op de koopplicht in natuurontwikkelingsprojecten

Periode 1991-

Grondslag Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten, art. 18; Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling, art. 52

Opmerking Deze bepaling is opgenomen omwille van de budgettaire beheersbaarheid van de koopplicht die aan het BBL is opgelegd.

4.9 Staatsdeelneming natuurgebieden

Wanneer een project inzake landschapsbeheer van nationale betekenis is en daarbij een beroep wordt gedaan op rijksmiddelen (risicodragend kapitaal) om het project op te zetten en te runnen kan het Rijk deelnemen aan het bestuur van het betreffende schap. Een voorbeeld daarvan is de deelname van de rijksoverheid aan het schap Natuur- en recreatiegebied de Grevelingen, dat op grond van de Wet deelneming Grevelingen (Stb. 1985, 409) werd ingesteld door de ministers van LNV, Financiën en Verkeer en Waterstaat (zie verder rubriek 3.4).

(87.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het mede oprichten en vormgeven van een schap van natuurgebieden
Periode 1985-
Grondslag Wet deelneming Grevelingen, art. 1
Opmerking Bij deze handeling kunnen ook andere ministers betrokken zijn, zoals de minister van Ruimtelijke Ordening.

(88.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het toetreden tot de raad van bestuur van een schap van natuurgebieden
Periode 1985-
Bron Wet deelneming Grevelingen

(248.)

Actor Stuurgroep Inrichting Grevelingenbekken (Stuurgroep Grevelingen)
Handeling Het coördineren van de werkzaamheden tot inrichting van het Grevelingenbekken
Periode 1972 -
Grondslag Beschikking van de Minister van Verkeer en Waterstaat van 5 juli 1972

(249)

Actor Stuurgroep Inrichting Grevelingenbekken (Stuurgroep Grevelingen)
Handeling Het opstellen van plannen voor de inrichting van het Grevelingenbekken
Periode 1972 -
Grondslag Beschikking van de Minister van Verkeer en Waterstaat van 5 juli 1972
Product Nieuwe Inrichtingsschets Grevelingenbekken (1975)

4.10 Overheidsbeheer van staatsnatuurmonumenten en andere natuurterreinen

De minister van LNV is verantwoordelijk voor het beheer van staatsnatuurmonumenten en andere gronden die verworven zijn in het belang van het natuur- en landschapsbeheer. Wat staatsnatuurmonumenten betreft is het beheer opgedragen aan Staatsbosbeheer, terwijl het Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL) de gronden beheert die verworven zijn in het belang van het natuur- en landschapsbeheer (tot 1982 was deze taak opgedragen aan SBL).

Defensie is één van de grote terreinbeherende organisaties in Nederland. Een verantwoorde afstemming tussen de militaire en de natuurfunctie gebeurt op zodanige wijze dat de krijgsmacht in staat wordt gesteld de gewenste geoefendheid te bereiken, waarbij tegelijkertijd de natuurwaarden in stand worden gehouden en waar mogelijk door gericht beheer verder worden ontwikkeld.

(89.)

Actoren Minister van LNV (1945-);
Staatsbosbeheer (1945-);
Stichting Beheer Landbouwgronden (1946-1982);
Bureau Beheer Landbouwgronden (1983-)

Handeling Het voorbereiden van het beleid inzake het beheer van staatsnatuurmonumenten en andere natuurterreinen

Periode 1945-

Grondslag Rijksbegrotingen

(90.)

Actor Natuurwetenschappelijke Commissie

Handeling Het adviseren van Staatsbosbeheer bij het beheer van natuurgebieden

Periode 1945-1968

Bron Interview

Opmerking In 1969 werd de commissie een onderdeel van de Natuurbeschermingsraad.

(91.)

Actoren Minister van LNV (1945-);
Staatsbosbeheer (1945-);
Stichting Beheer Landbouwgronden (1946-1982);
Bureau Beheer Landbouwgronden (1983-)

Handeling Het aangaan van zakelijke rechten met betrekking tot staatsnatuurmonumenten en andere natuurterreinen

Periode 1945-

Grondslag Rijksbegrotingen

Opmerking Bv. erfpacht, opstal en erfdienstbaarheden.

(92.)

Actoren Minister van LNV (1945-);
Staatsbosbeheer (1945-);
Stichting Beheer Landbouwgronden (1946-1982);
Bureau Beheer Landbouwgronden (1983-)

Handeling Het aangaan van relatieve rechten met betrekking tot staatsnatuurmonumenten en andere natuurterreinen

Periode 1945-

Grondslag Rijksbegrotingen

Opmerking Bv. huur, pacht, jacht- en visrecht en ingebruikgeving.

(93.)

Actoren Minister van LNV (1945-);
Staatsbosbeheer (1945-);
Stichting Beheer Landbouwgronden (1946-1982);
Bureau Beheer Landbouwgronden (1983-)

Handeling Het opstellen van beheersplannen voor staatsnatuurmonumenten en andere

natuurterreinen
Periode 1945-
Grondslag Rijksbegrotingen

(94.)

Actoren Minister van LNV (1945-);
Staatsbosbeheer (1945-);
Stichting Beheer Landbouwgronden (1946-1982);
Bureau Beheer Landbouwgronden (1983-)
Handeling Het exploiteren en onderhouden van staatsnatuurmonumenten en andere natuurterreinen
Periode 1945-
Grondslag Rijksbegrotingen

(95.)

Actoren Minister van LNV (1945-);
Staatsbosbeheer (1945-);
Stichting Beheer Landbouwgronden (1946-1982);
Bureau Beheer Landbouwgronden (1983-)
Handeling Het geven van voorlichting over de instandhouding en het onderhoud van staatsnatuurmonumenten en andere natuurterreinen
Periode 1945-
Grondslag Rijksbegrotingen

(228.) (selectielijst 157)

Handeling Het, in overleg met omliggende beheerders, opstellen en vaststellen van beheersplannen voor defensie terreinen ter handhaving of vergroting van de biodiversiteit en natuurwaarden
Periode 1996-
Grondslag Defensie Milieubeleidnota 2000

(233.)

Actoren Commissie Waterwildreservaten IJsselmeer (CWIJ)
Handeling Het voeren van overleg over richtlijnen die ten aanzien van het reservaat zijn of worden opgesteld en over de maatregelen die getroffen moeten worden zodat deze richtlijnen op de meest doeltreffende manier worden nageleefd.
Periode 1944 -
Grondslag Brief van de secretaris-generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming van 13 maart 1944

(251.)

Actoren Commissie Aankoop en Beheer Particuliere Natuurgebieden
Handeling Het opstellen van een landelijk veiligstellingsplan voor natuurgebieden
Periode 1971 -
Grondslag Verzoek staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk op 23 februari 1971

4.11 Achterstallig onderhoud historische tuinen, parken en buitenplaatsen

Ten behoeve van het wegwerken van achterstallig onderhoud in historische tuinen, parken en buitenplaatsen wordt sinds 1981 geldelijke steun verleend. Sinds de portefeuille van natuurbeheer berust bij de minister van LNV worden de bijdragen verleend in samenspraak met de minister van

Cultuur. Daartoe dient de Beschikking bijdragen achterstallig onderhoud historische parken, tuinen en buitenplaatsen (Stcrt. 1983, 199).

(96.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het opstellen van bijdragenregelingen voor het opheffen van achterstallig onderhoud in historische parken, tuinen en buitenplaatsen
Periode 1981-
Product Regeling Subsiëring achterstallig onderhoud historische parken en tuinen van buitenplaatsen en landgoederen in 1981 (Stcrt. 1981, 29), Regeling Subsiëring achterstallig onderhoud historische parken en tuinen van buitenplaatsen en landgoederen in 1982 (Stcrt. 1982, 56), Beschikking bijdragen achterstallig onderhoud historische parken, tuinen en buitenplaatsen (Stcrt. 1983, 199)

(97.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het periodiek vaststellen van bijdragen voor het opheffen van achterstallig onderhoud in historische parken, tuinen en buitenplaatsen.
Periode 1981-
Grondslag Subsiëring achterstallig onderhoud historische parken en tuinen van buitenplaatsen en landgoederen in 1981; Subsiëring achterstallig onderhoud historische parken en tuinen van buiten plaatsen en landgoederen in 1982; Beschikking bijdragen achterstallig onderhoud historische parken, tuinen en buitenplaatsen, art. 2

4.12 Aanschaf, instandhouding en beheer natuurgebieden door niet-overheidorganisaties

Voor de aanschaf (door niet overheidsorganisaties), het instandhouden en het doelmatig beheer van natuurgebieden zijn door de minister een aantal regelingen opgezet op grond waarvan bijdragen worden gegeven. Wat betreft het beheer bestaat al sinds 1968 op grond van de Natuurbeschermingswet de mogelijkheid om subsidie te verlenen voor beheersplannen voor een beschermd natuurmonument. Zo'n plan dient tot herstel of behoud van wezenlijke kenmerken van een beschermd natuurmonument en geldt voor hooguit drie jaar. Het plan wordt vastgesteld in overeenstemming met de betrokken eigenaren en gebruikers, en door de minister ter kennis gebracht van GS en B en W.

Sinds 1993 biedt de Natuurbeschermingswet de mogelijkheid tot het verlenen van vergoedingen voor het (mede) richten van de bedrijfsvoering van landbouwbedrijven op natuur- en landschapsbeheer binnen daartoe aangewezen gebieden.

(98.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het vaststellen van een beheersplan voor (een deel van) een beschermd natuurmonument en het aan eigenaren en gebruikers vergoeden van kosten en lasten die daaruit voor hen resulteren
Periode 1968-
Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 14
Opmerking Tussen 1996 en 1998 namens de minister uitgevoerd door Gedeputeerde Staten, tot het desbetreffende mandaat in 1998 met terugwerkende kracht ongedaan werd gemaakt. Sinds 1998 met machtiging van de minister uitgevoerd door de regiogedirecties van LNV.

(99.)

Actor Natuurbeschermingsraad
Handeling Het adviseren van de minister van LNV inzake een beheersplan voor (een deel van) een beschermd natuurmonument
Periode 1968-1996
Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 14, lid 1

(100.)

Actoren Minister van LNV;
Directeur Staatsbosbeheer (tot 1987)
Handeling Het goedkeuren van beheersplannen voor natuurgebieden
Periode 1977-
Grondslag Beschikking natuurbijdragen, art. 6, lid 2; Regeling bijdragen particuliere terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties, art. 13, lid 3

(101.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het opstellen, wijzigen en intrekken van (bijdragen)regelingen inzake de aanschaf, het instandhouden en het beheer van natuurterreinen
Periode 1976-
Product Beschikking natuurbijdragen (Stb. 1976, 256), Regeling effectgerichte maatregelen in natuurterreinen (Stcrt. 1989, 163), Regeling bijdragen particulier terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties (Stcrt.1993, 137)

(102.)

Actoren Minister van LNV;
Directeur Staatsbosbeheer (tot 1987)
Handeling Het stellen van nadere regels inzake de aanschaf, het instandhouden en het beheer van natuurgebieden
Periode 1976-
Grondslag Beschikking natuurbijdragen, art. 6, lid 1; Regeling bijdragen particuliere terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties, art. 12, lid 1
Product Richtlijnen voor beheersplannen, projectenlijsten van tbo's

(103.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het stellen van nadere regels aan de inrichting en organisatie van instellingen die bijdragen ontvangen in het kader van de aanschaf, het instandhouden en beheer van natuurgebieden
Periode 1976-
Grondslag Regeling bijdragen particuliere terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties, art. 38, lid 2

(104.)

Actoren Minister van LNV;
Directeur Staatsbosbeheer (tot 1987)
Handeling Het toekennen of intrekken van (bijzondere) bijdragen aan de eigenaren en/of gebruikers van natuurgebieden voor de aanschaf, het instandhouden en het beheer
Periode 1976-
Grondslag Beschikking natuurbijdragen, art. 6, lid 3; Regeling bijdragen particuliere

Opmerking terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties, art. 17, lid 1
De handeling omvat tevens aanwijzingen inzake het beheer door eigenaars of gebruikers, of goedkeuring van een tbo-project.

(105.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het verlenen van vergoedingen voor het (mede) richten van de bedrijfsvoering van landbouwbedrijven op natuur- en landschapsbeheer binnen daartoe aangewezen gebieden
Periode 1993-
Grondslag Natuurbeschermingswet zoals gewijzigd in 1992 (Stb. 424), art. 25a, lid 1

(106.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het stellen van nadere regels inzake de verlening van vergoedingen voor het (mede) richten van de bedrijfsvoering van landbouwbedrijven op natuur- en landschapsbeheer
Periode 1993-
Grondslag Natuurbeschermingswet zoals gewijzigd in 1992 (Stb. 424), art. 25a, lid 2

(107.)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden (CBL)
Handeling Het aan de minister van LNV kenbaar maken van een mening over nadere regels inzake de verlening van vergoedingen voor natuur- en landschapsbeheer
Periode 1993-1996
Grondslag Natuurbeschermingswet zoals gewijzigd in 1992 (Stb. 424), art. 25a, lid 3
Opmerking De inbreng van de CBL verviel per 1-1-1997 krachtens de Aanpassingswet herziening adviesstelsel (Stb. 1997, 63).

4.13 Vergunning- en ontheffingverlening Natuurbeschermingswet

Op het moment dat de eigenaar of gebruiker van een beschermd natuurmonument werkzaamheden wil gaan verrichten, die (zou kunnen) leiden tot ernstige aantasting van dat monument, dient deze bij de minister eerst een vergunning aan te vragen. Naast het verlenen van vergunningen kan de minister ontheffing verlenen van het verbod een beschermd (staats-) natuurmonument te verontreinigen, planten te verwijderen, dieren te verontrusten of schade aan de natuur aan te brengen. De Natuurbeschermingswet kent verder de ontheffing van verbodsbepalingen in een gebied dat voor onteigening is aangewezen; zie rubriek 4.7.

(108.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het verlenen van vergunningen voor het verrichten van handelingen die schadelijk zijn voor het natuurschoon of voor de natuurwetenschappelijke betekenis van een natuurmonument of die een beschermd natuurmonument ontsieren
Periode 1968-
Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 12, lid 1
Opmerking Tussen 1996 en 1998 namens de minister uitgevoerd door Gedeputeerde Staten, tot het desbetreffende mandaat in 1998 met terugwerkende kracht ongedaan werd gemaakt. Sinds 1998 met machtiging van de minister uitgevoerd door de regiodirecties van LNV.

- (109.)
 Actor Gedeputeerde Staten
 Handeling Het adviseren van de minister van LNV inzake het verlenen van vergunningen welke zouden leiden tot aantasting van een beschermd natuurmonument
 Periode 1968-
 Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 13, lid 1
- (110.)
 Actor Natuurbeschermingsraad
 Handeling Het adviseren van de minister van LNV en Gedeputeerde Staten inzake het verlenen van een vergunning of ontheffing die zou leiden tot ernstige aantasting van een beschermd natuurmonument
 Periode 1968-1996
 Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 13, lid 3
- (111.)
 Actor Rijksplanologische Dienst
 Handeling Het adviseren van de minister van LNV inzake het verlenen van vergunningen, met betrekking tot natuurmonumenten, waarvan de weigering deze te verlenen het algemeen belang zou schaden
 Periode 1968-
 Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 13, lid 3
- (112.)
 Actor Minister van LNV
 Handeling Het verlenen van ontheffingen inzake het verbod een beschermd (staats-) natuurmonument te verontreinigen, planten te verwijderen, dieren te verontrusten of schade aan de natuur aan te brengen.
 Periode 1968-
 Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 16, lid 2 onder c en art. 21, lid 4
 Opmerking Tussen 1996 en 1998 namens de minister uitgevoerd door Gedeputeerde Staten, tot het desbetreffende mandaat in 1998 met terugwerkende kracht ongedaan werd gemaakt. Sinds 1998 met machtiging van de minister uitgevoerd door de regiodirecties van LNV.

4.14 Verklaring van geen bezwaar cultuurtechnische werken

Sinds april 1940 bepaalde de Natuurbeschermingsbeschikking (Stcrt. 67) dat diensten van de ministeries van Economische Zaken, OKW en Sociale Zaken geen cultuurtechnische werken zouden ondernemen zonder een verklaring van geen bezwaar. De verklaring betrof de natuurbescherming en het landschapsschoon en werd opgesteld door de ministers van Economische Zaken en van OKW. De rol van EZ in de oorspronkelijke Natuurbeschermingsbeschikking is verklaarbaar doordat er in die periode geen ministerie van Landbouw bestond. Toen er na de bezetting een ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening (LVV) werd ingesteld, nam dit de uitvoering van de Natuurbeschermingsbeschikking dus over van EZ.

Voorgenomen cultuurtechnische werken door diensten van LVV of Sociale Zaken (zoals ruilverkavelingen of werklozenprojecten) hadden dus een verklaring van geen bezwaar nodig. Aanvankelijk was OKW verantwoordelijk voor de natuurbescherming, terwijl LV bij de verklaringen expertise inbracht middels Staatsbosbeheer. Wanneer de ministers de beslissing over een verklaring

niet uitdrukkelijk aan zichzelf voorbeholden, waren de directeur en de houtvesters van Staatsbosbeheer bevoegd om de verklaring af te geven namens de ministers. Advies werd verstrekt door de Centrale Commissie voor de Natuurbescherming, een taak die in 1977 werd overgedragen aan de Commissie van advies bezwaarschriften particuliere cultuurtechnische werken en een jaar later aan de Commissie voor de bezwaarschriften (wijzigingen van de Natuurbeschermingsbeschikking: Stcrt. 1977, 69 en Stcrt. 1978, 181).

Toen de portefeuille van de natuurbescherming in 1982 overging naar het ministerie van Landbouw en Visserij, werd de noodzaak van de verklaringen versmald tot situaties waarin Sociale Zaken een project voorhad dat zich zou afspelen in de natuur.

(113.)

Actor Minister van LNV
 Handeling Het in het kader van de natuurbescherming opstellen van een verklaring van geen bezwaar inzake de bouw van een cultuurtechnisch werk
 Periode 1945-
 Grondslag Natuurbeschermingsbeschikking, artt. 1-3 en 8-17
 Opmerkingen – Tot 1982 werd deze handeling gezamenlijk uitgevoerd door de minister van OKW (later CRM) en de minister van Landbouw en Visserij.
 – Namens de minister(s) kunnen de directeur SBB of houtvesters de verklaring afgeven.

(114.)

Actoren Centrale Commissie voor de Natuurbescherming (1945-1977);
 Commissie van advies bezwaarschriften particuliere cultuurtechnische werken (1977-1978);
 Commissie voor de bezwaarschriften (1978-)
 Handeling Het adviseren van de betrokken ministers inzake het opstellen van verklaringen van geen bezwaar met betrekking tot de bouw van een cultuurtechnisch werk
 Periode 1945-
 Grondslag Natuurbeschermingsbeschikking, art. 4

4.15 Aanmoedigingsprijzen

Om de aandacht voor het natuur- en landschapsbeheer te stimuleren kan de minister (aanmoedigings-) prijzen geven voor uitstekende prestaties. Een voorbeeld hiervan is de gemeentelijke natuurprijs die welke wordt gegeven aan de gemeente die op bijzondere wijze omgaat met de groenvoorziening binnen haar grenzen. Deze laatste prijs werd in 1992 in het leven geroepen als resultaat van het Natuurbeleidsplan.

(115.)

Actor Minister van LNV
 Handeling Het instellen van een aanmoedigingsprijs inzake natuur- en landschapsbeheer, het opstellen van criteria en het instellen van beoordelingscommissies
 Periode 1945-
 Bron Interview
 Product O.a. Regeling instelling beoordelingscommissie gemeentelijke natuurprijs (Stcrt. 1993, 9)

(116.)

Actor Toetsingscommissie(s) natuurprijs
 Handeling Het vaststellen wie een aanmoedigingsprijs krijgt inzake natuur- en landschapsbeheer

Periode	1945-
Bron	Interview
Opmerking	Voorbeeld van zo'n toetsingscommissie is de Beoordelingscommissie gemeentelijke natuurprijs.

4.16 Educatie

Het leren over natuur en landschap is voor de omgang met de natuur van groot belang, en brede instemming en steun vanuit de bevolking zijn evenzeer nodig. Natuureducatie is een middel om dit te bereiken. Talrijke vormen en werkwijzen van het leren over natuur en landschap (en milieu) zijn in de praktijk beschikbaar, zoals werkweken voor scholieren in het bos. Een groot aantal natuur- en milieuorganisaties houdt zicht naast de Rijksoverheid en de provinciale en gemeentelijke overheden met natuureducatie bezig.

(117.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het formuleren en evalueren van meerjaren- of kaderplannen inzake natuureducatie
Periode	1945-
Product	Meerjarenplan natuur- en milieueducatie in het onderwijs 1991 - 1995 (TK 20487, nr. 10), Kaderplan natuur- en milieueducatie 1993 – 1999 (TK 20 487 nr. 11)
Opmerking	Indien van toepassing gebeurt dit samen met andere betrokken ministers.

(118.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het opstellen en evalueren van ontwikkelings- of projectplannen inzake natuureducatie
Periode	1945-
Product	Natuur- en milieueducatie in nationale parken, Natuur- en milieueducatie in het waddengebied, Didactiekontwikkeling natuur- en milieueducatie natuur (i.s.m. VROM en O&W)
Opmerking	Eventueel tezamen met andere ministers en provinciale overheden.

(119.)

Actoren	Minister van LNV; Commissie Natuur- en Milieueducatie
Handeling	Het coördineren van de uitvoering van programma's en projecten inzake natuureducatie
Periode	1945-
Bron	Advies inzake een beleidsplan voor de educatie betreffende het natuurlijke milieu en het waardevolle cultuurlandschap: de stand van zaken na drie jaren (Ed. CNB / 1978)
Opmerkingen	– Eventueel in samenwerking met andere ministers en provinciale overheden. – De handeling kan tevens betrekking hebben op het subsidiëren van organisaties die uitvoering geven aan projecten en ontwikkelingsplannen inzake natuureducatie.

(120.)

Actor	Commissie voor Natuurbeschermingeducatie
Handeling	Het adviseren van de minister inzake het opstellen en evalueren van plannen op het terrein van de natuureducatie
Periode	1951-1991
Bron	International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN)
Product	Advies inzake een beleidsplan voor de educatie betreffende het natuurlijke milieu en het

- Opmerkingen
- waardevolle cultuurlandschap: de stand van zaken na drie jaren (Ed. CNB / 1978)
 - De IUCN is een verdrag uit 1948; zie verder hoofdstuk 6.
 - Tot 1972 heette de commissie “Commissie voor de Opvoeding tot de Natuurbeschermingsgedachte”.
 - In 1991 werd de commissie onderdeel van de Natuurbeschermingsraad.

4.17 Voorlichting

Voor het uitdragen van beleidsstandpunten en het informeren van betrokkenen over natuur- en landschapsbeheer wordt het instrument van de voorlichting ingezet, waarbij onderscheid gemaakt kan worden tussen publieksvoorlichting, beleidsvoorlichting en bedrijfseconomische voorlichting. Voorlichting als activiteit (deelhandeling) wordt in deze paragraaf niet besproken. Een voorbeeld daarvan is het geven van voorlichting door de AID tijdens een inspectie of door Staatsbosbeheer tijdens een rondgang over een van de domeinen die het beheert. Ook bijdragen aan ntbo's voor het geven van voorlichting inzake natuurbescherming valt hier buiten.

(121.)

Actor Minister van LNV
 Handeling Het opstellen en evalueren van meerjarenplannen inzake de voorlichting op het beleidsterrein natuur- en landschapsbeheer
 Periode 1945-
 Bron Interview
 Product Bedrijfseconomisch voorlichtingsplan, Beleidskader communicatie

(122.)

Actor Minister van LNV
 Handeling Het opstellen van een jaarprogrammering inzake de voorlichting op het beleidsterrein natuur- en landschapsbeheer
 Periode 1945-
 Bron Interview

(123.)

Actor Minister van LNV
 Handeling Het opstellen en evalueren van een communicatieplan voor een onderwerp op het beleidsterrein natuur- en landschapsbeheer
 Periode 1945-
 Bron Interview
 Product Communicatieplan bos en natuur

(124.)

Actor Minister van LNV
 Handeling Het geven van opdrachten tot het vervaardigen van voorlichtingsmiddelen inzake natuur- en landschapsbeheer
 Periode 1945-
 Bron Interview

(125.)

Actor Minister van LNV

Handeling Het organiseren van congressen, conferenties en andere speciale bijeenkomsten die betrekking hebben op het natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-
Bron Interview
Opmerkingen – Voorbeeld van een congres is dat over de relatie tussen natuur en economie.
– De handeling omvat o.a. het uitnodigen van sprekers, het opstellen van de congresprotocollen, etc.

(126.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het verrichten van (opinie-)onderzoek naar de mening van de bevolking of een doelgroep inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-
Bron Interview
Product Natuurbeleid in de peiling

(127.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het redigeren en publiceren van tijdschriften die betrekking hebben op het beleidsterrein natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-
Bron Interview
Product Nieuwsbrief groene ruimte

4.18 Aanduiding en afsluiting beschermde natuurmonumenten

Om aan het publiek kenbaar te maken waar beschermde natuurmonumenten zich bevinden heeft de minister speciale kentekens (borden) ontworpen. Eigenaars en gebruikers zijn wettelijk verplicht deze borden te gedogen.

(128.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het vaststellen en (laten) aanbrengen van de kentekens die een beschermd natuurmonument aanduiden
Periode 1968-
Grondslag Natuurbeschermingswet, art. 15

(129.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het (gedeeltelijk) afsluiten van een beschermd natuurmonument of staatsnatuurmonument
Periode 1968-
Grondslag Natuurbeschermingswet, artt. 15, 17 en 21, lid 5
Opmerking Art. 17 fungeert als juridische basis om de toegang tot een bepaald water te verbieden. Bij het verbod om zich op een bepaald terrein te bevinden kan de minister verwijzen naar het Wetboek van Strafrecht.

4.19 Aanwijzing bevoegdheid tot betreding van natuurterreinen

In het kader van het toezicht of beleidsadviesing inzake natuur- en landschapsbeheer kunnen door de minister ambtenaren worden aangewezen die bevoegd zijn terreinen of wateren te betreden voor de uitvoering van hun taak. De leden van de Natuurbeschermingsraad ontlene deze bevoegdheid rechtstreeks aan de Natuurbeschermingswet (art. 5). Voor de bevoegde personen heeft de minister tevens een legitimatiebewijs vastgesteld.

(130.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het aanwijzen van ambtenaren die bevoegd zijn tussen zonsopgang en zonsondergang alle beschermde natuurgebieden te betreden
Periode	1968-
Grondslag	Natuurbeschermingswet, artt. 30 en 5
Product	Beschikking controleurs Natuurbeschermingswet (Stcrt. 1974, 147), Regeling van de minister van Landbouw en Visserij (Stcrt. 1987, 130)
Opmerking	In 1996 berustte deze bevoegdheid bij Gedeputeerde Staten (ter uitoefening namens de minister), tot het desbetreffende mandaat in 1998 met terugwerkende kracht ongedaan werd gemaakt. Sinds 1998 zijn de regiodirecties van LNV daartoe bevoegd met machtiging van de minister.

(250.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het vaststellen van een model van een legitimatiebewijs voor ambtenaren die bevoegd zijn tussen zonsopgang en zonsondergang alle beschermde natuurgebieden te betreden
Periode	1968-
Grondslag	Natuurbeschermingswet, artt. 30 en 5 (<i>Stb.</i> 1967, 272)
Product	Beschikking controleurs Natuurbeschermingswet (Stcrt. 1974, 147)
Opmerking	art. 17 fungeert als juridische basis om de toegang tot een bepaald water te verbieden. Bij het verbod om zich op een bepaald terrein te bevinden kan de minister verwijzen naar het Wetboek van Strafrecht.

Hoofdstuk 5: Handhaving en monitoring

5.1 Handhaving

Handhaving is het door toezicht/controlle toepassen (of dreigen daarmee) van bestuursrechtelijke en strafrechtelijke middelen met als doel dat de geldende rechtsregels inzake (in dit geval) het natuur- en landschapsbeheer worden nageleefd. Preventieve en repressieve controle zijn opgedragen aan de Algemene Inspectie Dienst (AID). In de periode voordat het natuur- en landschapsbeheer onder verantwoordelijkheid viel van de minister van Landbouw waren voor de controle ook nog (toegevoegde) ambtenaren van de ministeries waaronder het beleidsterrein natuurbeheer ressorteert of ressorteerde.

Niet alle vormen van bestuursrechtelijke handhaving worden hieronder genoemd; intrekking van bijvoorbeeld een vergunning of subsidie staat vermeld in het vorige hoofdstuk.

(131.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het aanwijzen van toezichthouders en opsporingsambtenaren ten behoeve van de naleving van de wet- en regelgeving inzake het natuur- en landschapsbeheer
Periode	1945-
Grondslag	(sinds 1968:) Natuurbeschermingswet, art. 28, lid 1
Product	Beschikking aanwijzing opsporingsambtenaren Natuurbeschermingswet (Stcrt. 1984, 169)
Opmerking	De Natuurbeschermingswet bevestigt de algemene opsporingsbevoegdheid van de personen die daartoe aangewezen zijn bij het Wetboek van Strafvordering, zoals de ambtenaren van de invoerrechten en accijnzen.

(132.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het opzetten en evalueren van inspectieprojecten inzake de naleving van de wet- en regelgeving inzake het natuur- en landschapsbeheer
Periode	1945-
Product	Project “Versterking handhaving groene wetgeving”
Opmerking	Deze handeling wordt verricht door inspecteurs AID.

(133.)

Actor	Minister van LNV
Handeling	Het op kosten van de overtreder doen wegnemen, beletten, verrichten of in vorige toestand herstellen van hetgeen in strijd met de Natuurbeschermingswet wordt gehouden, gemaakt, ondernomen, nagelaten of weggenomen
Periode	1968-
Grondslag	Natuurbeschermingswet, art. 29, lid 1
Opmerking	Tussen 1996 en 1998 namens de minister uitgevoerd door Gedeputeerde Staten, tot het desbetreffende mandaat in 1998 met terugwerkende kracht ongedaan werd gemaakt. Sinds 1998 met machtiging van de minister uitgevoerd door de regiodirecties van LNV.

5.2 Monitoring

Monitoring is het periodiek verzamelen van gegevens (indicatoren) die iets zeggen over een bepaalde, gewenste - of gevreesde - ontwikkeling van (in dit geval) de natuur. Een monitoringssysteem voor het landelijke gebied levert bijvoorbeeld elke vier jaar gegevens over de toestand van het landelijke gebied. Met behulp van deze gegevens kunnen de overheden hun beleid inzake natuurbeheer toetsen en eventueel verbeteren³.

(134.)

Actoren Minister van LNV;
Directeur Staatsbosbeheer;
Minister van Defensie

Handeling Het (mede) ontwerpen van systemen inzake het monitoren van de toestand van de natuur in Nederland

Periode 1945-

Product Monitoringssysteem groene ruimte, Naar een Monitoringssysteem Groene Ruimte

Opmerking Andere organisaties en instellingen kunnen bij deze handeling betrokken zijn, zoals het ministerie van VROM met de projectgroep Monitoring Groene Ruimte.

(135.)

Actoren Minister van LNV;
Directeur Staatsbosbeheer;
Minister van Defensie

Handeling Het (laten) opzetten en onderhouden van systemen inzake het monitoren van de toestand van de natuur in Nederland

Periode 1945-

Opmerking Andere organisaties en instellingen kunnen bij deze handeling betrokken zijn.

(136.)

Actoren Minister van LNV;
Directeur Staatsbosbeheer;
Minister van Defensie

Handeling Het (laten) monitoren van de toestand van de natuur in Nederland

Periode 1945-

Opmerking Andere organisaties en instellingen kunnen bij deze handeling betrokken zijn.

(137.)

Actoren Minister van LNV;
Directeur Staatsbosbeheer;
Minister van Defensie

Handeling Het opstellen van overzichten van de gegevens welke zijn verkregen door het monitoren van de toestand van de natuur in Nederland

Periode 1945-

Opmerking Andere organisaties en instellingen kunnen bij deze handeling betrokken zijn.

(229.) (selectielijst 158)

Actor Minister van Defensie

Handeling Het, in overleg met de minister van LNV, inventariseren van de op defensieterreinen aanwezige flora en fauna

³ Monitoring Groene Ruimte; meten is weten (Infocentrum LNV).

Periode 1996-
Grondslag Defensie Milieubeleidsnota 2000

Hoofdstuk 6: Internationaal overleg

Internationaal overleg inzake landschapsbeheer valt veelal samen met het internationaal overleg inzake (beschermde) wilde dieren en planten. Een geschikt leefmilieu vormt de voorwaarde voor een evenwichtige flora en fauna. Binnen Europa is voornamelijk de Europese Unie de trekker inzake de opbouw en bescherming van belangrijke landschappen. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de Habitatrictlijn, die de opbouw bevordert van een samenhangend Europees ecologisch netwerk van beschermde gebieden en habitats. Mondiaal gezien is het Verdrag van Ramsar belangrijk. Dat verdrag heeft tot doel de wetlands - bijvoorbeeld moerasgebieden - te beschermen onder andere als broed- en trekplaats voor vogels. Ook de Verenigde Naties speelt een belangrijke rol op het terrein van het landschapsbeheer. Te denken valt hierbij aan overleg in het kader van het UNEP (United Nations Environmental Programme).

6.1 Nationale voorbereiding internationaal overleg

(138.)

Actor Raad voor het Natuurbeheer
Handeling Het adviseren van de minister van LNV inzake internationaal natuur- en landschapsbeheer
Periode 1994 -
Bron Programma Internationaal Natuurbeheer (PIN) 1996 - 2000 (TK 1994 – 1995, 24408, nr. 1 en 2)

(139.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het formuleren van beleidsstandpunten inzake internationaal natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-
Product Programma Internationaal Natuurbeheer (PIN) 1996 - 2000 (TK 1994 - 1995, 24408, nr. 1 en 2).
Opmerking Andere betrokken ministeries zijn o.a. die van Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking, Economische Zaken, VROM, en Verkeer en Waterstaat.

(140.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het departementaal voorbereiden van verdragen die betrekking hebben op natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-
Product Overeenkomst inzake watergebieden van internationale betekenis, etc. (Ramsar, 1971), Verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke leefmilieu in Europa (Bern 1979)
Opmerking Overleg op basis van eenmaal tot stand gekomen verdragen valt onder de handelingen in rubriek 6.3.

(141.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het inbrengen van bijdragen en standpunten inzake natuur- en landschapsbeheer tijdens overleg van de Coördinatiecommissie Internationaal Milieuvraagstukken (CIM)

- Periode 1970-
- (142.)
 Actor Minister van LNV
 Handeling Het inbrengen van bijdragen en standpunten inzake natuur- en landschapsbeheer tijdens bijeenkomsten in het kader van de Coördinatie Commissie Ontwikkelingssamenwerking (COCOS)
 Periode 1970-
- (143.)
 Actor Minister van LNV
 Handeling Het inbrengen van bijdragen en standpunten inzake natuur- en landschapsbeheer tijdens overleg in het kader van de Coördinatie Commissie Verenigde Naties (COCO-VNGO)
 Periode 1945-
- (144.)
 Actor Coördinatiecommissie Internationale Milieuvraagstukken (CIM)
 Handeling Het opstellen van Nederlandse bijdragen en standpunten ten behoeve van internationaal overleg over natuur- en landschapsbeheer
 Periode 1970-
- (145.)
 Actor Coördinatiecommissie Ontwikkelingssamenwerking (COCOS)
 Handeling Het opstellen van Nederlandse bijdragen en standpunten ten behoeve van internationaal overleg inzake natuur- en landschapsbeheer in relatie met ontwikkelingssamenwerking
 Periode 1970-
 Opmerking De COCOS heeft als taak het voorbereiden van besluitvorming inzake ontwikkelingssamenwerking, schuldenproblematiek ontwikkelingslanden, etc t.a.v. ontwikkelingslanden.
- (146.)
 Actor Coördinatiecommissie Verenigde Naties en Geassocieerde Organisaties (COCO-VNGO)
 Handeling Het opstellen van Nederlandse bijdragen en standpunten inzake natuur- en landschapsbeheer ten behoeve van internationaal overleg in het kader van de Verenigde Naties en geassocieerde organisaties
 Periode 1945-
 Opmerking De COCO-VNGO heeft als taak het ontwikkelen c.q. handhaven van een eenduidig beleid van Nederland in alle VN-organisaties met betrekking tot gezamenlijke onderwerpen die in die organisaties aan de orde komen.

6.2 Informeel overleg

- (147.)
 Actor Minister van LNV
 Handeling Het uitwisselen van kennis inzake natuur- en landschapsbeheer tijdens internationale (ad

Periode hoc) conferenties en symposia
1945-

(148.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het voeren van niet-geformaliseerd bilateraal en multilateraal overleg inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-

6.3 Geformaliseerd overleg

Bilateraal overleg

(149.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het voeren van geformaliseerd bilateraal overleg inzake natuur- en landschapsbeheer
Periode 1945-

Verenigde Naties

Binnen de VN bestaat een programma voor overleg inzake milieu en natuur, het United Nations Environment Program (UNEP).

(150.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het opstellen en inbrengen van bijdragen en standpunten inzake natuur- en landschapsbeheer tijdens bijeenkomsten in het kader van de Verenigde Naties
Periode 1945-

IUCN

De International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN) werd in 1948 in Frankrijk opgericht. Om de paar jaar vinden in dit kader bijzondere bijeenkomsten plaats om het behoud van milieu, natuur en natuurlijke bronnen te bespreken.

(151.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het opstellen en inbrengen van bijdragen en standpunten inzake natuur- en landschapsbeheer tijdens bijeenkomsten in het kader van de IUCN
Periode 1945-

Conventie van Ramsar

De Conventie van Ramsar kwam tot stand in 1972 op initiatief van drie internationale natuurorganisaties: de International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN), het Internationale Research Bureau (IWRB) en de Internaitonal Council for Bird Preservation (ICBP). Het verdrag richt zich op watergebieden van internationale betekenis, in het bijzonder

wanneer ze dienen als verblijfplaats voor watervogels. Het verdrag beoogt dan ook om de fundamentele ecologische betekenis van deze zogenaamde wetlands in stand te houden vanwege hun economische, culturele, wetenschappelijke en recreatieve waarde.

De IUCN voert het secretariaat van de conventie en de UNESCO is de depositaris.

(152.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het opstellen en inbrengen van bijdragen en standpunten inzake natuur- en landschapsbeheer tijdens bijeenkomsten in het kader van de Ramsar-conventie
Periode ca. 1970-
Bron Overeenkomst van Ramsar (Trb. 1975, 84)

Benelux

In het kader van de Benelux kwam in 1982 een raamovereenkomst tot stand met betrekking tot het leefmilieu, het natuurbehoud, het behoud van natuurgebieden en de bescherming van waardevolle landschappen.

(153.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het opstellen en inbrengen van bijdragen en standpunten inzake natuur- en landschapsbeheer tijdens bijeenkomsten in het kader van de Benelux
Periode ca. 1975-
Bron Benelux-overeenkomst op het gebied van natuurbehoud en landschapsbescherming (Trb. 1982, 97)

Conventie van Bern

De Conventie van Bern is een verdrag uit 1979 tussen de leden van de Raad van Europa en andere Europese staten, bedoeld om de samenwerking te bevorderen op het gebied van het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu. Een belangrijk uitgangspunt van het verdrag is de onverbreekelijke samenhang tussen de bescherming van dieren en planten en van hun leefmilieu. Ter wille van de wilde dieren en planten verplichten de verdragspartijen zich dan ook om door wetten en voorschriften die leefmilieus in hun eigen land te beschermen.

(154.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het opstellen en inbrengen van bijdragen en standpunten inzake natuur- en landschapsbeheer tijdens bijeenkomsten in het kader van het Verdrag van Bern
Periode ca. 1975-
Bron Verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu in Europa (Trb. 1980, 60)

Europese Gemeenschap (EG)

In dit kader kwamen in 1992 twee belangrijke regelingen tot stand: de Habitat-richtlijn en de LIFE-verordening. Richtlijn 92/43 van de Raad inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PbEG 1992, L 206) heeft o.m. tot doel een samenhangend Europees ecologisch netwerk van beschermde gebieden en habitats op te bouwen. Raadsverordening 1973/92 (PbEG 1992, L 206) betreft de oprichting van een financieel instrument voor het milieu, LIFE genaamd. Daarmee

kunnen activiteiten ter bescherming van habitats of natuur gefinancierd worden door de EU of in aanmerking komen voor rentesubsidie.

(155.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het opstellen en inbrengen van bijdragen en standpunten inzake natuur- en landschapsbeheer tijdens overleg in het kader van de EG
Periode ca. 1990-
Bron J. Schreur e.a., *Basisboek Milieurecht, milieuhygiëne, water, natuur en landschap*, p. 333

(235.)

Actor Nationaal Agentschap van het Europees Informatiecentrum voor Natuurbescherming
Handeling Het uitwisselen van informatie betreffende het natuurbeschermingsbeleid met de andere lidstaten van de Raad van Europa.
Periode 1977 -
Bron brief NLB/CB 22953 d.d. 22 oktober 1976

(162.) (selectielijst 6)

Actor Nationaal Agentschap van het Europees Informatiecentrum voor Natuurbescherming
Handeling Het uitwisselen van informatie betreffende het natuurbeschermingsbeleid met de andere lidstaten van de Raad van Europa.
Periode 1977-
Bron brief NLB/CB 22953 d.d. 22 oktober 1976
Opmerking In 1977 nam het ministerie van CRM het Nationaal Agentschap van het Europees Informatiecentrum voor Natuurbescherming (van de Raad van Europa) over van het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie. Reden: de werkzaamheden van het agentschap waren gegroeid in de richting van een 'clearing house'-functie, waarbij informatieuitwisseling plaatsvindt omtrent het natuurbeschermingsbeleid in de lidstaten van de Raad van Europa.

6.4 Verplichtingen krachtens internationale afspraken

De nationale implementatie van internationale afspraken kan leiden tot nieuwe of aangepaste beleidsvoornemens dan wel wet- en regelgeving. Daarnaast brengen veel afspraken een wederzijdse informatieverstrekking met zich mee, oftewel notificatie.

(156.)

Actor Minister van LNV
Handeling Het notificeren van internationale organen of andere landen over de situatie in Nederland inzake het natuur- en landschapsbeheer
Periode 1967-
Grondslag Verdragen (o.a. Verdrag van Ramsar, art. 3, lid 2)
Opmerking De notificaties kunnen bv. betrekking hebben op de aantasting van het ecologische karakter van een op Nederlands grondgebied gelegen aangewezen natuurgebied.

DEEL II. RELATIENOTABELEID

Een onderzoek naar instituties en regelgeving inzake het beleid ten aanzien van de relatie tussen het natuur- en landschapsonderhoud en de landbouw in de periode vanaf 1974

7.1 Ontstaan van de Relatienota en de daaruit voortvloeiende regelingen en nota's

Vanaf de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde de landbouw zich sterk. Door de verdergaande mechanisering werd het voor een agrariër mogelijk een steeds groter oppervlakte van de landbouwgronden te bewerken. Bovendien werden de landbouwgronden intensiever gebruikt. De natuur- en landschappelijke waarden van de landbouwgronden kwamen door deze schaalvergroting, de mechanisering en de intensivering van de landbouw in gedrang. In de jaren zeventig werd de bescherming van natuur en landschap een maatschappelijk item. Men zag in dat er belangrijke cultuurlandschappen waren die zowel uit het oogpunt van natuurbehoud als uit landschappelijk oogpunt waardevol waren. De politiek speelde hierop in en één van de aandachtspunten werd de verbetering van de relatie tussen de bescherming van de natuur- en landschappelijke waarden en de uitoefening van de landbouw. In 1974 besloot de regering een nota voor te bereiden waarin beleidsvoornemens zouden worden geformuleerd die de relatie tussen landbouw en natuur- en landschapsbehoud moesten verbeteren. Op 7 februari 1975 bood de minister van Landbouw en Visserij de "Nota betreffende de relatie landbouw en natuur- en landschapsbehoud", ook wel Relatienota genoemd, aan de Tweede Kamer aan. De staatssecretaris van CRM was de tweede ondertekenaar en de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening de derde.

Als beleid werd in de Relatienota aangegeven:

- "het sluiten van onderhoudsovereenkomsten voor het verrichten van onderhoud aan bepaalde natuurlijke en landschappelijke elementen;
- toepassing van de 'bergboerenregeling' met inbegrip van de extra mogelijkheden tot ontwikkelingssubsidies;
- een (...) passende beloning voor het (mede) richten van bedrijfsopzet en bedrijfsvoering op doeleinden van natuur- en landschapsbeheer;
- onderhouds- en investeringsbijdragen voor verzwaarde welstandseisen t.b.v. het landschapsbehoud;
- een inrichtingsbeleid, hetwelk - daar waar nodig - condities schept voor een verantwoorde beheerssituatie zowel uit het oogpunt van natuur- en landschapsbehoud als van de landbouw."⁴

Ter verwezenlijking van het relatienotabeleid werd gekozen voor een instrumentarium van beheersovereenkomsten, onderhoudsovereenkomsten en reser vaatvorming.

In de Relatienota werd vermeld dat 200.000 hectare landbouwgronden beheerd of aangekocht zou moeten worden. In de eerste fase dacht men het instrumentarium op 100.000 hectare toe te passen. Voor de overige 100.000 hectare zou een nadere regeringsbeslissing noodzakelijk zijn.

7.2 Ontstaan en uitvoering van beheersregelingen

In de Beschikking beheersovereenkomsten uit 1977 werden er richtlijnen ontwikkeld voor de vaststelling van normen en maatstaven voor beheersvergoedingen voor landbouwbedrijven die hun bedrijfsvoering mede afstemden op het natuur- en landschapsbeheer. Het principe van de beheersvergoeding was een compensatie van de gederfde inkomsten door de vrijwillig genomen bedrijfsbeperkingen. Er werd onderscheid gemaakt tussen twee soorten waardevolle cultuurlandschappen:

⁴ Relatienota, p. 32.

Beheersgebieden: de landbouw blijft in deze gebieden gehandhaafd maar de bedrijfsvoering wordt aangepast aan de doeleinden van natuur- en landschapsbeheer. De ondernemer is vrij een beheersovereenkomst aan te gaan.

Reservaatgebieden: de agrarische bedrijfsvoering is niet goed mogelijk in deze gebieden. De overheid streeft ernaar de gronden aan te kopen. Zolang de gronden nog niet zijn aangekocht, kunnen de ondernemers beheersovereenkomsten sluiten.

De uitwerking en uitvoering van de Beschikking beheersovereenkomsten berustte bij de Stichting Beheer Landbouwgronden. Op basis van een aantal bestuursbesluiten zette het bestuur van de Stichting de procedures uiteen. De uitvoering van de Beschikking Beheersovereenkomsten liep vertraging op omdat, zoals in de begroting van het ministerie van 1979/1980 uiteen werd gezet, het globale aanwijzen van kwetsbare agrarische gebieden, dat het bestuur van de Stichting Beheer Landbouwgronden in overleg met de provinciale besturen moest uitvoeren, veel tijd vergde. Er konden derhalve nog geen beheersplannen worden opgesteld en daardoor konden er geen beheersovereenkomsten worden afgesloten met de particuliere ondernemers. Uit de begroting 1980/1981 bleek dat met de provinciale besturen overeenstemming was bereikt ten aanzien van de globale aanwijzing van de gebieden. Deze gebieden waren opgenomen in de zogenaamde "Voorrangsinventarisatie Relatienotagebieden". In de Relatienota kondigde de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening aan dat hij wilde bevorderen dat "het streekplanwerk in de provincie met voortvarendheid voortgang vindt." "Immers", stelde hij "voor een optimale bescherming van waardevolle cultuurlandschappen en als onderdeel daarvan de totstandkoming van reservaten op enige schaal is de aanwezigheid van streekplannen, die daartoe de ruimtelijke Bron leggen, van groot belang." (Relatienota, p. 34). Ten behoeve van de totstandkoming van de streekplannen gaf de minister van VRO de Rijksplanologische Commissie opdracht een inventarisatie op te stellen van die gebieden die vallen binnen het kader van de Relatienota. De minister van Landbouw en Visserij verzocht de Rijksplanologische Commissie een interim-advies uit te brengen. De Rijksplanologische Commissie willigde het verzoek in en stelde de werkgroep "Inventarisatie waardevolle agrarische cultuurlandschappen" in, waarin ook vertegenwoordigers van het ministerie van Landbouw en Visserij zitting hadden. Deze "Voorrangsinventarisatie Relatienotagebieden", uitgebracht in mei 1977, vormde de basis voor de concrete begrenzing en de beheersplannen. De geïnventariseerde gebieden besloegen 81.227 hectare. Pas vijf jaar na de invoering van de Beschikking Beheersovereenkomsten, konden er resultaten worden gemeld.

De Stichting Beheer Landbouwgronden had een aantal beheersplannen opgesteld en er waren beheersovereenkomsten tot stand gekomen.

Op 1982 overlegde men interdepartementaal over de totstandkoming van een Beheerswet voor landbouwgronden. Deze wet is nooit tot stand gekomen. In 1987 was inmiddels wel het advies van de Raad van State ontvangen en in het begrotingsjaar 1987/1988 verwachtte men de Wet beheer landbouwgronden te kunnen indienen. In 1988 was het wetsvoorstel van de baan; dit werd ondervangen door wijzigingen in de Natuurbeschermingswet.⁵

In 1982 moest de Beschikking beheersovereenkomsten uit 1977 worden aangepast omdat in dat jaar de Wet agrarisch grondverkeer tot stand kwam. Een belangrijke verandering was dat de Stichting Beheer Landbouwgronden een wettelijke basis kreeg en werd omgevormd tot een Commissie en Bureau Beheer Landbouwgronden. In 1983 trad de Beschikking Beheersovereenkomsten 1983 in werking. In de Beschikking werden tevens de Besluiten van het bestuur van de opgeheven Stichting Beheer Landbouwgronden opgenomen. Vanaf april 1983 werden er beheersovereenkomsten afgesloten, met als resultaat dat per 1 november 1987 360 hectare onder een beheersovereenkomst viel.

Parallel met het relatienotabeleid liep een richtlijn die door de EEG in 1975 was uitgevaardigd: 75/268, betreffende de landbouw in bergstreken en in sommige probleemgebieden (Pb. L.128), de zogenaamde Bergboerenregeling. Deze richtlijn wilde boeren een financiële compensatie verstrekken

⁵ Het advies en het nader rapport zijn bij het wetsvoorstel gevoegd: 20 627 A en B.

wanneer zij hun bedrijf uitoefenden in gebieden met natuurlijke handicaps. In Nederland vertaalde men deze richtlijn in eerste instantie in de door de Stichting Beheer Landbouwgronden opgestelde Bestuursbesluit Bijdragen Probleemgebieden uit 1979. De compenserende vergoeding kon worden beschouwd als een indirecte inkomenssteun. De landbouwactiviteit kon op deze manier in probleemgebieden in stand worden gehouden en het landschap werd verzorgd. In tegenstelling met de beheersovereenkomsten was er sprake van passief beheer omdat men de bedrijfsvoering niet wijzigde. In de Beschikking Bijdragen Probleemgebieden van 1982, ter vervanging van dit Bestuursbesluit, werd de Commissie Beheer Landbouwgronden belast met de uitvoering ervan. Er werd voorzien in een bijdrage aan ondernemers van agrarische bedrijven t.b.v. het instandhouden van de landbouw in gebieden waar het handhaven van landbouwactiviteiten noodzakelijk was voor een verzorging van het natuurlijk landschap en zijn toeristische bestemming of voor de bescherming van de kust. Op advies van de Commissie Beheer Landbouwgronden werd de Bergboerenregeling van toepassing in reservaatgebieden. De toepassings sfeer kwam zo overeen met die van de Beheersregeling en in 1988 werd de Bergboerenregeling opgenomen in Regeling Beheersovereenkomsten 1988.

Begin 1988 werd de Beschikking beheersovereenkomsten 1983 vereenvoudigd door afstemming van de beheers- en de bergboerenovereenkomsten, vermindering van het aantal beheersbepalingen, standaardisering van het vergoedingstelsel, samenstelling van een aantal vaststaande beheerspakketten, en vereenvoudiging van de procedure.

Het resultaat van deze vereenvoudiging werd neergelegd in de Regeling Beheersovereenkomsten 1988. In deze regeling werd de rol van de provincie verder versterkt. De minister bepaalde slechts het aantal hectaren. Deze verdeling werd gebaseerd op het beleid t.a.v. waardevolle agrarische cultuurlandschappen zoals beschreven in de Relatienota, het Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud en het meerjarenprogramma Natuur- en Landschapsbeleid. In 1992 (Stcrt. 1992, 253) kreeg de Regeling beheersovereenkomsten een wettelijke basis met de inwerkingtreding van de wet tot wijziging van de Natuurbeschermingswet en de Pachtwet. Het opnieuw vaststellen van de Regeling was een formeel-juridische aangelegenheid. De inhoud van de Regeling bleef nagenoeg gelijk.

7.3 De procedures betreffende de beheersovereenkomsten

De procedure voorafgaand aan het beheersplan was als volgt:

1. *Globale aanwijzing.* De minister van VRO wijst globaal de gebieden aan ter invulling van de 100.000 hectare, als eerste fase.
2. *Concrete begrenzing.* De gebiedsgrens wordt op perceelsniveau bepaald, waarbij de gebiedsstatus (beheers- of reservaatgebied) wordt gekozen.

Binnen landinrichtingsgebieden stelt de Centrale Landinrichtingscommissie de concrete begrenzing vast in overeenstemming met het provinciaal bestuur. Buiten landinrichtingsgebieden stelt de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer de concrete begrenzing vast op voorstel van het provinciaal bestuur.

De procedure kent drie tijdsgebonden varianten, waarvan de wisselende taakverdelingen als volgt kunnen worden samengevat.

Procedure 1977

Bestuur Stichting Beheer Landgronden: *vaststellen omschrijving beheersgebied of reservaat (op formeel juridische basis)*

Provinciale adviescommissie: *opstellen concept beheersplan*

Bestuur Stichting Beheer Landbouwgronden: *vaststellen beheersplan*

Hoofdingenieur-Directeur: *voorbereiden behandeling van verzoek tot beheersovereenkomst en schriftelijk voorstel inzake beslissing*

Bestuur Stichting Beheer Landbouwgronden: *vaststellen vergoedingen beheersovereenkomsten*

Bestuur Stichting Beheer Landbouwgronden: *afsluiten beheersovereenkomsten met ondernemers*

Provinciale geschillencommissies: *beslissen inzake geschillen m.b.t. beheersovereenkomsten*

Procedure 1983

(de eerste vier stappen hoeven niet altijd genomen te worden en in de Wijziging van 1986 worden de desbetreffende artikelen ingetrokken)

Commissie Beheer Landbouwgronden: *vaststellen omschrijving beheersgebied/reservaatsgebied*

Directeur Bureau Beheer Landbouwgronden: *Provinciale Commissie verzoeken tot opstellen voorontwerp van beheersplan*

Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden: *plegen van overleg met verschillende instanties (bv. gemeenten, waterschappen)*

Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden: *opstellen verslag overleg*

Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden: *opstellen voorontwerp van beheersplan*

Commissie Beheer Landbouwgronden: *Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden verzoeken tot opstellen ontwerp beheersplan (tot 1986)*

Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden: *plegen van overleg met verschillende instanties (bv. gemeenten, waterschappen)*

Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden: *opstellen verslag overleg*

Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden: *opstellen ontwerp beheersplan*

Commissie Beheer Landbouwgronden: *vaststellen beheersplan*

Commissie Beheer Landbouwgronden: *vaststellen vergoedingen beheersovereenkomsten*

Bureau Beheer Landbouwgronden: *afsluiten beheersovereenkomst*

Provinciale geschillencommissie: *beslissen inzake geschillen m.b.t. beheersovereenkomsten*

Procedure 1988

Minister Landbouw en Visserij: *vaststellen aantal hectare per provincie voor vaststelling beheersplan*

Gedeputeerde Staten: *opstellen voorontwerp voor begrenzing van het gebied*

Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden: *opstellen voorontwerp-beheersplan*

Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden: *plegen van overleg met instanties*

Commissie Beheer Landbouwgronden: *vaststellen ontwerp beheersplan*

Gedeputeerde Staten: *vaststellen beheersplan*

Commissie Beheer Landbouwgronden: *vaststellen van de vergoedingen beheersovereenkomsten*

Bureau Beheer Landbouwgronden: *afsluiten beheersovereenkomst*

Geschillencommissie: *beslissen inzake geschillen m.b.t. beheersovereenkomsten*

7.4 Belangrijkste actoren op het terrein van het relatienotabeleid

Actoren die de Beschikking beheersovereenkomsten (Stcrt. 1977, 107) uitvoeren:

Minister van Landbouw en Visserij

Stichting Beheer Landbouwgronden

Provinciale Adviescommissies (Instellingsbesluit Provinciale Adviescommissies, Stcrt. 1976, 247)

Provinciale Geschillencommissies

Actoren die de Beschikking beheersovereenkomsten 1983 (Stcrt. 1982, 253) uitvoeren:

Commissie Beheer Landbouwgronden

Bureau Beheer Landbouwgronden

Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden

Provinciale Geschillencommissie

Actoren die de Regeling beheersovereenkomsten 1988 (Stcrt. 149) en de Regeling beheersovereenkomsten 1993 (Stcrt. 1992, 253) uitvoeren:

Minister van LNV

Commissie Beheer Landbouwgronden

Bureau Beheer Landbouwgronden

Gedeputeerde Staten
Provinciale Commissies
Geschillencommissie

Minister van LNV

Voor de minister behartigden de volgende directies van het ministerie het relatienotabeleid:

1976-1977	Directoraat-Generaal voor de Landinrichting en de Visserijen Directie Beheer Landbouwgronden
1978-1983	Directoraat-Generaal voor de Landinrichting, Grond- en Bosbeheer Directie Beheer Landbouwgronden
1984-1994	Directoraat-Generaal Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg Directie Beheer Landbouwgronden
1995-	Dienst Landinrichting en Bureau/Commissie Beheer Landbouwgronden

Bureau Beheer Landbouwgronden

In de Wet Agrarisch Grondverkeer (Stb. 1981, 248) werd het Bureau ingesteld. Het Bureau is rechtspersoon. Het Bureau speelt een rol binnen de beheersregelingen. Volgens de Beschikking financieel beheer Bureau Beheer Landbouwgronden (1982) werd het beschouwd als een departementale organisatie-eenheid van het ministerie van Landbouw en Visserij.

Commissie Beheer Landbouwgronden

Bestaat uit ten hoogste 16 leden. Ze zijn afkomstig uit de Rijksoverheid, de Provinciale overheden, de gemeentelijke overheden en uit leden van belangenverenigingen. De directeur van het Bureau Beheer Landbouwgronden is tevens secretaris van de Commissie. De Commissie kan aan de minister van Landbouw en Visserij verzoeken subcommissies in te stellen. In 1985 was er behoefte aan een gestructureerde evaluatie van de beheersplannen. Op verzoek van de Commissie werd de Subcommissie evaluatie beheersregelingen ingesteld (Stcrt. 1985, 213). Zij kreeg de volgende taken t.b.v.:

- het ontwikkelen van een wijze van evaluatie van beheersplannen;
- het geven van aanwijzingen aan de Provinciale Commissies Beheer Landbouwgronden omtrent de evaluatie van de onder punt a bedoelde beheersplannen;
- het begeleiden van de Provinciale Commissies Beheer Landbouwgronden bij de uitvoering van de evaluatie van beheersplannen;
- het formuleren van onderzoeksvragen die voortvloeien uit de verrichte evaluaties;
- het behandelen van vraagstukken betreffende de evaluatie van beheersregelingen in algemene zin.

Geschillencommissies

Beschikking Beheersovereenkomsten 1977: er is in iedere provincie een geschillencommissie die bestaat uit: één lid aangewezen door het bestuur van de Stichting Beheer Landbouwgronden in overeenstemming met de Directeur Staatsbosbeheer; één lid door de Gewestelijke Raad van het Landbouwschap in de betrokken provincie; één lid, tevens voorzitter, gekozen door beide bovengenoemde leden. Beschikking Beheersovereenkomsten 1983: er is in iedere provincie een geschillencommissie die bestaat uit: één lid, tevens voorzitter, op voordracht van de directeur van het Bureau Beheer Landbouwgronden; één lid op voordracht van de Directie van het Staatsbosbeheer; één lid op voordracht van de Gewestelijke Raad van het Landbouwschap in de betrokken provincie. Beschikking Beheersovereenkomsten 1988 en 1993: er is een geschillencommissie die bestaat uit: één lid, tevens voorzitter, op voordracht van de directeur van het Bureau Beheer Landbouwgronden; één

lid op voordracht van de Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer van het ministerie van Landbouw en Visserij; één lid op voordracht van het Landbouwschap. De directeur van het Bureau fungeert als secretaris.

Provinciale Commissies Beheer Landbouwgronden

Bestaan tot 1984 uit elf leden, daarna uit twaalf leden, die door de Commissie Beheer Landbouwgronden worden benoemd. Bij wijziging in 1988 werden elf leden door de Gedeputeerde Staten benoemd. De leden zijn zowel uit de rijks-, provinciale en gemeentelijke overheden als uit belangenverenigingen afkomstig. In 1988 werd bepaald dat de Directeur Landbouw, Natuur en Openlucht recreatie, vallend onder het Directoraat-Generaal Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg, de functie van secretaris zou vervullen. De Provinciale Commissies werden gerechtigd subcommissies in te stellen en daarvoor een instructie op te stellen.

Stichting Beheer Landbouwgronden (SBL)

De Stichting werd in 1946 opgericht en bij beschikking op 1 januari 1983 opgeheven. Volgens de statuten van de Stichting Beheer Landbouwgronden, vastgesteld op 26 mei 1977, had de Stichting tot doel: de bevordering van het uit oogpunt van algemeen belang meest gewenste gebruik van de grond. De Stichting had een bestuur bestaande uit vijftien leden: de voorzitter werd benoemd door de minister van Landbouw en Visserij. Zes leden waren te benoemen door de ministers van Financiën, Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Defensie, Verkeer en Waterstaat, Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en door de minister van Landbouw en Visserij. De overige acht leden kwamen uit de geledingen van landbouworganisaties en belangenverenigingen. De directeur, respectievelijk de plaatsvervangend directeur van de Directie Beheer Landbouwgronden waren als secretaris, respectievelijk plaatsvervangend secretaris aan het bestuur van de S.B.L. toegevoegd. Sinds 1976 deed, zoals blijkt uit de orgaanbeschrijving, de Directie Beheer Landbouwgronden dienst als uitvoerend apparaat van deze interdepartementale Stichting Beheer Landbouwgronden. Als zodanig voerde de Directie de beleidsvoorbereidende en uitvoerende werkzaamheden uit t.b.v. beheersmaatregelen uit de Relatienota.

Hoofdstuk 8: Algemene handelingen

N.B. De handelingen in dit deel hebben een dubbele nummering. Het eerste nummer sluit aan bij de doorlopende telling van de handelingen in deel I van dit rapport. Het tweede nummer geeft een verwijzing naar de in 1998 vastgestelde selectielijst Relatienotabeleid (Stcrt. 61).

(157.) (selectielijst 1)

Actor Minister van LNV
Handeling Het formuleren van standpunten ten aanzien van het algemene beleid betreffende de relatie tussen de bescherming van de natuur- en landschappelijke waarden en de uitoefening van de landbouw
Periode 1974-
Bron LNV-begrotingen

(158.) (selectielijst 2)

Actor Minister van LNV
Handeling Het voorbereiden van regelgeving op het gebied van het relatienotabeleid
Periode 1974-
Bron LNV-begrotingen

(159.) (selectielijst 3)

Actor Minister van LNV
Handeling Het evalueren van regelgeving op het gebied van het relatienotabeleid
Periode 1974-
Bron LNV-begrotingen

(160.) (selectielijst 4)

Actor Minister van LNV
Handeling Het voeren van overleg met en het informeren van de Staten-Generaal
Periode 1974-
Bron LNV-begrotingen

(161.) (selectielijst 5)

Actor Minister van LNV
Handeling Het ontwikkelen en beproeven van methoden, systemen en programma's voor de toepassing van beheersmaatregelen in beheersgebieden
Periode 1974-
Bron Interview

(162.) (selectielijst 6)

Actor Minister van LNV
Handeling Het behandelen van vraagstukken en problemen van technisch-economische aard, voortvloeiend uit de toepassing van de Beschikking Beheersovereenkomsten
Periode 1974-
Bron Interview
Opmerking Uitvoering geschiedt door de Technisch Economische Werkgroep Beheersregelingen.

(163.) (selectielijst 7)

Actor Minister van LNV
Handeling Het behandelen van vraagstukken en problemen van algemene aard, voortvloeiend uit de toepassing van de Beschikking Beheersovereenkomsten
Periode 1974-
Bron Interview
Opmerking Uitvoering geschiedt door de Landelijke Coördinatiecommissie.

(164.) (selectielijst 8)

Actor Minister van LNV
Handeling Het samenstellen van provinciale adviescommissies, met inbegrip van plaatsvervangende en adviserende leden
Periode 1974-
Bron Interview

Hoofdstuk 9: Beheersovereenkomsten

Dit hoofdstuk volgt de structuur van de Beschikkingen beheersovereenkomsten (1977, 1983) en de Regelingen beheersovereenkomsten (1988, 1993):

- Algemene bepalingen
- Beheersplan
 - a. Beheersverplichtingen (tot 1983)
 - b. Het sluiten van de beheersovereenkomsten (vanaf 1983)
- Vergoedingen
- Algemene voorwaarden
- Geschillen
- Probleemgebieden buiten relatienotagebieden (vanaf 1988)

9.1 Algemene bepalingen

(165.) (selectielijst 25)

Actor	Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling	Het formeel juridisch omschrijven van een beheersgebied of een reservaat
Periode	1977-1983
Grondslag	Beschikking beheersovereenkomsten, art. 1 onder d en e

(166.) (selectielijst 26)

Actor	Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling	Het sluiten van een beheersovereenkomst met de ondernemer in een beheersgebied, die daartoe aan haar de wens te kennen heeft gegeven
Periode	1977-1983
Grondslag	Beschikking beheersovereenkomsten, art. 2, lid 2

(167.) (selectielijst 27)

Actor	Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling	Het vaststellen van richtlijnen m.b.t. de werkwijze van de adviescommissies
Periode	1977-1983
Grondslag	Beschikking beheersovereenkomsten, art. 3, lid 4
Product	Uitvoeringsbesluit beheersregelingen (Stcrt. 1977, 238)

(168.) (selectielijst 28)

Actor	Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling	Het doen toekomen aan de adviescommissie van bijzondere richtlijnen voor het opstellen van een ontwerp-beheersplan
Periode	1977-1983
Grondslag	Uitvoeringsbesluit beheersregelingen
Opmerking	Het gaat om een aanvulling op de krachtens art. 3.4 van de beschikking vastgestelde algemene richtlijnen.

(169.) (selectielijst 43)

Actor	Hoofdingenieur-directeur (HID)
Handeling	Het beslissen of een ondernemer een beheersovereenkomst mag afsluiten door

onderzoek te doen of het landbouwbedrijf in een beheersgebied ligt
Periode 1977-1983
Grondslag Uitvoeringsbesluit beheersregelingen, artt. 15-17
Opmerking De HID doet een met redenen omkleed voorstel aan het bestuur.

(170.) (selectielijst 45)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het adviseren van de minister betreffende het wijzigen van de beheerspakketten
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 4, lid 3; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 4, lid 3
Opmerking Jaarlijks gaat de Commissie na of de pakketten wijzigingen behoeven.

(171.) (selectielijst 9)

Actor Minister van LNV
Handeling Het wijzigen van de in het eerste lid genoemde beheerspakketten
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 4, lid 3; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 4, lid 3

9.2 Beheersplan

(172.) (selectielijst 29)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen van een beheersplan voor ieder beheersgebied
Periode 1977-1983
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 4, lid 1

(173.) (selectielijst 58)

Actor Provinciale adviescommissie
Handeling Het opstellen van een ontwerp van het beheersplan, ten behoeve van de vaststelling daarvan
Periode 1977-1983
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 4, lid 3

(174.) (selectielijst 30)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling Het herzien van een beheersplan
Periode 1977-1983
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 7, lid 1
Opmerking Het bestuur heeft deze mogelijkheid tot zes jaar na vaststelling van het beheersplan of de laatste wijziging daarvan.

(175.) (selectielijst 31)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling Het wijzigen van het beheersplan

Periode 1977-1983
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 7, lid 2

(176.) (selectielijst 46)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen van een beheersplan voor beheersgebieden en reservaatgebieden, waarop deze beschikking overeenkomstig artikel 3 van toepassing is verklaard
Periode 1983-1988
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten 1983, art. 4, lid 1

(177.) (selectielijst 59)

Actor Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het opstellen van een ontwerp en verslag van het overleg, en indien daartoe verzocht, een voorontwerp en verslag van het overleg ten behoeve van de vaststelling van het beheersplan waarin het gebied of het grootste gedeelte daarvan is gelegen
Periode 1983-1988
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten 1983, art. 4, lid 2, art. 7, lid 1 en art. 10, lid 1

(178.) (selectielijst 49)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het wijzigen van een beheersplan voor het verstrijken van een beheersperiode
Periode 1983-1988
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten 1983, art. 19

(179.) (selectielijst 62)

Actor Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het adviseren van de Commissie Beheer Landbouwgronden bij de beslissing of een beheersplan wijziging behoeft
Periode 1983-1988
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten 1983, art. 19

(180.) (selectielijst 48)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen van de kadastrale omschrijving van een beheersgebied, dan wel reservaatgebied
Periode 1986-1988
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten 1983, art. 3, lid 1; Beschikking Beheersovereenkomsten 1983 zoals gewijzigd in 1986 (Stcrt. 139)

(181.) (selectielijst 47)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het geven van nadere richtlijnen voor het opstellen van een beheersplan
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 6; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art.6

(182.) (selectielijst 10)

Actor Minister van LNV
Handeling Het bepalen van het aantal hectaren per provincie waarvoor een beheersplan vastgesteld kan worden
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 8, lid 1; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 8, lid 1

(183.) (selectielijst 11)

Actor Bureau Beheer Landbouwgronden
Handeling Het geven van richtlijnen t.a.v. de begrenzings dan wel het stellen van bijzondere voorwaarden
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 8, lid 2; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 8, lid 2

(184.) (selectielijst 60)

Actor Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen van een voorontwerp-beheersplan met inachtneming van het voorontwerp-gebiedsbegrenzing
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 10, lid 1; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 10, lid 1
Opmerking Daarbij moet overleg gepleegd worden met de in de Regeling genoemde instanties en de procedure gevolgd worden zoals die daar gemeld wordt.

(185.) (selectielijst 50)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen van een beheersplan in ontwerp waarna de Commissie het ontwerp aan Gedeputeerde Staten zendt
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 14; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 15

(186.) (selectielijst 61)

Actor Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het wijzigen van het beheersplan
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 19, lid 1; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 19, lid 1
Opmerking Provinciale Commissie Beheer Landbouwgronden verricht daartoe tijdig een onderzoek en overlegt terzake met Gedeputeerde Staten.

(187.) (selectielijst 51)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het geven van richtlijnen voor het onderzoek dat door de provinciale commissie wordt uitgevoerd om te zien of een beheersplan wijziging behoeft
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 19, lid 2; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 19, lid 2

9.3 Beheersverplichtingen en beheersovereenkomsten

(188.) (selectielijst 32)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen aan de hand van het beheersplan van de verplichtingen, waartoe de ondernemers in het betrokken beheersgebied zich bij beheersovereenkomst verbinden
Periode 1977-1983
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 9

(189.) (selectielijst 63)

Actor Bureau Beheer Landbouwgronden
Handeling Het sluiten van een beheersovereenkomst met de ondernemers in een beheersgebied
Periode 1983-
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten 1983, art. 24, lid 1; Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 22 , lid 1; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 22, lid 1

9.4 Vergoedingen

(190.) (selectielijst 34)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen van de te betalen vergoedingen ingevolge een beheersovereenkomst
Periode 1977-1983
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 10 en art. 11, lid 3
Product Bestuursbesluit Beheersvergoeding per eenheid zetmeelwaarde (Stcrt. 1977, 238), Bestuursbesluit Toename van arbeidsaanspraken per hectare bij bepaling beheersvergoeding (Stcrt. 1977, 238)
Opmerking De vergoedingen bestaan uit:
a. een beheersvergoeding [wordt jaarlijks vastgesteld]
b. een aanpassingsvergoeding
c. een vergoeding aan de verpachter
d. een vergoeding bij het beëindigen van de beheersovereenkomst.

(191.) (selectielijst 33)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling Het toekennen van een vergoeding met betrekking tot een beheersovereenkomst
Periode 1977-1983
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 11, lid 1, art. 15, lid 1, art. 17, lid 1, art.18 en art. 20
Opmerking Een ondernemer kan een beheersvergoeding en/of een aanpassingsvergoeding krijgen, en ook een pachter kan in aanmerking komen voor een vergoeding. Daarnaast kan een vergoeding worden toegekend bij het beëindigen van een beheersovereenkomst.

(192.) (selectielijst 35)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen van nadere regelen inzake vergoedingen met betrekking tot beheersovereenkomsten
Periode 1977-1983
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 16, art. 17, lid 4 en art. 20, lid 2
Product Bestuursbesluit aanpassingsvergoedingen beheersregelingen (Stcrt. 1977, 238)
Opmerking De regels kunnen betrekking hebben op de berekening van de aanpassingsvergoeding en de tijd waarover deze kan worden toegekend, op de berekening van de vergoeding aan de verpachter en op de vergoeding bij beëindiging van een beheersovereenkomst.

(193.) (selectielijst 52)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen van de te betalen vergoedingen ingevolge de beheersovereenkomsten
Periode 1983-1988
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 30
Opmerking De vergoedingen, waarvan de vaststelling wordt bijgevoegd in een bij het beheersplan behorende bijlage, kunnen bestaan uit
a. een beheersvergoeding
b. een aanpassingsvergoeding
c. een vergoeding aan de verpachter
d. een vergoeding bij het eindigen van de beheersovereenkomst.

(194.) (selectielijst 53)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen onder welke omstandigheden een aanpassingsvergoeding wordt toegekend
Periode 1983-1988
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 35, lid 2
Opmerking Vaststelling gebeurt op basis van het beheersplan.

(195.) (selectielijst 64)

Actor Bureau Beheer Landbouwgronden
Handeling Het toekennen van een vergoeding aan de ondernemer die een beheersovereenkomst is aangegaan
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 29, lid 1; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 29, lid 1

(196.) (selectielijst 54)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen van de grondslagen voor de vergoeding behorend bij een beheerspakket
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 30; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 30

(197.) (selectielijst 55)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het adviseren van de minister van LNV betreffende het wijzigen van de vergoedingen van de beheerspakketten behorend bij de beheersdoelstellingen II t/m VIII
Periode 1988-

Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 32, lid 5; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 32, lid 5

(198.) (selectielijst 12)

Actor Minister van LNV

Handeling Het wijzigen van de vergoedingen van de beheerspakketten behorend bij de beheersdoelstellingen II t/m VIII

Periode 1988-

Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 32, lid 5; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 32, lid 5

9.5 Algemene voorwaarden

(199.) (selectielijst 36)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden

Handeling Het vaststellen van de algemene voorwaarden van beheersovereenkomsten met inachtneming van het in deze beschikking bepaalde, voor reservaten en voor beheersgebieden niet zijnde reservaten

Periode 1977-1983

Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 21, lid 1

Product Bestuursbesluit Algemene Voorwaarden van Beheersovereenkomsten (beheersgebieden, niet zijnde reservaten) (Stcrt. 1977, 238), Bestuursbesluit Algemene Voorwaarden van Beheersovereenkomsten (reservaten) (Stcrt. 1977, 238)

(200.) (selectielijst 37)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden

Handeling Het verwerven van het recht van eigendom of een zakelijk genotsrecht van percelen grond in reservaatgebieden

Periode 1977-1983

Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 23, lid 1 en art. 24, lid 1 (bij wijziging vernummerd tot artt. 26.1 en 27.1)

Product Bestuursbesluit Algemene Voorwaarden van Beheersovereenkomsten (beheersgebieden, niet zijnde reservaten) (Stcrt. 1977, 238), Bestuursbesluit Algemene Voorwaarden van Beheersovereenkomsten (reservaten) (Stcrt. 1977, 238)

(201.) (selectielijst 38)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden

Handeling Het verlenen van ontheffing door de directeur van de Stichting Beheer Landbouwgronden van de verplichting om het recht van eigendom of het zakelijk genotsrecht op percelen gelegen in reservaten en met betrekking waartoe een beheersovereenkomst van kracht is, bij voorrang aan de Stichting aan te bieden

Periode 1977-1983

Grondslag Beschikking Beheersovereenkomsten zoals gewijzigd in 1977 (Stcrt. 214), artt. 26-28

(202.) (selectielijst 65)

Actor Bureau Beheer Landbouwgronden

Handeling Het verwerven van het recht van eigendom of het zakelijk genotsrecht van een of meer

percelen grond, die in een reservaatgebied/beheersgebied zijn gelegen en met betrekking waartoe een beheersovereenkomst is gesloten als deze percelen te koop worden aangeboden

Periode 1983-
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten 1983, artt. 66-67; Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 52; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, artt. 44 en 52

(203.) (selectielijst 66)

Actor Bureau Beheer Landbouwgronden
Handeling Het verlenen van ontheffing van de verplichting om bij verkoop de koper de afgesloten beheersovereenkomst te laten overnemen (artikel 50, aanhef en onder a)
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 51, lid 2; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 51, lid 2

9.6 Geschillen

(204.) (selectielijst 39)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling Het stellen van nadere regelen door het bestuur van de SBL m.b.t. de werkwijze van de geschillencommissies
Periode 1977-1983
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 28, lid 6
Product Bestuursbesluit geschillencommissie (Stcrt. 1977, 238)

(205.) (selectielijst 69)

Actor Provinciale geschillencommissies (1977-1988);
'Centrale' geschillencommissie (1988-)
Handeling Het beslissen inzake schriftelijk voorgelegde geschillen uit beheersovereenkomsten
Periode 1977-
Grondslag Beschikking beheersovereenkomsten, art. 34 (tot wijziging van 1977: art. 26);
Beschikking beheersovereenkomsten 1983, art. 77, lid 1 en 2; Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 64, lid 2; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 64, lid 2

9.7 Probleemgebieden buiten relatienotagebieden

In 1979 bracht de Stichting Beheer Landbouwgronden het Besluit Bijdragen probleemgebieden tot stand, vergezeld van een uitvoeringsbesluit (Stcrt. 166). In 1982 kwam er een nieuwe regeling, de Beschikking bijdragen probleemgebieden (Stcrt. 251).

9.7.1 Besluit bijdragen probleemgebieden

(206.) (selectielijst 40)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden

Handeling Het vaststellen van de nauwkeurige begrenzing van de agrarische probleemgebieden d.m.v. een kadastrale omschrijving
Periode 1979-1982
Grondslag Bestuursbesluit Bijdragen probleemgebieden, art. 3, lid 2

(207.) (selectielijst 41)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling Het beslissen over de aanvraag voor een bijdrage voor de instandhouding van de landbouw in probleemgebieden
Periode 1979-1982
Grondslag Bestuursbesluit Bijdragen probleemgebieden, art. 11

(208.) (selectielijst 42)

Actor Stichting Beheer Landbouwgronden
Handeling Het jaarlijks uitbetalen van de bijdrage
Periode 1979-1982
Grondslag Bestuursbesluit Bijdragen probleemgebieden, artt. 9 en 12
Opmerking De directeur stelt de per kalenderjaar te betalen bijdrage aan de ondernemer vast.

(209.) (selectielijst 44)

Actor Hoofdingenieur-directeur
Handeling Het onderzoeken of de aanvraag voldoet aan de gestelde voorwaarden
Periode 1979-1982
Grondslag Uitvoeringsbesluit bijdragen probleemgebieden, artt. 5 en 6
Opmerking Bij een onderzoek met negatief resultaat, zendt de hoofdingenieur-directeur een afwijzing aan de aanvrager. Bij positief resultaat zendt hij de aanvraag aan de directeur van de Stichting.

9.7.2 Beschikking bijdragen probleemgebieden

(210.) (selectielijst 67)

Actor Bureau Beheer Landbouwgronden
Handeling Het toekennen van een bijdrage aan de ondernemers, voor zover de bedrijfsoppervlakte van het agrarisch bedrijf geheel of gedeeltelijk doch tenminste voor 3 hectare in een probleemgebied is gelegen
Periode 1982-1988
Grondslag Beschikking bijdragen probleemgebieden, art. 2

(211.) (selectielijst 56)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen van de begrenzing van agrarische probleemgebieden door middel van een kadastrale omschrijving
Periode 1982-1988
Grondslag Beschikking bijdragen probleemgebieden, art. 3, lid 2

(212.) (selectielijst 68)

Actor Bureau Beheer Landbouwgronden

Handeling Het toekennen van een vergoeding op verzoek van de ondernemer, indien een landbouwbedrijf geheel of gedeeltelijk in een probleemgebied is gelegen
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 67; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 67

(213.) (selectielijst 57)

Actor Commissie Beheer Landbouwgronden
Handeling Het vaststellen van de begrenzing van een probleemgebied op grond van een kaart met een topografische ondergrond op schaal 25.000
Periode 1988-
Grondslag Regeling beheersovereenkomsten 1988, art. 68, lid 1; Regeling Beheersovereenkomsten 1993, art. 68, lid 1

Hoofdstuk 10: Onderhoudsovereenkomsten landschapselementen

Een ander instrument dat in de Relatienota werd gegeven om de natuur in de cultuurlandschappen te beschermen was de onderhoudsovereenkomst. De overheid sloot overeenkomsten af op basis van de Beschikking Onderhoudsovereenkomsten Landschapselementen 1977, later de Regeling Onderhoudsovereenkomsten Landschapselementen 1987. De ondernemer kreeg een bijdrage om waardevolle landschapselementen zoals een houtwallen, bomenrijen, singels etc. te onderhouden. De ondernemer kreeg echter, zoals bij de beheersovereenkomsten, geen beperkingen opgelegd met de betrekking tot de uitoefening van de landbouw. In 1981 besloot men dat deze onderhoudsovereenkomsten alleen in bepaalde, bij beschikking aangewezen, gebieden konden worden afgesloten.

Bij de wijziging in 1987 werd bepaald dat de minister van Landbouw en Visserij de werkzaamheden zou overnemen van de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijke Werk. Bij wijziging van Stcrt. 1992, 2 werd meegedeeld dat deze minister geen onderhoudsovereenkomsten meer zou afsluiten na 1 januari 1992.

10.1 Periode vanaf 1977

(214.) (selectielijst 22)

Actor	Minister van CRM
Handeling	Het stellen van nadere regelen met betrekking tot het aanmerken van elementen van grote landschappelijke betekenis
Periode	1977-1986
Grondslag	Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen, art. 1.d
Product	Regeling aanwijzing landschapselementen (Stcrt. 1981, 20)

(215.) (selectielijst 19)

Actor	Directeur Staatsbosbeheer
Handeling	Het aanmerken van elementen van grote landschappelijke, natuurwetenschappelijke en cultuurhistorische betekenis
Periode	1977-1986
Grondslag	Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen, art. 1.d
Product	Regeling aanwijzing landschapselementen (Stcrt. 1981, 20)
Opmerking	Hierbij neemt de directeur de door de minister gestelde regels in acht. Vanaf 1987 neemt de minister van LNV de aanmerking op zich (overeenkomstig nader gestelde regels).

(216.) (selectielijst 21)

Actor	Directeur Staatsbosbeheer
Handeling	Het namens de minister sluiten van onderhoudsovereenkomsten met gebruiksgerechtigden en het toekennen van een bijbehorende vergoeding
Periode	1977-1986
Grondslag	Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen, art. 2, lid 1 en art. 4, lid 1
Opmerking	Sinds 1987 sluit de minister zelf de overeenkomsten en verleent hij de bijbehorende vergoedingen.

(217.) (selectielijst 20)

Actor Directeur Staatsbosbeheer
Handeling Het toekennen van een vergoeding door de directeur [vanaf 1987: De minister] op basis van de onderhoudsovereenkomsten
Periode 1977-1986
Grondslag Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen, art. 4, lid 1

(218.) (selectielijst 23)

Actor Minister van CRM
Handeling Het stellen van regelen met betrekking tot de boete die de geschillencommissie kan opleggen bij niet-nakoming van verplichtingen uit de onderhoudsovereenkomst voortvloeiende
Periode 1977-1986
Grondslag Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen, art. 6.f

(220.) (selectielijst 70)

Actor Provinciale Geschillencommissie
Handeling Het beslissen in voorgelegde geschillen uit onderhoudsovereenkomsten.
Periode 1977-1991
Grondslag Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen, art. 7, lid 1

(221.) (selectielijst 71)

Actor Ad-hoc geschillencommissies
Handeling Het beslissen in geschillen uit onderhoudsovereenkomsten voorgelegd door niet-ondernemers van landbouwbedrijven
Periode 1977-1991
Grondslag Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen, art. 7, lid 2

(222.) (selectielijst 24)

Actor Minister van CRM
Handeling Het stellen van regelen m.b.t. de werkwijze van de geschillencommissies
Periode 1977-1986
Grondslag Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen, art. 9, lid 7

10.1 Periode vanaf 1987

N.B. De handelingen van de geschillencommissies lopen ongewijzigd door vanaf 1977 (zie boven).

(223.) (selectielijst 13)

Actor Minister van LNV
Handeling Het aanmerken van elementen van grote landschappelijke, natuurwetenschappelijke en cultuurhistorische betekenis
Periode 1987-1991
Grondslag Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen zoals gewijzigd in 1987 (Stcrt. 174), art. 1.c
Product Regeling aanwijzing landschapselementen 1986, Stcrt. 1987, 174

(224.) (selectielijst 16)

Actor Minister van LNV
Handeling Het stellen van nadere regelen met betrekking tot het aanmerken van elementen van grote landschappelijke betekenis
Periode 1987-1991
Grondslag Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen zoals gewijzigd in 1987 (Stcrt. 174), art. 1.c
Product Regeling aanwijzing landschapselementen 1986 (Stcrt. 1987, 174)

(225.) (selectielijst 14)

Actor Minister van LNV
Handeling Het sluiten van onderhoudsovereenkomsten met gebruiksgerechtigden
Periode 1987-1991
Grondslag Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen zoals gewijzigd in 1987 (Stcrt. 174), art. 2, lid 1

(226.) (selectielijst 15)

Actor Minister van LNV
Handeling Het toekennen van een vergoeding op basis van de onderhoudsovereenkomsten
Periode 1987-1991
Grondslag Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen, art. 4, lid 1

(219.) (selectielijst 17)

Actor Minister van LNV
Handeling Het stellen van regelen met betrekking tot de boete die de geschillencommissie kan opleggen bij niet-nakoming van verplichtingen uit de onderhoudsovereenkomst voortvloeiende
Periode 1987-1991
Grondslag Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen, art. 6.f

(227.) (selectielijst 18)

Actor Minister van LNV
Handeling Het stellen van regelen m.b.t. de werkwijze van de geschillencommissies
Periode 1987-1991
Grondslag Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen, art. 9, lid 7

BIJLAGEN DEEL I EN II

Overzicht wet- en regelgeving

Natuur- en landschapsbeheer

Stelsel Natuurschoonwet

- Natuurschoonwet 1928 (Stb. 1928, 63); voornaamste wijz. Stb. 1989 (205 en 491), 1995 (582)
- Aanschrijving van de minister van Financiën van 5 feb. no. 66 inzake de uitvoering van de Natuurschoonwet 1928
- Instelling Stuurgroep Particuliere Natuurschoonwet-landgoederen (Stcrt. 1979, 54)
- Beschikking bijdragen achterstallig onderhoud historische parken, tuinen en buitenplaatsen (Stcrt. 1983, 199)
- Aanschrijving van de minister van Landbouw en Visserij en de staatssecretaris van Financiën d.d. 12 sept. 1985 inzake kamperen op Natuurschoonwet-landgoederen
- Rangschikkingsbesluit Natuurschoonwet (Stb. 1990, 612)

Stelsel Natuurbeschermingswet

- Natuurbeschermingswet (Stb. 1967, 572); voornaamste wijz. 1992 (Stb. 424)
- Circulaire Nr. 7367 afdeling KW d.d. 28 oktober 1942 aan Natuurmonumenten en de provinciale landschappen inzake subsidie in de aankoop van natuurmonumenten
- Bijdragenregeling landschap (Stcrt. 1972, 110; ingetrokken 1981)
- Beschikking natuurbijdragen (Stb. 1976, 256)
- Regeling onderhoudsovereenkomsten Landschapselementen 7 september 1977 (Stcrt. 1977, 182)
- Commissie Nationale Parken (Stcrt. 1980, 216)
- Instelling Voorlopige Commissie Nationale Parken (Stcrt. 1980, 216)
- Regeling Subsiëring achterstallig onderhoud historische parken en tuinen van buitenplaatsen en landgoederen in 1981 (Stcrt. 1981, 29)
- Beschikking landschapsverzorgingsbijdrage (Stcrt. 1982, 1; geschorst in 1987)
- Regeling Subsiëring achterstallig onderhoud historische parken en tuinen van buitenplaatsen en landgoederen in 1982 (Stcrt. 1982, 56)
- Regeling bijdragen achterstallig onderhoud, historische parken, tuinen van buitenplaatsen (Stcrt. 1983, 199)
- Bijdragenregeling landschapsbeleidsplannen (Stcrt. 1985, 131)
- Regeling van de minister van Landbouw en Visserij van 7 juni 1987, no. L4428 (Stcrt. 1987, 130)
- Regeling tot uitvoering van de Regeling onderhoudsovereenkomsten (Stcrt. 1987, 174)
- Subsidieregeling niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties (Stcrt. 1989, 154)
- Regeling effectgerichte maatregelen in natuurterreinen (Stcrt. 1989, 163)
- Regeling begrenzing natuurontwikkelingsprojecten (Stcrt. 1991, 123)
- Regeling bijdragen particuliere terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties (Stcrt. 1993, 137)
- Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (Stb. 1995, 242)

Overige wet- en regelgeving

- Natuurbeschermingsbeschikking (Stcrt. 1940, 67); wijz. Stcrt. 1977, 69 en Stcrt. 1978, 181
- Onteigeningswet zoals gewijzigd in 1959 (Stb. 23)
- Wet deelneming Grevelingen (Stb. 1985, 409)
- Regeling instelling beoordelingscommissie gemeentelijke natuurprijs (Stcrt. 1993, 9)
- Besluit Raad voor het Natuurbeheer (Stb. 1994, 326)
- Mandaatbeschikkingen GS (Stcrt. 1996, 3 en 1997, 53)
- Wijziging machtiging regio- en teammanagers LASER (Stcrt. 1997, 136)

- Machtiging regiodirecteuren LASER (Stcrt. 1998, 149)

Relatienotabeheer

Op basis van de Relatienota ontstonden de volgende regelingen en nota's:

- Beschikking beheersovereenkomsten (Stcrt. 1977, 107); wijz. Stcrt. 1977, 214
Bestuursbesluiten van de Stichting Beheer Landbouwgronden:
 - Uitvoeringsbesluit Beheersregelingen (Stcrt. 1977, 238)
 - Besluit aanpassingsvergoedingen beheersregelingen (Stcrt. 1977, 238), gewijz. Stcrt. 1981, 252
 - Besluit bijdragen probleemgebieden 1979 (Stcrt. 216), met Uitvoeringsbesluit bijdragen probleemgebieden 1979 (Stcrt. 216)
 - Besluit betreffende de waardering van het verschil van productieniveau per hectare bij bepaling van de beheersvergoeding (Stcrt. 1981, 252)
 - Besluit wijziging berekening beheersvergoedingen (Stcrt. 1981, 252)
 - Besluit geschillencommissie (Stcrt. 1982, 253)
- Beschikking onderhoudsovereenkomsten landschapselementen (Stcrt. 1977, 182)
- Regeling onderhoudsovereenkomsten landschapselementen (Stcrt. 1987, 174)
- Besluit houdende voorschriften betreffende de samenstelling en werkwijze van de Commissie Beheer Landbouwgronden (Stb. 1981, 677)
- Instellingsbeschikking Provinciale Commissies Beheer Landbouwgronden (Stcrt. 1982, 236)
- Beschikking beheersovereenkomsten 1983 (Stcrt. 1982, 253)
- Beschikking bijdragen probleemgebieden (Stcrt. 1982, 251)
- Regeling beheersovereenkomsten 1988 (Stcrt. 149)
- Regeling instelling en werkwijze provinciale commissies beheer landbouwgronden (Stcrt. 1988, 149)
- Regeling beheersovereenkomsten 1993 (Stcrt. 1992, 253)

Literatuurlijst

Natuur- en landschapsbeheer

Stukken afkomstig van het ministerie van LNV

- J. Bos, *Stichting beheer landbouwgronden 1946-1982, Overzicht van 37 jaar activiteit in het landelijk gebied*, Directie beheer landbouwgronden (1982)
Meerjarenprogramma Natuur en landschapsbeleid 1987-1991 (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 19713, nrs. 1-2)
Natuurbeleidsplan (Kamerstukken II 1989-1990, 4299-21149 nrs. 2-3)

Overige literatuur

- W. Brussaard, *Milieurecht*, Zwolle 1989
H.P. Gorter, *Ruimte en Natuur*, 's-Graveland 1986
B.J.S. Hoetjes, *Landbouw, Natuurbeheer en Visserij; Profiel van een Ministerie*, VUGA (1993)
Red. Schreur, *Basisboek milieurecht; Milieuhygiëne, Water, Natuur & landschap*, Bussum 1994

Relatienotabeheer

Stukken afkomstig van het ministerie van LNV

- J. Bos, *Stichting beheer landbouwgronden 1946-1982, Overzicht van 37 jaar activiteit in het landelijk gebied*, Directie beheer landbouwgronden (1982)
De voortgang van het Relatienotabeleid, 1982 (Kamerstukken II, 1981-1982, 17332, nrs. 1-2)
Meerjarenprogramma Natuur- en Landschapsbehoud 1987-1991, 1986 (Kamerstukken II, 1986-1987, 19713, nrs. 1-2)
Evaluatie van de Beheersregelingen ex Relatienota, 1987 (Kamerstukken II, 1987-1988, 19713, nr. 10; vastgesteld door de Commissie Beheer Landbouwgronden)
Advies inzake de vereenvoudiging van het relatienotabeleid, 1988 (vastgesteld door de Commissie Beheer Landbouwgronden)

Overige literatuur

- W. Altenburg en E. Wymenga, *De eerste beheersperiode 1983-1988: ontwikkelingen en aanbevelingen*, Utrecht 1988
J. Boelen, 'Beheersovereenkomsten in het landelijk gebied' in: *Cultuurtechnisch Tijdschrift*, 26 (1986) p. 389-400
D.W. Bruil, 'Veranderingen in het natuur- en landschapsbeheer' in: *Agrarisch Recht*, 48 (1988), 11, p. 535-544
Projectgroep beheersovereenkomsten en reservaten (ed.), *Beheersovereenkomsten en reservaten: een evaluatie van het relatienotabeleid op regionaal niveau*, Wageningen 1984
L.H.G. Slangen, *Evaluatie van het overheidsbeleid voor het landelijk gebied*, Wageningen 1986
J.J. Vonk en R.T. de Boer, *Inleiding tot de inrichting van het landelijk gebied*, Wageningen 1989

Afkortingen

AID	Algemene Inspectiedienst
ARA	Algemeen Rijksarchief
Art.	(Wets-)artikel
BSD	Basis Selectie Document
CCD	Centrale Controle Dienst
CRM	(ministerie van) Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
LASER	Landelijke service bij regelingen van het ministerie van LNV
LNV	(Ministerie van) Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
O K&W	(Ministerie van) Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
N	Directie Natuurbeheer
NBLF	Directie Natuur, Bos, Landschap en Fauna
NBOR	Directie Natuurbescherming en Openluchtrecreatie
NMF	Directie Natuur, Milieu en Fauna
NSW	Natuurschoonwet
ntbo	Niet-terreinbeherende natuurbeschermingsorganisatie
PIVOT	Project Invoering Verkorting Overbrengingstermijn
RIO	Rapport Institutioneel Onderzoek
SBB	Staatsbosbeheer
SGR	Structuurschets Groene Ruimte
Stb.	Staatsblad
Stert.	Staatscourant
TK	Tweede Kamerstukken

PIVOT-publicaties

Brochures

Van de selectie van papier naar de selectie van handelingen

Een methode voor de vervaardiging van een archiefselectie-instrument uitgaande van het handelen van de overheid (samenstelling: W.D. Küller; ISBN 90-74442-03-X) 's-Gravenhage, 1992, 1993

Om de kwaliteit van het behoud:

NORMEN 'GOEDE EN GEORDENDE STAAT'

(samenstelling: M. Beekhuis/R.C. Hol; ISBN 90-74442-10-2) 's-Gravenhage, 1993

Handelend optreden

Overheids handelen: modellen, onderzoeksmethoden en toepassingen

(samenstelling: medewerkers PIVOT; ISBN 90-74442-27-7) 's-Gravenhage, 1994

De toegang ontsloten

Voordrachten gehouden op de themabijeenkomst over bewerking en toegankelijkheid van het archiefblok over de Rijksbegroting van het ministerie van Financiën over de periode 1940-1981

(samenstelling: R.W. Steensma; ISBN 90-74442-41-2) 's-Gravenhage, 1996

Rapporten

1 *Coördinatie op hoog niveau*

Institutioneel onderzoek naar de ministeriële coördinatie organen en de ambtelijke voorportalen, 1945-1990 (samenstelling: dr. L. Hovy; ISBN 90-74442-01-3) 's-Gravenhage, 1992

2 *Kwakzalverij is nooit uit te roeien: 'Mundus vult decipi'*

Een onderzoek naar instituties en wet- en regelgeving op het terrein van de medische beroepen en opleidingen, 1940-1990

(samenstelling: F. van Dijk; ISBN 90-74442-02-1) 's-Gravenhage, 1992

3 *Oorlog duurt een leven lang*

Een onderzoek naar instituties en wet- en regelgeving inzake de oorlogsgetroffenen, 1945-1990

(samenstelling: drs. A.S. Fris; ISBN 90-74442-04-8) 's-Gravenhage, 1993

Uitverkocht

4 *Telecommunicatie en post in Nederland*

Een institutioneel onderzoek op het beleidsterrein telecommunicatie en post, 1945-1990

(samenstelling: J.W.J.M. Bogaarts en dr. L. Hovy; ISBN 90-74442-05-6) 's-Gravenhage, 1993

Uitverkocht

5 *Zicht op toezicht*

Een institutioneel onderzoek naar het staatstoezicht op de volksgezondheid, 1940-1990

(samenstelling: drs. L.B. Humbert; ISBN 90-74442-06-4) 's-Gravenhage, 1993

6 *Planning van voorzieningen in de gezondheidszorg*

Rapport van een institutioneel onderzoek, 1945-1990

(samenstelling: J.W.J.M. Bogaarts; ISBN 90-74442-07-2) 's-Gravenhage, 1993

7 *Verzekerd van zorg*

Een onderzoek naar instituties en wet- en regelgeving op het terrein van de bekostiging en verzekering van de gezondheidszorg als onderdeel van het stelsel van structuur en financiering van de gezondheidszorg, 1940-1990

- (samenstelling: F. van Dijk; ISBN 90-74442-09-9) 's-Gravenhage, 1993
- 8 *De vaststelling van tarieven in de gezondheidszorg*
Een institutioneel onderzoek, 1945-1990
(samenstelling: J.W.J.M. Bogaarts; ISBN 90-74442-08-0) 's-Gravenhage, 1993
- 9 *Het Bejaardenbeleid*
Een onderzoek naar instituties en wet- en regelgeving inzake het ouderenbeleid, 1945-1990
(samenstelling: drs. A.S. Fris; ISBN 90-74442-12-9) 's-Gravenhage, 1993
- 10 *Rechtspleging en rechtshulp*
De datageschiedenis van handelingen en organisatie-eenheden van de justitiële ministeriële organisatie van de rechtspleging en rechtshulp, 1945-1992
(samenstelling: drs. C.K. Berghuis; ISBN 90-74442-14-5) 's-Gravenhage, 1993
- 11 *Nationaliteiten*
Een onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van de nationaliteitsaangelegenheden, 1945-1991
(samenstelling: drs. A.H. Netiv; ISBN 90-74442-13-7) 's-Gravenhage 1994
- 12 *'So many laws argue so many sins'*
Een onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van de wetgeving, 1945-1991
(samenstelling: drs. A.H. Netiv; ISBN 90-74442-11-0) 's-Gravenhage 1994
- 13 *Kwaliteit op recept*
Een onderzoek naar de actoren en handelingen op het terrein geneesmiddelen en medische hulpmiddelen, 1940-1990 (samenstelling: drs. L.B. Humbert, drs. F. van der Doe en drs. M.J.B. Kavelaars; ISBN 90-74442-16-1) 's-Gravenhage 1994
- 14 *Externe Adviesorganen in de gezondheidszorg* **Uitverkocht**
Een institutioneel onderzoek op het terrein van de advisering in de gezondheidszorg, 1940-1990
(samenstelling: drs. N.P. van Egmond en drs. F. van der Doe; ISBN 90-74442-15-3) 's-Gravenhage 1994
- 15 *Per slot van rijksrekening*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein beheer van de rijksbegroting, 1940-1993
(samenstelling: F. van Dijk; ISBN 90-74442-17x) 's-Gravenhage 1994
- 16 *Luchtvaart gebonden* **Uitverkocht**
Een institutioneel onderzoek op het terrein van de burgerluchtvaart, 1945-1993
(samenstelling: dr. L. Hovy; ISBN 90-74442-18-8) 's-Gravenhage 1994
- 17 *Driemaal 's Raads Recht*
Een institutioneel onderzoek naar de taakgebieden van de Raad van State, (1940) 1945-1990
(samenstelling: drs. A. Spijksma en drs. L. Verbeek; ISBN 90-74442-20x) 's-Gravenhage 1994
- 18 *De heilige koe geboekstaafd*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de Rijksdienst voor het Wegverkeer, 1951-1994
(samenstelling: J.W.J.M. Bogaarts; ISBN 90-74442-19-6) 's-Gravenhage 1994
- 19 *Belastingver(h)effend*
Een institutioneel onderzoek naar de actoren en handelingen op het terrein van het heffen en invorderen van belastingen, 1940-1993
(samenstelling: P. Lamboo; ISBN 90-74442-24-2) 's-Gravenhage 1994
- 20 *Roeien met de riemen*
Een onderzoek naar instituties, bedrijfsprocessen en handelingen met betrekking tot het beleidsterrein militair materieel Koninklijke Marine, 1945-1993
(samenstelling: drs. A.G. de Vries; ISBN 90-74442-22-6) 's-Gravenhage 1994

- 21 *Stuurlui aan wal*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein scheepvaart en maritieme zaken, 1980-1994
(samenstelling: drs. J.T. Klinkenberg; ISBN 90-74442-21-8) 's-Gravenhage 1994
- 22 *Smelten, pletten, ponsen en slaan (geldvoorziening)*
Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van het 'geldwezen' (de geldvoorziening), 1940-1993
(samenstelling: drs. N.P. van Egmond; ISBN 90-74442-23-4) 's-Gravenhage 1994
- 23 *De toelating van vreemdelingen*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein toelating van vreemdelingen, 1945-1993
(samenstelling: drs. C.K. Berghuis, W. Hoffstädt, W.D. Küller; ISBN 90-74442-28-5)
's-Gravenhage 1994
- 24 *Ter bevordering van menswaardige arbeid* **Uitverkocht**
Rapport institutioneel onderzoek op het beleidsterrein arbeidsomstandigheden 1940-1993
(samenstelling: M. Schaap, A. Spieksma; ISBN 90-74442-25-0) 's-Gravenhage 1994
- 25 *Geef acht (militair personeel; beroeps- en reservepersoneel)*
Een institutioneel onderzoek naar bedrijfsprocessen en handelingen op het beleidsterrein militair personeel: beroeps- en reservepersoneel in dienst van het ministerie van Defensie en voorgangers, 1945-1993
(samenstelling: drs. F. van der Doe, drs. M.L. Loef; ISBN 90-74442-26-9) 's-Gravenhage 1994
- 26 *Agrarisch Onderwijs*
Een onderzoek naar actoren, taken en handelingen op het beleidsterrein Agrarisch Onderwijs, 1945-1992
(samenstelling: G.M.C.J. Smeets; ISBN 90-74442-30-7) 's-Gravenhage 1995
- 27 *Tussen waarneming en neerslag*
Een institutioneel onderzoek naar het takenpakket van het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut
(samenstelling: W.D. Küller; ISBN 90-74442-29-3) 's-Gravenhage 1994
- 28 *Waterstaat*
Rapport van een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen op het beleidsterrein waterstaat, 1945-1994
(samenstelling: J.W.J.M. Bogaarts; 90-74442-31-5) 's-Gravenhage 1995
- 29 *Eenheid in verscheidenheid*
Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van staatkundige verhoudingen en samenwerking tussen de landen van het Koninkrijk der Nederlanden, 1954-1995
(samenstelling: drs. I. Broos; ISBN 90-74442-32-3) 's-Gravenhage 1996
- 30 *Inlichtingendienst Buitenland*
Een institutioneel onderzoek naar de Buitenlandse Inlichtingendienst/Inlichtingendienst Buitenland, 1946-1996
(samenstelling: dr. D. Engelen; ISBN 90-74442-33-1) 's-Gravenhage 1996
- 31 *Handelen met de sterke arm*
Rapport institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein politie (deel II), 1994
(samenstelling: drs. M.J.B. Kavelaars; ISBN 90-74442-34-X) 's-Gravenhage 1996
- 32 *Flora en Fauna*
Rapport van een onderzoek naar het beleidsterrein Flora en Fauna, 1945-1993
(samenstelling: drs. M.L. Baten; ISBN 90-74442-35-8) 's-Gravenhage 1996
- 33 *Van monumentale waarde*
Een institutioneel onderzoek naar de rijksoverheidsbemoediging met monumentenzorg, 1945-1990
(samenstelling: drs. F. van der Doe en drs. H. Spijkerman; ISBN 90-74442-36-6) 's-Gravenhage 1996
- 34 *Geld(t) voor overzee*

- Institutioneel onderzoek naar overzeese pensioenen en eenmalige uitkeringen aan Indische oorlogsslachtoffers
(samenstelling: drs. N.J.W. de Goeje; ISBN 90-74442-40-4) 's-Gravenhage 1996
- 35 *Pacht- en Grondprijnsbeleid*
Institutioneel onderzoek naar twee beleidsterreinen die zich begeven op het deeltaakgebied prijsbeheersing van de landbouwgronden 1945-1993
(samenstelling: drs. C.K. Berghuis en drs. A.S. Fris; ISBN 90-74442-37-4) 's-Gravenhage 1996
- 36 *Echt goud, echt zilver ?*
Rapport van een institutioneel onderzoek naar de taken en de handelingen betreffende het waarborgen van (platina), gouden en zilveren werken, 1940-1995
(samenstelling drs. G. Beks; ISBN 90-74442-39-0) 's-Gravenhage 1996
- 37 *De grens verlegd*
Rapport van een institutioneel onderzoek naar de taken en het overheidshandelen op het beleidsterrein invoerrechten en accijnzen, 1940-1962
(samenstelling drs. G. Beks; ISBN 90-74442-38-2) 's-Gravenhage 1996
- 38 *De grens geslecht*
Rapport van een institutioneel onderzoek naar de taken en het overheidshandelen op het beleidsterrein invoerrechten en accijnzen, 1962-1995
(samenstelling A.A. Mietes; ISBN 90-74442) 's-Gravenhage 1996
- 39 *Zakelijk gezien*
Rapport van het institutioneel onderzoek naar de taken en handelingen van de dienst Domeinen van het ministerie van Financiën, 1945-1994
(samenstelling F. van Dijk; ISBN 90-74442-42-2) 's-Gravenhage 1996
- 40 *Geregeld toezicht*
Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van de regulering van en het toezicht op de centrale bank, het kredietwezen, het effectenverkeer en het giroverkeer (en de Rijkspostspaarbank), het voorkomen van het witwassen van uit criminele activiteiten verkregen gelden, en het financiële verkeer in buitengewone omstandigheden, 1940-1995
(samenstelling drs. N.P. van Egmond; ISBN 90-74442-43-9) 's-Gravenhage 1996
- 41 *En morgen gezond weer op*
Een institutioneel onderzoek naar het takenpakket en de handelingen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne, 1940-1995
(samenstelling drs. I.E.C.M. Broos, ing. S. Slagter en drs. H.E. Erich; ISBN 90-74442-46-3) 's-Gravenhage 1996
- 42 *Leergeld*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein studiefinanciering, 1945-1994
(samenstelling J. van der Meer en G.J. Willighagen; ISBN 90-74442-47-1) 's-Gravenhage 1997
- 43 *Die zijn schuld betaalt, verarmt niet*
Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van de zorg voor de financiering en beheersing van de staatsschuld, 1940-1993
(samenstelling drs. A. van Ettehoven; ISBN 90-74442-48-X) 's-Gravenhage 1997
- 44 *Bomen met beleid*
Een onderzoek naar actoren, taken en handelingen op het beleidsterrein bosbouw, 1945-1995 (samenstelling drs. A.S. Fris; ISBN 90-74442-49-8) 's-Gravenhage 1997
- 45 *Het Rijk onder dak*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de rijksoverheid op het beleidsterrein van de rijkshuisvesting, 1945-1994, en in het bijzonder de Rijksgebouwendienst (1922-1994)
(samenstelling dr. J.A.A. Bervoets; ISBN 90-74442-52-8) 's-Gravenhage 1997

- 46 *“In den strijd tegen onwetendheid, valsche voorstelling en leugen”*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein voorlichting van de rijksoverheid, 1931-1990
(samenstelling drs. M.J.B. Kavelaars; ISBN 90-74442-50-1) ‘s-Gravenhage 1998
- 47 *Het verdiende loon*
Een institutioneel onderzoek op het terrein van inkomens- en arbeidsvoorwaardenbeleid, 1940-1994
(samenstelling A. Ettekooven en A.T. Spijksma; ISBN 90-74442-51-X) ‘s-Gravenhage 1998
- 48 *De draden van de WEB*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein beroepsonderwijs en volwasseneneducatie, 1945-1995
(samenstelling drs. A.E.M. Jonker; ISBN 90-74442-54-4) ‘s-Gravenhage 1998
- 52 *Speciaal centraal*
Een institutioneel onderzoek naar het deelbeleidsterrein speciaal onderwijs, 1950-1996
(samenstelling Y. van Dam-Kooij; ISBN 90-74442-53-6) ‘s-Gravenhage 1998
- 53 *Geschiedschrijving van de toekomst*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein algemene wetenschappelijke beleidsvoorbereiding,
(1982) 1945-1996
(samenstelling drs. F. van der Doe, drs. A.G. de Vries en drs. Ch. M. Zeegers; ISBN 90-74442-58-7) ‘s-Gravenhage 1998
- 55 *Een academische zaak, deel II*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de Rijksoverheid op het beleidsterrein wetenschappelijk onderwijs, (1945) 1960-1997
(samenstelling drs. Ch. M. Zeegers; ISBN 90-74442-59-1) ‘s-Gravenhage 1998
- 56 *Behoorlijk behandeld*
Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van de Nationale Ombudsman,
(1964) 1982-1997
(samenstelling drs. R.J.B. Hageman; ISBN 90-74442-55-2) ‘s-Gravenhage 1998
- 57 *Staatsdeelnemingen en financiering van het bedrijfsleven*
Een institutioneel onderzoek naar de handelingen en taken van de Rijksoverheid op het beleidsinstrument staatsdeelnemingen en financiering van het bedrijfsleven, 1940-1995
(samenstelling drs. G. Beks en drs. A.G. de Vries; ISBN 90-74442-56-0) ‘s-Gravenhage 1998
- 58 *De Sociaal-Economische Raad*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de SER, adviesorgaan van de regering en toporgaan van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, 1950-1997
(samenstelling E.A.T.M.Schreuder; ISBN 90-74442-65-5) ‘s-Gravenhage 1998
- 59 *Met rede gekaveld*
Een institutioneel onderzoek naar taken en handelingen van actoren op het terrein van de landinrichting,
1945-1993
(samenstelling drs. R.J.B. Hageman; ISBN 90-74442-67-6) ‘s-Gravenhage 1999
- 60 *Een academische zaak, deel I*
Een institutioneel onderzoek naar universiteiten op het beleidsterrein wetenschappelijk onderwijs, (1981)
1968-1998
(samenstelling J. van der Meer en A. Spijksma; ISBN 90-74442-64-1) ‘s-Gravenhage 1999
- 61 *De militaire inlichtingendiensten*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de overheid op het terrein van de militaire inlichtingendiensten, (1930) 1945-1999
(samenstelling dr. D. Engelen; ISBN 90-74442-65-X) ‘s-Gravenhage 1999
- 62 *Hoger beroepsonderwijs*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van nationale overheidsorganen op het beleidsterrein hoger onderwijs, (1945) 1968-1998

- (samenstelling drs. Ch.M. Zeegers; ISBN 90-74442-66-8) 's-Gravenhage 1999
- 63 *Mammoetsporen, deel I*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein voortgezet onderwijs, 1968-1998
(samenstelling Y. van Dam-Kooij; ISBN 90-74442-68-4) 's-Gravenhage 1999
- 64 *Klaar...af*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein basisonderwijs, 1945-1998
(samenstelling Y. van Dam-Kooij, H. Sauter, J. Yard; ISBN 90-74442-69-2) 's-Gravenhage 1999
- 65 *Belastingen: de geheiligde schuld*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van actoren op het beleidsterrein van de heffing van rijksbelastingen op grond van de wet- en regelgeving betreffende de zogenaamde heffingswetten per belastingsoort, met uitzondering van de invoerrechten en accijnzen, 1940-1993
(samenstelling P.C.A. Lamboo; ISBN 90-74442-70-6) 's-Gravenhage 1999
- 66 *Verstrekkende zekerheid*
Een institutioneel onderzoek op het beleidsterrein sociale zekerheid ten aanzien van de sociale verzekeringen, 1940-1997
(samenstelling J. van der Meer, A. Wittkamp, J. Lendering; ISBN 90-74442-71-4) 's-Gravenhage 1999
- 67 *Toezicht verzekerd*
Een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen op het beleidsterrein toezicht op het verzekeringsbedrijf, (1945) 1968-1998
(samenstelling drs. B.J. Abels; ISBN 90-74442-73-0) 's-Gravenhage 1999
- 68 *Constitutionele zaken*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein constitutionele zaken, 1945-1997
(samenstelling M. Schaap, drs. M.C. Windhorst; ISBN 90-74442-74-9) 's-Gravenhage 1999
- 69 *Mammoetsporen, deel II*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de (rijks)overheid op het beleidsterrein middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo), 1968-1999
(samenstelling Y. van Dam-Kooij; ISBN 90-74442-75-7) 's-Gravenhage 1999
- 70 *Volgens de regelen der kunst*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van overheidsorganen op het beleidsterrein kunsten, 1965-1999
(samenstelling drs. Ch.M. Zeegers; ISBN 90-74442-76-5) 's-Gravenhage 1999
- 71 *Volgens de regelen der kunst*
Rapport institutioneel onderzoek naar het handelen van overheidsorganen op het beleidsterrein kunsten 1965-1999
(samenstelling: drs. Ch. M. Zeegers; ISBN 90-74442-76-5) 's-Gravenhage 1999
- 78 *Herverzekerd*
Een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen op het beleidsterrein herverzekering van export- en importkredieten en investeringsgaranties, 1940-1996
(samenstelling: A.A. Mietes; ISBN 90-74442-81-1) 's-Gravenhage 1999
- 81 *Macro-economische politiek*
Een institutioneel onderzoek op het beleidsterrein macro-economische politiek in de periode 1947-1999
(samenstelling drs. H.M. Schrauwens en drs. A.P. Smit; ISBN 90-74442-80-3) 's-Gravenhage 1999
- 87 *Reclassering*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein reclassering, 1948-1999
(samenstelling: drs. P.R. te Slaa; ISBN 90-74442-82-X) 's-Gravenhage 2000
- 90 *Wapens in het vizier*

Een institutioneel onderzoek naar taken en handelingen op het beleidsterrein wapens en munitie, 1945-1997
(samenstelling: drs. L.P.A. Siepel; ISBN 90-74442-84-6) 's-Gravenhage 2000